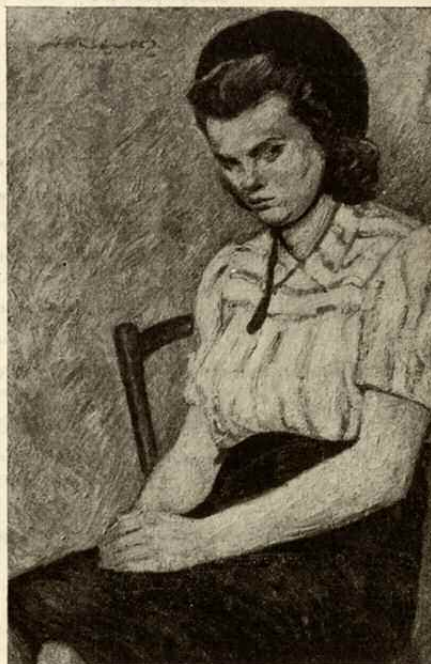

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XII. év.

1943. május 15.

5. szám.

Ára: 1.40 pengő

TARTALOM

Szvetisláv Sztetánovity: A magyarországi szerbek szerepe az új szerb irodalomban — — — — — 193	Illés Sándor: Az okarinás legény (novella) — — — — — 214
Kristály István: Bánáti levél — — 199	Csuka János: Miletics Szvetozár, a szerb Kossuth — — — — — 219
Kosztolnyik Kálmán: A Délvidék szerepe az ország gazdasági életében 202	Herceg János: Szenteléky zombori évei — — — — — 223
Várkonyi Nagy Béla: Éjjeli hold (vers) 205	Tátrai András: Nyelvészkedés a Bácskában — — — — — 227
Csuka Zoltán: Óratorony a szállások felett — — — — — 206	Muhi János: Bezdáni hajósok — — 230
Spóner Sándor: Az újvidéki szabadkikötő jövője — — — — — 210	SZINHÁZ
Mérei Sándor: Tavasz (vers) — — 213	Garay Béla: A magyar színjátszás küzdelmei a megszállás alatt — 233
Dudás Kálmán versei — — — 213, 213	KÖNYVEK

Cimlapképünk Erdy Sándor „Irma” c. olajfestményéről készült.

KALANGYA

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Blazsek Ferenc, Újvidék

Lapzárta minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője. Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza. Minden cikkért szerzője felel.

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekkszám: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetések a központi ügykezelés vezetője, Csuka Zoltán címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 12,— pengő, jogi személyeknek 24,— pengő. Egyes szám ára 1'40 pengő.

G Á L

Szabadka, Kossuth-u. 9 és Rudics-u 2

cipői és bilgeri

csizmái közismertek

A magyarországi szerbek szerepe az új szerb irodalomban.*

Írta:

Dr. Szvetiszláv Sztefánovity

Szép népdalaink között, amelyek szinte már kilépnek a dal keretéből, mert bennük az emberi sors és földi élet az isteni kegyelemmel szövődik össze, van egy, amely valószínűleg egy nagy válság után, talán a rigómezői csata után keletkezett, mikor a régi szerb birodalom összeomlott. Felmerült akkor a kérdés: mire való volt minden erőfeszítés és minden költekezés? Kezdte szavát hallatni a bírálat. De előlépett Szent Száva, az isteni bölcsesség hírnöke, hogy a kellő pillanatban kimondja a kellő szavakat. Ott a „keresztény urak» színe előtt, a szamodrejsai fehér templom mellett, ahol civalodás támadt az urak között amatt, hogy hová lett a Nemanják kínese? felállt Szent Száva és igazolni igyekezett édesapját, nem is azért, hogy a gyűlést megnyugtassa, hanem inkább csak úgy magának, miatta az örök bíró előtt állana.

— Atyám — ugymond — nem csak harci ménekre, fokokokra, buzóányokra s egyéb fényes fegyverekre költötte a pénzt, hanem fogadalmi templomokat is építtetett, iskolákat, szentélyeket. Isten oltárait. Szellemi javakat teremtett, — amiért aztán az egybegyűlt urak magasztalni és dicsérni kezdték.

Tudjuk, hogy Nemanja és dinasztíája sok pénzt költött hadi felszerelésre és minden egyébre, ami az állam alapításához és fenntartásához szükséges, de tudjuk azt is, hogy Nemanja éppen úgy, mint utódai órási összegeket költöttek fogadalmi templomok és kolostorok építésére mert abban az időben a kolostorok voltak a szellemi javak őrzői s végeredményben ezek a legfontosabbak, legbecsesebbek, ezek az örökkévaló és állandó elpusztíthatatlan és tartós értékek. Mintha csak tudták volna a Nemanják, hogy minden földi érték mellett, amit csak alkottak, gondoskodniok kell magasabb szellemi javak alkotásáról is, mert ezek megmaradnak akkor is, mikor a földi kínesek már régen elhasználódtak s elkallódtak.

Igy is történt! Elveszett a Nemanják valamennyi hódítása, de megmaradtak a fogadalmi templomok s mindaz, amit ezek kel kapcsolatban oly bőségesen alkottak

a Nemanják, megmaradt az örök szellem, megmaradtak a kulturjavak.

Egy népdalt idéztünk itten, mert benne foglaltatik mai életproblémánk kvintesszenciája is. Ugyanez volt az életprobléma kvintesszenciája a Nemanják korában és később is, a szerb irodalom bukása után, a török hódoltság sötét századaiban, sőt benne relik az általános emberi életprobléma kvintesszenciája is.

Mondottam egy izben — és gondolom, más okos emberek is mondották már —, hogy az egész végzetes peloponnészi háboru végeredményben néhány oldalnyi leírásra zsugorodott össze Thukidydes könyvében. Az összes hatalmas nagy uralkodókból utóvégre alig maradt más, mint egy többé-kevésbé művészielen cizellált szó, vagy vers, vagy arcél egy érmén. Hogyan plántálódik át és hogyan marad fenn a szellemi értékek birodalmában az, ami földi: ez az élet értékének legnagyobb és végső kritériuma, egyesek életében, népek életében s az emberiség történelmében egyaránt. Minél több szellemi kincsel rendelkezünk, minél nagyobb ezek összegezése, annál nagyobb életünk értéke is. És ha képesek vagyunk ezeket az értékeket megvalósítani, akkor nem csak jogokat szereztünk az élethez, hanem pozitív és tagadhatatlan zálogát is annak, hogy élni fogunk, akár nemzeti létünk szűkebb keretén belül, akár Európa vagy az emberiség keretében, a multban, jelenben vagy a jövőben.

A szellemi értékek intim megbecsülését, amely végighúzódik egész népköltészetünkön s megadja annak alaphangját, őseink magukban hordozták s ide is magukkal hozták, mikor a szerb birodalom bukása után, földi hatalmak és földi dicsőség pusztulásának alkonyán elhagyták hazájukat s szülőföldjüket, hogy Magyarországra költözzenek s itt megmentésük nem csak személyes életüket s javaikat, hanem azon szellemi javakat is, amelyeket ők őseiktől örökölték s amelyek alap-

* Az ujvidéki Szerb Olvasókör 1943 március 28-án megtartott irodalmi estjén olvasta fel a szerző.

jaul szolgálnak a szerb hagyománynak, szerb művelődésnek, szerb irodalomnak.

Látni fogjuk, hogy a magyarországi szerb telepések nem csak arra iparkodtak, hogy házat s birtokot szerezzenek, hanem fogadalmi templomokat is létesítettek mindenütt, ahová csak eljutottak iskolákat s minden egyebet, ami a szó szorosabb és tágabb értelmében a kultúrélet alapjául szolgálhat. Telepeseknél nem csak az a fontos, hogy hányan vannak, hanem még sokkal inkább munkáik minősége, alkotó erejük, együttműködésük a falvak, városok felépítésében, a kereskedelem, ipar kiépítésében, Délmagyarország szellemi és anyagi művelődésében. Szerb településeket találunk Komáromig és Győrig, Szegedig és Miskolcig. De mai napig mindenütt ott találjuk kultúréletük nyomait is, munkás életük, alkotó tevékenységük nyomát: itt templomokat s oltárokat, ott néhány kegyesert, amott zászlókat, szerb céhek vagy kereskedelmi cégek lajstromait, elfelejtett könyveket, énekeskönyveket, egy-egy elsárgult feliratot vagy himzett ékítményt, mint Jefimija csodálatos himzését Lázár cár takaróján, ahol minden szó, minden betű szellemi kulturánk arany bizonyosága. Ilyen maradványokat tett közzé nem régen dr. Laza Marković, a belgrádi egyetem tanára. Éppen ez a szellemi javak ismertető jele, hogy örökkévalók, feledésbe mehetnek, de el nem pusztulhatnak, elkallódhatnak, de újra meg újra felütköznek s megint felszínre kerülnek.

Őseink tehát magukkal hozták ide másodk hazájukba régi kulturajvaikat. Csakis így történhetett s így történt, hogy őseink nem veszték el nyomtalanul Magyarországon, mint ahogy az a történelem folyamán sok más településsel, sőt hódítókkal is megtörtént, hanem megmaradtak mind e mai napig, s arany adalékokat hoztak Délmagyarország kulturájának kiépítéséhez, megállván helyüket a magyarországi kultúr népek versenyében és. Jól eső megelégedéssel állapíthatom meg, hogy e tényeket az idősebb és fiatalabb magyar történészek utóbbi műveikben már teljesen elismerik, hogy ne említsék mást, mint a Domanovszky prof. által szerkesztett legújabb monumentális munkát a magyar kulturáról, vagy azokat a rokonszenves sorokat, amelyeket Illyés Gyula szentelt a szerbeknek a magyar nemzetről írott könyvében. Hangsúlyozom ezeket a tényeket, először is, mert

ki akarom említeni, hogy a szerbek már jelentékeny, magasabb társadalmi réteggel jöttek ide Magyarországra, mely réteg csakhamar fontos szerepet tölthetett be a polgári osztály kialakításában s hordozója lett egy tartalmilag és alakilag európaias polgári kulturának. Másodszer pedig arra szeretnék rámutatni, hogy a szerb telepések magukkal hozták Magyarországra s itt hiven őrizték a régi szerb hagyományokat (kivált a Nemanja-korabelieket), azokat itt új hazájukban felfrissítették, új tartalmat öntöttek beléjük, s azok alapján építették ki nacionalizmusukat, nemzeti művelődésüket.

Mindkét irányban, tehát egyrészt a polgári művelődés kiépítésében, a polgári osztály megalakításában s életformájuk európaizálásában, másrészt a nemzeti kultúra megújításában, a magyarországi szerbek jó másfél vagy két évszázaddal ártak a többi szerb előtt, ugy, hogy az új szerb művelődés és új szerb irodalom itt fejlődött ki magyar földön, itt már ma dncm 200 éves hagyomány van mögötte s innen volt képes kisugározni egyéb szerb lakta területekre, amit meg is cselekedett.

Akármiilyen nyilvánvaló s kézenfekvő ez a tény, jelentőségét s kihatását a szerb irodalom fejlődésére mégis csak kevéssé ismerték fel. Valóban tulságosan kevés, ha valamely irodalomtörténet 2—3 oldalt szentel ennek a ténynek s ezzel el is van intézve a dolog. Véleményem szerint a kérdés sokkal alaposabb s hosszabb tanulmányokat igényelne, nem is csak irodalomtörténeti, hanem általában művelődéstörténeti szempontból is vizsgálándó volna.

Vegyük pl. csupán a Nemanja-hagyományok megőrzését. Itt nem az államalkotó hagyományokra gondolok, mert rendszerint ezeknek szentelik a legnagyobb figyelmet, hanem inkább a művelődéstörténeti hagyományokra, amelyek később egész modern költészetünket áthatották s nemzeti színművünket is sugalmazták (kezdve Stevan Stefanovićon, Sterija és Jován Subotícón, akik irodalmunk egyetlen eposzát a'ándékozták nekünk. Dučić pompás szonettjeim át a korán elhunyt Momčilo Nastasijević misztikus nacionalizmusáig és a Rielke-től ihletett Jela Savićig.)

Az európaias és nemzeties jelleggel felruházott új szerb kultúra, ahogy Magyarországon kifejlődött, szervesen ala-

kult ki a szerb nép életfeltételeiből. Lát-
szik rajta, hogy szervelesen szerb, és se
nem mesterséges, se nem mesterkélt.
Csakis így magyaránatjuk meg azt a je-
lenséget, hogy itt magyar földön bukkant
fel Branko Radičević lírája s egy csapás-
ra mindenkit meghódított. E líra valóban
új korszakot alkot nem csak a szerb lírá-
ban, hanem általában a szerb irodalom-
ban és szerb kultúrában is; utóbbi éppen
Radičevićről kapta meg határozott euró-
paias és nemzeti jellegét, mert több mint
igaz, ha azt mondják, hogy Vuk reform-
jait csak Branko költészete vitte diadalra.
Az a harc, amely kezdetben csak a nyelv-
ért és helyesírásért küzdött, végre is az
új költészetért, az új irodalmi kultúráért,
az új költészetért, az új irodalmi kifeje-
zésért vívott harccá lett. Az is fontos
hogy e harc, amiképpen itt Magyarorszá-
gon kezdődött, ugy itt fejeződött is be.
Vuk is itt Magyarországon találta meg a
lehetőséget tevékenységéhez, itt aratott
győzelmet s csak innen származott el az
új európaias és nemzeties kifejezés a
szerb nemzet egyéb területeire is, ahol
alapja és kerete lett egész irodalmi és
kulturális alkotásunknak, egészen a 19.
század végéig.

Ha Vuk reformjában a szerb kulturá-
lis megújulás győzelmét köszönhetjük,
teljes joggal láthatjuk Radičević költésze-
tében az új szellem diadalát, amely azóta
szuverén módon uralkodik az egész szerb
költészetben. Egyetlen mondattal jelle-
mezhetjük: a szerb irodalom végleges el-
európaiasodása az eredeti, tisztára nem-
zeti értékek alapján. Ha utóbbi időben so-
kat beszélünk Vukról és Brankoról, sőt
Doszitej fölé emeltük őket, ez világért
sem jelenti azt, hogy lekicsinyeljük Dos-
zitej felvilágosító munkásságát, csak ki
akarjuk emelni Vuk és Branko szellemé-
nek serkentő hatását. Hogy mekkora volt
ezen utóbbinak a kihatása, legjobban on-
nan láthatjuk, hogy az összes újabb szerb
költők között éppen Branko maradt mind-
dig minden kétségen s támadáson felül,
míg a többi költő, köztőlük Branko köz-
vetlen követői is, pl. Zmaj, Jakšić és Kos-
tić sokféle támadásnak voltak kitéve. Ra-
dičević a legújabb időkig megmaradt köi-
tészettünk mély ihletőjének. Maga Miloš
Crnjanski, a háború utáni korszak legie-
lentékenyebb lírikusa, neki köszönheti az
ösztönzést egy spirituális szimfóniákra, sőt
egy nagyszabású költeményre is, amilyen
keves van irodalmunkban. Nem szüksé-

ges hangsúlyoznom, hogy Brankót éppen
egy magyarországi költő érezhette csak
át igazán, és Crnjanski ilyen.

Noha Radičević abszolút mértékkel
mérve kevésbé jelentékeny költő, mint
Petőfi, a párhuzam mégis magától kiná-
kozik. Petőfi szláv származásához nem
fér semmi kétség, de kétségtelen az is,
hogy ő a magyarok egyik legnagyobb
költője s a világ ritka nagy lírikusainak
egyike. A hasonlóság mindenekelőtt ab-
ban áll, hogy mindketten ugyanabból a
forradalmasított fiatal polgársztályból
kerültek ki, ugyanabban a szellemben ne-
velkedtek, ugyanabban a művelődési lég-
körben. Ugyanabban az esztendőben szü-
lettek, megjelenésükben s jellemükben,
rövid tragikus pályájukban van valami
meteorszerű. Mindketten bőven merite-
nek illetet a népköltészetből s abból új
kifejezéseket vesznek, új hangot, új szel-
lemet. E közös kulturális és szellemi talaj,
közös szellemi atfoszméra, ahogy ma
mondanók, magyarázza meg azt a nagy
betolyást, amelyet a két költő népük
irodalmára gyakorolt. Branko mellett azon-
ban Petőfi is erős hatással volt a Brán-
kóból sarjadt költőkre, kivált Zmajra, és
ami kevésbé ismeretes, Gjuró Jakšićra,
aki maga állította, hogy Petőfi nélkül el
sem tudja magát képzelni. Zmaj költői
művei között sok Petőfi-fordítás és para-
frázis (átköltés) szerepel, s ezek méltón
sorakoznak Zmaj Arany-fordításai mellé
(Toldi-dalok, balladák). De találunk nála
közvetlen Petőfi-sugalmazásokat is. Csak
akik első kézből ismerték Zmajt, tudják
teljesen felmérni azt a hatást, melyet Pe-
tőfi s Arany gyakorolt rá. Igen nagy volt
a Zmaj-féle fordítások kulturális hatása a
szerb irodalomra, sőt egész irodalmi mű-
velődésünk kialakulására is, amennyiben
lehetővé tette a közvetlen és szerves
érintkezést nem ám egy képzeletbeli, el-
vont távoli és idegen, hanem a közeli, va-
lóságos és élő Európával. Ha hangsúlyoz-
nunk kell is, hogy első félszeg lépéseink
egy Shakespeare-kultusz felé ugyancsak
ebből a korból származnak s Zmaj egy if-
jabb kortársának, Branko követőjének.
Laza Kostićnak a nevéhez fűződnek, még-
is ki kell emelnünk Zmaj fordításait, ame-
lyek alig néhány évvel az 1848-i végzetes
és véres események után keletkeztek. Ma
már majdnem kuriózum gyanánt hangzik,
hogy ugyanebben az időben tünt fel az
első szerb Jókai-fordító is, Mita Rakić,
Milan Rakićnak, a költőnek édesapja, Vic-

tor Hugo ismert fordítója. Az ő Jókai-fordításai egyszerre jelennek meg Zmaj Tolđi-fordításával egy belgrádi folyóiratban a Novaković-féle »Vila« hasábjain.

Ha ma, száz év távolából egy pillantást vetünk Radićević költészetének kezdetére, 1843-ra s így felöleljük egész újabb irodalmunkat, most már helyesen meg fogjuk ítélni, mennyi részt vettek benne a magyarországi szerbek fiai. Ha e véget a legutóbbi 100 évet három korszakra osztjuk, amint ez magától adódik, kb. a következő képet kapjuk:

Az első korszak Brankóval kezdődik és nagyrészt az ő költészetét öleli fel. Később járul hozzá Zmaj, Gjuro Jakšić, Laza Kostić, Milenko Grčić és néhány kevésbé jelentős költő. A korszak Vojislav Ilićel végződik, az első nagy szerb lírikussal, aki Magyarország határain kívül született. Vojislavot magát igen bensőséges kötelékek kapcsolták Magyarországhoz, életében és irodalmi munkásságában egyaránt, sőt ezen országnak szentelte lírájának néhány legszebb gyöngyét (Bucu a sajkáskerülettől, A csárdában stb.)

Az első korszak legkimagaslóbb költője, Branko, éppen úgy, mint Zmaj, Jakšić, Kostić, Grčić, valamennyien magyarországiak s kulturájuk is innen származik.

Nemrégiben kísérletek történtek, hogy elvitassák e költőktől azt a pozitív értéket, amelyet maguknak szereztek, sőt azt is, amely a legszerényebb mértékkel mérve megilletné őket, így pl. a különben rokonszenves Jovo Ilić meglehetősen szűk keretek között mozgó költészetét fölébe akarták helyezni Zmaj összehasonlíthatatlanul tágabb és mélyebb költészetének. E kísérletek okai nem voltak mindig szépek nem is irodalmiak. Egy biztos: ma már ezek a negatív vélemények mind véglegesen el vannak vetve, a szóban lévő költők rehabilitálása pedig (különösen Zmaj és Kostić) már folyamatban van. Laza Kostićról nemrégiben szép cikk jelent meg egy belgrádi folyóiratban, a »Novo Vreme«-ben. Rehabilitálása egyszersmind az első komoly kísérlet az értékek átértékelésére, amire nálunk komoly szükség van.

E revízió kapcsán úgy Laza Kostić, mint Zmaj sokkal méltóbb helyet fog kapni irodalmunkban, mint amilyent eddig kapott, és sokkal szebb megvilágításban fognak az utókor előtt feltűnni, mint amilyenben eddig feltűntették őket.

Vojislav Ilić a maga tisztára lírai al-

kotásával természetszerűleg ehhez az első korszakhoz kapcsolódik, ellenben artisztikus modorával, intellektualizmusával, fájalmával s keserű pesszimizmusával természetes átmenetet alkot a második korszak költészetéhez. Ez 1900-ban kezdődik s az első világháborúig tart, felöleli Mileta Jakšić, Aleksa Šantić, Dučić Rakić, Stefanović, Božo Nikolajević, Vojislav Ilić, Pandurović s mások munkásságát, hogy Veljko Petrovićcal és Milan Čurćinnal fejeződjék be. Mig az első korszak tartalmilag teljesen a népköltészethez simul s alakilag a lírának engedte át az uralmat (versszak, dal, ballada), addig a második korszak már külső formában is különbözik az elsőtől: benne a hosszabb költemények uralkodnak, a hosszú verssorok, francia típusu alexandrinosok feltűnő hajlam mutatkozik a szonett iránt. Tartalmilag a leíró és elmélkedő líra a túlnyomó, legalább is sokkal nagyobb helyet foglal el, mint a tiszta líra.

Mindenesetre érdekes, hogy ebben a korszakban erős kisugárzása vehető észre a régi hagyományoknak, kivált a Nemanja-korabelieknek. Törekvés mutatkozik a népköltészet szublimálására és spiritualizálására. Jellemző továbbá az a lendület »pannon nosztalgia«, ahogy legutóbb a belgrádi kritika egy szellemes személyisége kifejezte magát, az az intumescens ragaszkodás a szülőföldhöz, amelyből hazafias líránk kisajadt. Hazafias líránk megühdása éppen a magyarországi költőkre vezethető vissza, akiknek hatása Aleksa Šantić költészetében is fellelhető.

A harmadik korszakban, amely a két világháború közötti korszakra szorítkozik, a költők már az összes szerblakta területekről származnak s a legkülönbözőbb irányokat s áramlatokat képviselik. Egyben azonban mégis megegyeznek: s ez a kötetlen forma, a szabadvers, amely csakhamar felülkerekedik s majdnem kizárólagos alkalmazásnak örvend az összes művekben, bármily különbözőek vagy akár ellentétesek legyenek is.

E harmadik korszak számos költői között néhány máris elismert tehetség úrra a délmagyarországi vidékről származik. Első helyen áll a már említett Miloš Crnjanski, akit Momčilo Nastasijević mellett e korszak legjelentékenyebb lírikusának tartok, bár prózája is nem csekély teremtő erőt árul el. Így ő, mint földije, Todor Manojlović, élénk és közvetlen ösz-

szeköttetésben állt a magyar írókkal, nevezetesen a valóban tehetséges, majdnem lángeszű Adyval. A korábbi nemzedékből Veljko Petrovićnak volt sokrétű szellemi kapcsolata a magyar költökhöz és írókhoz, Mikszáth-tól és Gárdonyitól kezdve egészen a korán elhalt Kosztolányiig, akire nálunk még sokan igen jól emlékeznek.

Ha már most összefoglaló pillantást vetünk egész modern költészetünkre Brankótól mind máig, bizonyos, hogy a magyarországi szerbek az itteni kultúrszféra hatása alatt s Európához való közvetlen kapcsolatuk folytán jelentős részt vettek a szerbek költői munkásságában s igen magas, sokszor a legmagasabb értéket képviselik, amit utabbszori költészetünk egyáltalán elért.

Ha a tiszta költészetéről áttérünk a prózára (regényre és novellára), ezen a területen is találunk néhány jelentős nevet, mint Jakša Ignjatović, Stevan Sremac, Veljko Petrović, Milan Kašanin, Miloš Crnjanski.—csupa olyan író, akik nem csak hogy itt Magyarországon születtek hanem egész irodalmi tevékenységük is idefűzi őket.

Ugyanígy vagyunk a festészettel, a zenével s egyéb művészetekkel.

Pontosan így és nem másképp áll a helyzet a tudományokkal s azok minden ágával, kezdve a matematikán s bölcséleten egészen a nemzeti történelemtudományig. A magyar kultúrszférából származó szerbek mindenütt megállták helyüket, mint komoly és megbízható tudósok, közülük nem egy világhírré tett szert, mint Pupin és Tesla.

Míndez arra az állításra jogosít fel bennünket, hogy a magyarországi szerbek nemzeti kulturájuk mellett itt egy új irodalmi, tudományos és általában szellemi kulturát és hagyományt fejlesztettek ki, amely lényegében tisztára európai.

Ha e körülmények egész hordereijében felfogtuk, arra a felismerésre jutunk, hogy nekünk kötelességünk e nemzeti hagyományt megőrizni, sőt tovább fejleszteni, további alkotó munkával néki új lendületet adni, beléje új életerőt önteni. Nem szabad megállnunk s nem szabad engednünk, hogy bármi is megállítson. Nem szabad engednünk, hogy akár külső nehézség, akár belső gyengeség meggátoljon kötelességünk teljesítésében. Érvikből is, másiktól is bőven kijutott nekünk: külső nehézségeink, belső gyengeségünk mindig volt, ma is van. De minél több ne-

hézséggel kell megküzdenünk, annál nagyobb kötelességünk, elhárítani azokat, hogy nemzeti és kulturális hagyományainkat megőrizhessük, folytathassuk és továbbfejleszthessük.

E tekintetben jelenlegi helyzetünk jobban hasonlít most, mint valaha a »keresztény urak« helyzetéhez ott a szamodrezsai fehér templom mellett, mikor Szent Száva a gyűlés előtt volt kénytelen megvédelmeznii a Nemania-dinasztiát. A gyűlés ugyanis azzal vádolta a Nemanákat, hogy sokat költöttek hadi felszerelésre. míg Szent Száva rámutatott a fogadalmi templomok építésére, tehát szellemi javakra.

Ha most visszanezünk a közelmúltra be kell ismernünk, hogy az utóbbi időben bizony mi is szertelenül költekeztünk s leköszoltunk a nemzeti javakat a katonai s politikai szellem fenntartására. A kulturális értékek erősen a háttérbe szorultak vagy akár teljesen el is hanyagoltattak. Könnyű volna akár számszerűleg is kimutatni, mily aránytalanul erős volt nálunk a katonai és politikai értékek kultúrsza, szemben a tisztára szellemi és kulturális javakkal. Csupán azt a groteszk tényt említjük meg, hogy városaink ugyszólván vételkedtek a harcászati, katonai és politikai jellegű szobrok felállításában, míg kultúréletünk legmarkánsabb egyéniségeinek sem szobor, sem az elismerés legkisebb jele nem jutott. sőt feledésbe is merültek. Még kevésbé törődött valaki azzal, hogy e szellemi javak valóban alkotórészeivé váljanak nemzeti művelődésünknek. Minden ok mellett, melyek arra közzetnek, hogy a heroizmus kultuszában lássuk nemzeti művelődésünk eszményképét, mégis csak kínosan érintett valamennyiünket, hogy Njegoš 100-éves jubileumát csak a legszerényebb keretek között ülhettük meg, hogy a Szerb Irodalmi Szövetkezet (Srpska Književna Zadruga) éppen csak egy silány kombilációt adott ki Laza Kostić verseiből, míg annyi más műve maig kiadatlan, s alig-alig kaptunk egy Zmaj-kiadást, az is inkább merkantil, mint irodalmi jellegű.

Gondoljunk arra is, hány könyv foglalkozott a nyilván túlértékelt politikussokkal (Miletić, Jaša Tomić stb.), sőt a jelentéktelen személyiségekkel, az ephemer jelenségekkel is, egészen addig a politikus-típusig, amelyet a mi utólérhetetlen Sremac-unk ábrázolt Sreta tanító személyében, nem is karrikatúráját, hanem tel-

iesen hü rajzát adva annak, amit látott irodalmunk egyik legkiválóbb politikai pamfletjében.

Itt ujjal indítatva érezzük magunkat arra, hogy a régi, görögökre bivatkozunk. A mostani válságos időkben gyakran mutatnak a görögökre, katonai és politikai írók, művelődéstörténészek is gyakran keresnek náluk párhuzamokat. A példa több mint tanulságos: egyenesen végzetes. Nem szükséges rámutatni, hová vezetete Görögországot a politikai pártoskodás és széthúzás. Ott egy oly politikai életforma alakult ki, melynek elkerülhetetlenül romlásba kellett taszítania Görögországot, s csakugyan a függetlenség elvesztésére, rombolásra, megsemmisülésre vezetett. Még szerencse, hogy a görögök szellemi kultúrája nem volt elpusztítható, mert az örökkévaló, az tartotta fenn Görögországot századokon át s így lett a görögök kultúrája minden európai nép kultúrájának lényeges alkotó részévé. Ha a görögöktől semmi egyebet nem örököltünk volna, mint egy Enaminondast, Themistoclest, vagy akár Periklest és Demosthenest, mindenesetre megőriznénk e nagy férfiak emlékét s bámulnók őket, mint ahogy az egész emberiség bámulja. De örököltünk mi a görögöktől mást is: Homerost és Aischylost, Sophoclest és Euripidest, Platont és Aristotelest, Herodotost és Plutarchost, Praxitelest és Lysipposzt — csupa oly nevet, amelyek nélkül a klasszikus ókorból fakadt európai kultúra egészen Dantéig, Shakesneare-ig és Goethéig el sem képzelhető. E férfiak nemléte nem csak néhány nagy név kiesését jelentené, mint Enaminondas vagy Leonidas vagy akár Perikles esetében, hanem egyszerűen azon felbecsülhetetlen szellemi javak elvesztését is, amelyek a görög írók, történetírók, bölcselők műveiben rejlnek. Sőt mi több: nélkülözniük kellene mindazon gyümölcsöket is, amelyek e művekből saradtak a művelődés-

történet s az európai nemzetek tudatának tanúsága szerint.

Bennünket e példa csak igazolhat, ha azzal a felhívással fordulunk a szerbséghez, hogy az állam összeomlása után fordítsuk most minden figyelmünket, kultúránk fenntartására koncentráljuk egész életünket ama szellemi javakra, amelyeket két évszázad folyamán már magunkévá tettünk, különösen itt Magyarországon, ahol népünk intim és szerves kapcsolatban él Európával s annak kultúrájával.

De legyen ez egyben utmutatónk is a munka utvesztőjében, a fáradalmak tömkelegében, mert minden pozitív és konstruktív erőnket tervszerűen, jól átgondolva és jól megszervezve be kell állítanunk jobb nemzeti jövőnk érdekében. Itt a jövőt nem holnapról számítjuk, nem is valamilyen távoli időponttól, hanem már máttól, attól a pillanattól kezdve, mihelyt nemzeti feladatunk, kultúránk fenntartása, integráls alkotórésze lett nem csak öntudatunknak, hanem erkölcsi éniünknek, lelkiismeretünknek is.

Ez lesz egyszerűs mind a legméltóbb válasz Szent Száva felhívására, amelyet a keresztény urakhoz, sőt népünk valamennyi nemzedékéhez, elhunytakhoz s élőkhöz intézett, mert a népének jól átérzte szavait s így állította oda minden időkre, mint a legfőbb bölcsességet.

Ha most ebből az elméleti elmefuttatásból konkrét, gyakorlati következtetést akarunk vonni, akkor ez éppen olyan rövid lesz, amilyen világos és parancsoló: Dolgozzunk! Ragadjunk meg minden alkalmat és minden lehetőséget, hogy dolgozhassunk s irodalmunkat, szellemi művelődésünket megőrizhessük.

Aban a rendíthetetlen hitben fejezem be szavaimat, hogy az a rendkívüli érdeklődés, amelyeket népünk a szellemi értékekkel szemben tanúsít, a szerb nép szebb jövőjének legbiztosabb záloga.

Bánáti levél

Kérdés és felelet . . .

Sok dolgra figyeltünk föl egyetlen örömiünk husvéja óta. Két eltűnt év nehéz de ezer színben ragyogó háttérként áll mögöttünk. Állandó örvénylés között suhantak a napok. S közben soha sem hit-tük, hogy évek lehetnek a várakozásra beállított percekéből. Küzködésekkel és viharokkal volt tele életünk. Valami alkalmatlan árnyék keretezte a varázsító delibábot, melynek szívárványos sugárzása olvasztotta fel bennünk a »lehetlent« nyugodt bizalommal. És távol áll tőlünk a kegyetlen és igaztalan ironia. Az ember a kor mellé egy elhatározó akarat büszke erejét kapja: részesévé és irányítójává lenni a sorsnak. A valóság testi és lelki veszedelmei fölött a maga hívő, bátor és cselekvő készségével szolgálni és hódolni a valóságot megtermékenyítő nagyságot. És ez, egy elhatározó eszme döntését foglalja magában: a küzdelem nagyszerűségének maradandóságát. És a bánáti magyar ta minden ágán váratlan dusan, sőt pazaron sarjadzik az élet. Történelmünk során nem egyszer éltük meg az ilyen fordulókat. És hogy máskor is, és most is a gyűlölködő és szűkkörű eszmék fölött maradtunk, az a mi sajátos magyar kultúránk harmónikusabb és emberileg a politikán túl felegyetemesebb, tisztultabb, a lehető legegyetemesebb erkölcsi állásfoglalásából következik. Teremtőereje az évszázadok mélyén csak megerősödött. A valóságok bilincseit áttörő magyar életigenlés újabb és újabb erőforrása. És ma, a Bánáti belső életének minden szenvedélyét, ellentmondását és bizonytalanságát uralja. A bánáti magyarság a felelősséget vállaló harci, a hit, az erkölcs meghatározó bizonyosságáig s a föld elítélhetetlen megkötő erejéig, az egyetemes magyar kultúra világában él.

A magyar élet megújulásának gondolatát, átfogóbb egységre törekvő, intézményes megalapozását a bánáti magyar iskolának kell elvégezni. Az alig elmulrt kisebbségi élet bizonytalanság-zenetegéből a világos, a minden mozzanatában áttekinthető, biztos célkitűzésig kell iskolánk munkáját rendszerbe foglalni. Az iskola-kérdés ma kívül a módszerek és elvárások szűk korlátai közül. A tanár ma nem lehet a szaktudománya magaslatáról ítélkező tanféri. Ma, s különösen itt a Bánát-

ban, ahol a magyar értelmiségi réteget majdnem teljesen nélkülözzük, a nemzetet existenciájában érintő, súlyos létkérdések követelik az iskolától, hogy a nevelés ne legyen valami tőlünk idegen világ zárt öncélúsága, hanem maga az az élet, amelyért érdemes és kell élni. Az iskola feladata az, hogy ifjúságunkat elvezesse kötelessége meglátásához és megerősítse az abban való komoly elmélyülésre, hogy elvonja a hiábavaló kesergéstől és hogy a tényleges munkában találja meg önmagát. Az alkotás, az új körülfekintés lázában azt láttassa meg vele, amelyben maga is, mint cselekvő, jövőt munkáló tényező dolgozhatik. Vajjon meg lehet-e, a Bánát elzárt világában, a magyar iskolakérdést oldani úgy, hogy az egyéb terheivel és küzdelmeivel együtt vállalni tudja és akarja nagy magyar küldetését? És vajjon a megoldásra törekvő belső erői elégségesek-e? A kérdés az, ki tudjuk-e építeni nemzeti életünknek a mi helyzetünk számára adott nagy neveléstanát, mert ezen dől el most olyan magyar nemzedékek sorsa, amelyek az egyetemes magyarság sorsának történelmileg legérzékenyebb pontján kell hogy felvegyék a magyar kultúra folytonosságáért a győzelmes küzdenitűdást. Mindezekre a kérdésekre válaszoljon maga — az iskola. A pancsovai magyar főgimnázium f. év április 16-án tartott kulturális ünnepségén (a kulturális ünnepségek megtartása a magyar iskoláknak nem alkalomszerű ünnepélyei, hanem rendszeres beszámoló a magyar társadalomnak az egyetemes munka szelleméről és irányáról, ezeken az ünnepi beszámolókon megjelenik az iskola egész környéke és nagy magyar közösségeket kapcsol össze az iskola munkájával) az iskola igazgatója a magyar köznevelés célkitűzéseiről a következőkben számolt be. (A beszéd megjelent a Torontól 1943. ápr 17-i számában.)

Ezzel az alkalommal, amikor iskolánk életfelt akar magáról adni, legelső szavam a tanárikar és egész tanulóifjúságunk őszinte háldíjának megnyilatkozása azért a kedves figyelemért és lekötözésért érdeklődésért, amelyet szíves megjelenésükkel kifejezésre iuttattak. Egy vallomással tartozom: Nekünk nem meglepetés a vendégeknek ez a gyönyörű száma, hiszen intézményünk megteremtésénél mindenki ki-

vette a maga részét attól a forró vágtyól hevülve, hogy oly ifjúságot termeljünk ki gyermekeinkben, amelyt a szebb jövő biztos zálogának tekinthetünk. Most kiki látni óhajtja, hányadán is vagyunk e kérdésessel! Történtek-e lépések a terv kivitelére? A tanárikar egyébként is nehéz viszonyai közötti remegve fogott feladatának megoldásához. Csoda-e ez? Hiszen nem volt hol meghuzni magunkat haiték hiányában! Nélkülözöttük a tanításhoz létlétlenül szükséges lezelemibb felszerelést. A tankönyvek meg a mesék birodalmába tartoztak. Csak kettőből volt elég, sőt a kelletnél is több: a gondból és a tanításra szoruló fiatal nemzedékből. Mégsem mondtunk le gyáván kitűzött célunk elééréséről, ellenkezőleg, egymás biztatására aikunkra vettük a gondülő kedves dallamu nótát:

»Ugye neki vágunk?
Ugy-e, hogy nem félünk?
Megáldja az Isten
A mi szegénységünk!«

Nevelő-oktató munkánk első lélekzetvétele a nagy elvnek megvalósítása volt: »Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk.« Szerettük volna ezt az arany-szabályt betűóriásokkal épíletünk oromzatára vézni, de ahelyett inkább gyermekeink lelkebe égetük bele, csak hogy nem eredeti szövegében, hanem a mi pontosabb cőkítűzéseinknek megfelelőbben. Az az eltökélt szándékunk: ha török, ha szakad rákapatiuk tanulóinkat, hogy necsak a szürke, homályos, elmosódó életnek, hanem egyenesen a magyar életnek tanuljanak.

Mert mit várunk mi mindkét nemű iskolázott ifjúságunktól?

Mi nem érhetiük be a testi nélkülözést könnyen tűrő, acélizmu, vakmerőségig bátor, mellével a város védőfalait hezvettesítő spártai eszménnyel. Mert ott az ifju összes munkája, uvszólván, kizárólag a testedzésben merült ki.

De nem ábrándunk a földtől tulságosan elvonatkozó középkor tanulóiá sem, akinek összes igyekezete csak a tulvilág szolgálatába állított szellemi életének művelése, közben megfelelkeve arról, hogy előbb a földi élet »követel« rovatával kell szembenéznie, az ott felsorolt kötelességeket tartozik teljesíteni. Azoknak elbanyagolása nevanis, a testnek alsóbbrendű csekély értékke való fokozása nem lehet-séges súlyos következmények nélkül.

De ha sem ez, sem az nem a szájunk ize szerint való, talán kísérletezzünk egy újnak kialakításán? Csakhogy ezt a fényűzést sem engedhetjük meg magunknak éppen az anyagnak: a tanulóifjunak nagy értéke miatt. Tartózkodva tehát minden vétkes pazarlástól, abban a biztos tudatban, hogy a mi életünk sokkal több réteggü, mint amilyen az ó-és középkor emberéé volt, a mi nevelő-oktatásunk is jóval szélesebb alapon mozog. A mi célunk az iskolában tökéletesen egybeforr valamennyi testvérünknek ma már mindennapi imádsággá finomult hő kívánságával a szebb magyar jövő megteremtésével. Ezért mindenekelőtt két hatalmas pillért igyekezünk ifjúságunk lelkében emelni: a megingatlan hitet és a törhetetlen reményt emiken a jövő épületének nyugodnia kell. Tesszük ezt elsősorban azért, mert éppen ez iit lélek alkalmak ezeknek a felbecsülhetetlen értékeknek a birtokbavételére. Az Istent soha nem gyalázó, hanem Őt jobban-rosszabb imádó vallásunk elveinek el-sajátítása és átélése, a mindennapi örökös vergődésben nem a folyvást megújuló küzdelemnek gyáva feladására, hanem a vég-sőkig való kitartásra sarkaló remény az a két erény, amelyek mindegyikét növen-dékeinktől kivétel nélkül a jeles érdem-ügy csucsteliesítményéig megköveteljük.

Hogy ezek mellett a lelki és testi élet jól értelmezett gondozása végett a tudásban való fokozatos haladást is elvárjuk, az egészen természetes.

Közben nem szeretnénk elmaradni a korszelemtől. Mert iai annak, aki azt fel nem ismeri. Ma pedig ki ne venné észre, hogy minden nép — talán egyetlenegynek a kivételével — a nemzeti szellem meg-újhodását követeli. Nálunk is egető szük-ség van hát annak a nyomatékos hangszo-tatására: a magyar életnek tanulunk. Te-gyünk ezt örömeit és büszkén. Igaz ugyan, hogy őseink hontalannl bolyongó vándorok voltak, de Árnád apánk honalapító hősköké varázsolta őket. Az is köztudomású, hogy az erónai nének tengerében kevesen, szinte nevetségesen csekély számban voltak és így valószagos csoda, hogy nyomtalanul el nem tűntek. Mégis, ha nem nártoskodtak, ha fenevadként nem mara-kodtak egymás közt, hanem összefogtak: minden árvaságuk, elhagyatottságuk mel-lett is határtalan szabadságszeretettelükkel földjükhöz való görcsös ragaszkodásukkal a korokat mozgató eszméknek, faji ielle-güknek megfelelő felszívásával és kihasz-

nálásával mindig becsülettel megállták helyüket. S ha valaki cáfolatul azt kiáltaná: talán kitépted történelmünk gyászkeretes lapjait, amelyek éppen az ellenkező telfogás koronatanúi: nem torpanunk meg. Ország-világ előtt megvalljuk: időről-időre ránkviharzott egy-egy borzalmas zivatar: Mohi vad tatár orkánya, virágzó Mohácsunkat egy nemzet temetőjévé változtató török sírásása, a gyászos emléki Világos muszkaözöne és a katasztrófák katasztrófiája, az élethervasztó Trianon halálos ítélete. De az is szent igaz: az Ázsiából hozott öserő sohasem hagyott bennünket cserben, újból talpraállottunk.

Nemcsak dicsőségünk magaslataitól mámorosan, hanem a kísértés borzalmainak legyűrésétől is ittasan hirdetjük a kezeinkre bízott gyermekeknek, hogy vértessék fel magukat hajtánknak gyönyörű keleti képekben szóló, minden más beszédénél zengzetesebb nyelvével, mert megérdemli, vegyék fel magukra nemzetünk egyszerű, de nemes szokásait: őrizzék létekenyen dicső hagyományait, szeressék emelkedésében, hanyatlásában, sőt elesettségében talán legjobban, hordozzák aikon világszerte ismert és kedvelt széles skálájú dalait, rovják jókedvükben méltóságos és paizán táncait; egyszóval: éljenek-haljanak mindenért, ami magyar.

A tanulóifjúságnak ilyen értelemben vett nevelő oktatása nem a gyári termelés gyorsstüemű munkája, hanem a csiga, lassu haladása. De ismerve a gyorsasági rekordokhoz szokott mai világ türelmetlenségét, mi mindent elkövetünk, hogy mihamarabb megvalósuljon álmunk: a lélekben szepőltenül tisztá, elméjében csiszolt kézzett testében egészséges és erős, minden szépért és jóért könnyen hevülő, komoly munkájában és vig szórakozásában

nemes, de mindenekelőtt hajtájának megbecsülést és az érte való rajongást tetteiben igazoló ifjúság: a szebb magyar jövő.

Teljes gözzel közeledünk a cél felé. Iskolai életünknek ez a mai ünnepélye egy állomás. Tépjük ki magunkat az idegromboló forgatagból és pihenjünk meg egy kissé! Közben nézzük meg jól a gyermekek zárt sorait! Azok láttára mi nem kérdezzük a hazája sorsán busuló költő kétségbeesésével:

».... virág vagy te
Hazám ifjúsága?!«

Mert mi itt a helyszínen egy-kettőre megállapítjuk: nemcsak virág, hanem zsendülő gyümölcs és nem messze az idő amikor édes, zamatos termés lesz belőle.

Most még csak egy a kívánságom találianak kedves vendégeink ezen az állomáson olyan felemelő érzést és megnyugvást, amilyent tanulóink buggó szereplésükkel nyujtani igyekeznek. Ugy legyen!

Ime a magyar nemzetépítés nehéz vergődésekben is oly magasan kulturált hangja. A nemzeti létért való küzdelem sorsvállaló, férfias kiállása ez. És ami a kiállást történelmi távlatba szoborítja, az van meg benne: a kultura erkölcsi nyugalma. A magyar életnek ez az elhatározott és alkuvást nem tűrő igenlése biztos jövőt jelent: a nemzedékben való bizalmat. A bánáti magyar iskola annak a nemzetképnek tükrében nézi és értékeli nevelő hatását, amely az egész nemzeti közösséget vezet.

Kristály István.

A Délvidék szerepe az ország gazdasági életében*

Irta: Kosztolnyik Kálmán

A 11.079 négyzetkilométernyi sík területnek, mely a Duna és a Tisza alsó folyása közt, Bajától és Szabadkától Ujvidékig nyúlik, ma használatos Bácska elnevezése a török időkben született meg. Így fordul elő az 1699-i karlóczai békeokiratban is. A terület képét, bár egészben sík földnek mondható, változatossá teszik a hullámos rajzolatú teleskai dombok és a titeli fensik. E földművelésre és állattenyésztésre egyaránt alkalmas terület ésidőktől fogva kedvelt tanyája volt a különféle vándornépeknek. A régészeti kutatások tanúsága szerint megfordultak itt a hunok, gepidák és avarok. A terület már a Krisztus utáni századokban hosszabb-rövidebb ideig megélhetést nyújtott az itt átvonuló vagy letelepedő egyes népeknek.

Új és virágzóbb korszak kezdődött itt a magyarok letelepedésével. Őseink vetették meg ez istenáldotta földön a földművelés és állattenyésztés alapjait. A zavartalan fejlődést azonban a sors nem biztosította. Amikor vállaltuk tragikus történelmi szerepünket, hogy Nyugat védőbástyája legyünk, vállaltuk az áldozatokat is. Egy-egy nagyobb hadjárat következményeit hazánk egy vidéke sem súlytotta meg úgy, mint a Délvidék. Az első századok fejlődő műveltségét, gazdasági alkotásait a tatárok teljesen tönkretették. De az ősi magyar alkotó erő félszázad alatt újraépítette kulturánk akkori központjait: a kolostorokat, melyek a Duna mentén egy-egy falunak vagy városnak lettek a magvai. A XIV.—XV. század folyamán már általános lett a jólét, erős gyökeret vert a művelődés, melyet az a körülmény tesz nagyjelentőségűvé, hogy tisztán magyar, nemzeti volt. A magasabb műveltség iránti fogékonyság tanúja ez időben, hogy a külföldi híres egyetemek anyakönyveiben gyakran találkozunk bácskai származású ifiak nevével.

A XVI. század elején, a mohácsi vész súlyos magyar vérvesztése után mind-egy alig pár év alatt rombadólt. A másfélszázados török hódoltság után mindegyik a gyászos pusztulás nyomai marad-

tak hátra. Mindent előlről, újra kellett kezdeni. A jelenlegi Bácska története a török kiűzetése után kezdődik. Ekkor telepítette le a kormány a meggyérült magyarság pótlására a török elől menekülő bunyevácokat és szerbeket. Ekkor telepített be a németiség is. A magyarság számbeli és kulturális fölényét megőrizve, békés együttélésben élt az új, termékeny otthonra talált, betelepített nemzetiségekkel. A telepítés nagy munkája végzetvén, a kormány helyreállította a még akkor külön működő Bács és Bodrog vármegyéket, majd pedig 1802-ben közigazgatásilag és névben is törvényesen egyesítették Zombor székhellyel a két megyét.

Bácska az egyesítéssel új korszak küszöbéhez érkezett el. A megszokott, ősi földművelő és állattenyésztő gazdasági élete szélesebb területűvé vált. Megépültek Délvidékünk első nagyhorderejű közgazdasági alkotásai. 1802-ben megnyitották a Dunát a Tiszával összekötő, 108 km hosszú, hajózható Ferenc-csatornát, mely vasutak és közutak hiányában a múlt század hetvenes éveig Középbácska legfontosabb kereskedelmi útja. A hetvenes években építették meg a 75 km hosszú kissztapár—ujvidéki Ferenc József öntöző csatornát. Egyre erősebben folyik a Délvidék gazdasági honfoglalása. Eymásután keletkeztek a helyi érdekű lecsapoló társulatok, hogy az egykori mocsarak és vizenyős rétek helyén virágzó földművelés indulhasson meg. Bácska igazi kincsei csak most kerülnek felszínre. 1869-ben megnyílt az alföld-fiumei vasút, mely Szeged felől jöve, Szabadkán és Zomboron át Gombosig szelte a megyét. A megye jövőjének alakítására még döntőbb hatású lett a magyar államvasutaknak az a fővonala, mely 1883 óta Szabadkától Ujvidékig hosszában hajtja a megyét, és szárnyvonalaival Bajáig és Bácsig terjeszkedik. Egyidejűleg megindultak a megyét behálózó kőutak építései is. Ezek az alkotások lényege-

* A TÉBE délvidéki körzetének március 17-én tartott közgyűlésén elhangzott előnki megnyitó beszéd.

sen megváltoztatták Bácska gazdasági állapotát. Az ország és a monarchia első gabona- és kukoricatermő és állattenyésztő vidéke lett.

A gabonafélék és a kukorica mellett megkezdődött az ipari növények termelése is. A Duna és a csatornák mentén közel 16 ezer katasztrális holdon termeltek kendert. Igen számottevő volt a Bácska cukorrépa-termelése is. Minden előfeltétel meg volt ahhoz, hogy szinte egy ország jólétét biztosító, nagymérvű mezőgazdasági ipar kifejlődhessék. Bácska és népe fényes gazdasági jövő előtt állt, amikor vitézül végigharcolt világháború után nem a fegyverek szava hanem ellenséges indulatu diplomaták átkos hamissága döntött Trianonban a magyarság és Délvidékünk jövő sorsa felett. Egy hamisan értelmezett nemzetiségi elv alapján magyar testvéreink százezereit elszakítva, idegen uralom alá került Bácska, a magyar Szent Korona gyöngyszeme.

Ismét új korszak indult meg a Délvidék életében. A magyar hazával oly szervesen egybetartozó Bácska a volt Jugoszlávia gazdasági erőforrásává vált. Fényes jövővel biztató gazdasági fejlődésében az elszakítás folytán, szükségyszerűen bénulás állott elő. Már a múlt világháború előtt kialakulóban lévő és egészséges fejlődést felmutató hitelszervezete, melyre az új utakra tért mezőgazdaság, a sikeresen fejlődő ipar és kereskedelem támogatásában oly nagymérvű nemzetgazdasági feladatok megoldása várt, rohamos hanyatlásnak indult. Megkezdődött az addig hegyi pásztorkodással foglalkozó és a földműveléshez alig értő szerbség földhöz juttatása. Hogy ennek ellenére e terület mezőgazdasági kultúrája tönkre nem ment, az az itt maradt és felett mezőgazdasági kultúrával rendelkező magyarság és a már korábban betelepített és a földművelést már jól elsajátított bunyevácság érdeme. A mezőgazdasági kultúra nem szűnhetett meg már azért sem, mert a volt Jugoszláviának Bácska volt a legjelentősebb mezőgazdasági területe. Így a volt jugoszláv államnak, hogy nemzeti jóvedelmét gyarapítsa, a termelés fokozása volt az érdeke, úgyhogy a felfokozott termelésből még az exportkereskedelem céljaira is tárolni tudtak. Ugyiszintén érdeke volt a jugoszláv államnak Bácskában a me-

zőgazdasági ipar fenntartása is, helyenként pedig fejlesztése is, minthogy a belgrádi államkincstárnak ebből is igen jelentős jóvedelme származott. Bár Jugoszlávia létérdeke folytán az idegen uralom 23 éve alatt Bácska mezőgazdasági kultúrájának szintje mélyebben nem szállt alá, mégis megkérdezem, hol állna ma ez országrész gazdasági kultúrája, ha a hátkében megindult, virágzó fejlődést meg nem szakította volna a gyászos emlékű Trianon.

Végre 1941 április 11-én a Mindenható Gondviselése és Kormányzó Urunk bölcs előrelátása folytán beteljesült minden magyarok álma: Délvidékünk visszatért az ezeréves magyar haza keblére, visszatért hazatért oda, ahová ezer évig tartozott. A husvéti harangok örömteli zugása hirdette a Délvidék feltámadását.

Az egész ország boldogan és feszült figyelemmel várta ennek az országunk gazdasági életében mindenkor különleges szerepet betöltő területnek visszatérését. Országunk gazdasági erőforrásai a feiszabadulással jelentősen megnövekedtek. Visszaszereltük Európa minőségileg és mennyiségileg egyaránt legjobb buzatermő vidékét.

Ujra magunkénak mondhatjuk Bácska nagyhirű állattenyésztését. Országszerte híres volt a bácskai lótenyésztés, de különösen a sertésenyésztés. Ez utóbbi a gazdálkodó lakosság egyik fő jóvedelmi forrása. Bácska zsirszolgáltatásával felbecsülhetetlen értéket jelent mind hazánk, mind pedig szövetségeseink háborus közellátása számára. Nemzeti kötelességünk kell, hogy legyen a délvidéki mezőgazdaság korszerű fejlesztése annál is inkább, mert Magyarországon fokozottan a produktivitás alapja a mezőgazdaság termelése. Hogy pedig a többtermelést elérhessük, oda kell hatni, hogy a bácskai mezőgazdaság gépesítése olyan mértékben haladjon előre, hogy ez áldott területről minőségileg és mennyiségileg is a legjobb és legtöbb gabonát, gyümölcsöt és egyéb mezőgazdasági terményeket biztosítsunk a belföldi fogyasztás részére, továbbiakban pedig kellő exportilleslesek is álljanak rendelkezésre.

Bácska visszatérése gazdag gyarapodást nyújtott ipari növénytermelésünkben is. Legtöbbet kaptunk a kendertermelés terén. Az ország jelenlegi kendertermelésének 80 százaléka a Délvidékre

esik. Ugyancsak jelentős mértékben gyarapodott a cukorrépa- és kómlótermelésünk is.

A háboru utáni békés korszakra nagy munka vár a délvidéki mezőgazdasági ipar kiépítése és fejlesztése körül. Jelenleg csak a malomipar az, amely eléggé fejlettnak mondható. Szükségünk lenne több gyümölcs- és hufeldolgozó konzervgyárra, sörgyárra, cukorgyárra és bórgyárra. Talán a selyemipar terén is lennének tennivalóink, minthogy a selyemtermelés a multban Bácska területén virágzó volt.

Ugyszintén építenünk kell a felesleges mezőgazdasági termények tárolására alkalmas nagyméretű tárházakat is, mert ami most van, az nem elegendő és nem megfelelő.

Sok tennivalóink van a városok és falvak köz- és magánépítkezései terén is. A 23 évi megszállás alatt egyedül csak Uvidéken történtek igazán nagymérvű építkezések. Máshol még a meglévő középületeket is elhanyagolták. A bácskai városok és falvak külső képe, valamint kulturális színvonala nem sejteti az itt élő lakosságnak az ország minden részén lakó népek vagyoni viszonyait túlszárnyaló gazdagságát. Bizonyos mérvű balkanizálódás nyomai láthatók itt. Ezt megfelelő középületekben elhelyezendő egészségügyi, kulturális és gazdasági intézményeknek a létesítésével sürgősen el kell tüntetnünk. Ezen a gazdag területen megelőbb nemzeti alapokon nyugvó kulturéletet kell teremtenünk. Üdvös lenne szakképzettséget nyújtó közép- és felsőiskolák létesítése.

E nagyhordereű tervek megvalósításában igen széleskörű támogató munka vár ránk, visszatért délvidéki pénzintézetekre is. Erőnközt képezt a legjobban kell megfelelnünk magasrendű kötelességeinknek. Tisztában vagyunk azzal, hogy minden erőnek talákoznia, szükségszerűen egyesülnie kell az ország ügyét előbbrevívó, a magyarság sorsát eredményesen szolgáló alkotásoknak felfelé ivelő útján. A délvidéki pénzintézetek iránt a visszatérés óta megnyilvánult szilárd bizalomban bízva merem állítani, hogy megbízásainknak és vállalt kötelezettségeinknek a legnagyobb mértékben eleget is fogunk tudni tenni. Ezt mutatják a délvidéki pénzintézetek mérleg-számlái, melyek fényt vetnek az általános

biztonságra, az építő munkakedvre és arra a nyugalomra és fegyelemre, mellyel a Délvidék szorgalmas és vagyonát megbecsülő népe a háboru okozta kivételes nagyságu kötelességek teljesítését vállalja. Ha ez nem így volna, akkor a pénzüntézetek jelentései nem számolhatnának be sem élénk gazdasági tevékenységről, sem növekvő üzleti forgalomról, sem pedig kedvező üzleteredményről. Szükségesnek tartom megemlíteni itt azt a körülményt, mely az ország egyetlen vidékén sem tapasztalható. Nevezetesen azt, hogy csaknem valamennyi délvidéki pénzintézetnél a betétállomány összege túlszárnyalja — helyenként elég jelentősen — a k'helyezési állományt, az adóállományt összegét, ami szintén az itt élő lakosság jó és — nagybirtok hiányában, ami a jugoszláv földreform eredménye — helyes vagyoni megalapozottságára mutat. A megtakarított pénzeknek a bankokban gyümölcsözés végett való elhelyezése igen nagy fontosságu, mert a bankok szervezetén keresztül a megtakarított pénz a termelésbe jut és mint tőkéből különféle gazdasági alkotások, utak, gyárüzemek épülnek, és így nemcsak a háborus erőfeszítéshez járulunk hozzá, hanem azokból az ország gazdasági fellendülése, termelő erejének megnövekedése, az általános jólét emelkedése folytán, az egyénre is visszahulló előnyök fognak származni.

Miután pedig felismertük gazdasági téren és kulturális téren is teendőinket és azok nagyságát, lebegien előttünk programul: »Ujítani, fejleszteni, építeni, korszerűen haladni a világ követelte rend szerint, de mindig figyelemmel lenni a magunk belső törvényeire, úgyhogy a korszerű reform semmit se romboljon, hanem csak építsen és tökéletesítsen.«

Háborus világban élünk, kötött gazdasági rendszerrel, korlátolt kereseti lehetőségekkel, de felfokozott terhekkel, emelkedett állami kiadásokkal, növekvő szociális igényekkel.

A ma feladatainak okos és céltudatos megoldása, a mindenkori helyzethez való gyors és leleményes alkalmazkodás mellett azonban, ami gondokkal, az igények korlátozásával, sokszor lemondással jár, már most kell a jövőbe néznünk és fel kell készülnünk a holnap feladataira.

Ma kétségtelenül jobban fel vagyunk vértézve, mint az első világháború végén. Erős önálló hadseregünk van, területünk növekszik, népességünk szaporodik, fejlett és teljesítőképes iparral rendelkezőnk, a pénzgazdálkodás rendszere rugalmasabbá, alkalmazkodóbbá vált.

Mégis előrelátással kell gondoskodnunk arról, hogy az átmenet a hadigazdálkodásról a békeállapotra ne érjen bennünket készületlenül, hanem okulva a multon egy boldogabb, gazdagabb és nagyobb keresztény Magyarország biztos alapjait rakjuk le.

ÉJFÉLI HOLD

*Néma csöszként fut az ég
Kék ivén a hold,
Vak szemével a setét
Földre kihajolt.*

*Vak szemével a sötét
Éjre kivigyáz;
Alvó erdők üstökét
Simogatja gyász.*

*Alvó erdők mélyiben
Tán a csend lakik,
Végy magadhoz, ó, hivem,
Hold, aranyladik.*

*Omló arany simogass,
Lélek illatozz,
Éledj, éledj, ó, vigasz,
Hárfa dalba fogj.*

*Harmatozzatok mezők,
Némák szőljatok;
Gyógyuljatok vérezők,
Lássatok vakok.*

*Él a lélek és csend
Kék-azur ivén
A kihaltó végtelent
Koszoruzza fény.*

*Él a lélek, napjamult
Rózsa illatoz;
Csönd setétje földrehullt
Álmokat bogoz.*

*Béke ring az éj ölén
És a táj fölött
Istenálmok tenyerén
A szívem kiköt.*

VÁRKONYI NAGY BÉLA

Erdey Sándor rajza

A rádió »Ahol gyermek voltam« c. előadássorozatában elhangzott 1943. április 26-án.

Eszmélkedő gyermekkoromban ott éltem a Zombori-úton a Teréz-templom tövében s borzongó tiszteletadással bámultam bátyámat, ha barátaival eltűnt a nagy toronyajtóban s egyre feljebb emelkedtek a félhomályban, denevérek és baglyok titokzatos világába. Emlékezetemben úgy él ez a hatalmas kéttornyú templom, mint a párisi Notre Dame vulgáris kiadása ott lenn a bácskai zsíros fekete föld és a dunatiszakai homok ölekezésében, Szabadkán. Magamfajta hét-nyolcéves gyerek persze nem keveredhetett a „nagyok” társaságába s ezért maradt számomra örök litok a torony belseje s ezért hordom ma is a mellem mélyén nagyharangjának mélységesen bűgő, litokzatos szavát, amely mérhetetlen magasságokból szólalt meg és hömpölygött alá a lenn elterülő városra. Kosztolányi Dezső „vén Szabadkája” ép ekkor volt eltűnőben, a tipikusan alföldi, ütött-kopott városházát ekkor bontották le és húztak helyébe cifrálnakodó, színekben fürdő és karesú fejét szinte a fellegekbe ütő, magyaroskodó új palotát, amelynek tornya oly magasra nyúlt, hogy egy reggelen ijedten rebbent szét

alóla a kofák serege, mert a száguldó felhők alatt úgy látszott, dől a torony. Az egyik kofa ijedten el is kiáltotta „Menneküljön, aki tud!” Az új torony legnagyobb vonzóereje az volt, hogy esténként piros és zöld fények gyulladtak ki a tetjén s üzenték a távoli szállások felé a messzibe el nem érő harang szava helyett, mennyi az idő. A Vörös Ökör iskolában, — mert az iskolákat akkor még népiesen arról nevezték el, milyen kocsmahelyén vagy közelében épültek, nem úgy, mint később, nemzeti nagyokról — mondom, a Vörös Ökörben, ahol a betűvetést tanultam, órák hosszat vitatkoztunk azon, vajjon lüszket gyujtanak-e a toronyban este, vagy pedig lámpát; az alföldi parasztyerek képzelete inkább a tűz mellett szavazott, villanyra akkor még nem is gondoltunk. Pedig az utcákon már ott szaladt a fürge piros villamos, életem első legnagyobb élménye s az is bácskai íz, hogy az aszfalton végigtrappoló, bővérű lovak ugyanúgy izgatták fantáziámat, mint a technikai korszak jelentkezése, a villamos. Lovakat és villamosf szenvedélyesen figyeltünk és még szenvedélyesebben játszottunk, ugyanúgy szenvedélyesen, mint pár év múlva, amikor „messze” kerültem a Zombori-útról, a vasút melletti Erzsébet

parkhoz s ekkor a villamos helyét elfoglalta a mozdony. Walt Whitmann hatalmas dübörgő verseit is biztonnyal azért élveztem később olyan izgalommal, mert gyermekkorom első nagy élményei között a mozdony foglalt helyet s mondhatom, aligha volt boldogabb gyermek nálam, mikor egyik barátom fűtő édesapja ielemelt a gőzparipára s a hatalmas kolosszus fűjva, sisteregve, mámorba szédítő olaj- és gőzszag közepette megmozdult alattam. Künn a lóversenytér közelében láttam meg a század másik nagy csodáját, a repülőgépet is; emlékszem, alig pár méterre tudott csak felemelkedni, aztán visszaesett és többé nem mozgott. De a repülőgép alakja nem izgatótt, sőt ellenszenves volt előttem; mint ha éreztem volna, hogy később mennyire meggyűlölöm ezt a masinát.

Az utcákon akkor még gyakori jelenség volt a rezesbanda, amely harsogva kísérte másvilágra az elhunytakat, ugyanolyan harsogással, mint ahogy később este a mulatózók kurjongatásait is aláfestette. Kosztolányi akkorjában már verset írt erről a szabadkai különlegességről, amely később lassan-lassan mindinkább a háttérbe szorult s bár még ma is megvan, klasszikus korszaka elmúlt. Nemzetiségi kérdéstről persze fogalma sem volt a negyvennyolcas szellemben nevelkedett gyermeknek s ha naponta fülébe is hangzott a bunyevác szó, azi ugyanolyan természetesnek találta, mint a haragszót vagy a villamos esengetését, hiszen mindannyian tudtuk, hogy a bunyevácok „jó magyarok”. Egy kicsi döbbenet csak akkor esapott mellbe, amikor jóval később, már az Erzsébet-park melletti otthonunkban meglátogatott egyszer zombori-úti játszótársam (akivel persze elköltözésük után alig találkoztam, mintha más világrészbe költöztünk volna, oly nagy távolság volt az az egy-két kilométer) s elujságolta nekem, hogy az édesapja kivette a Vörös Ökörből és a szerb iskolába adta tanulásra. A „rác templom” mellett naponta elhaladtam, szerb iskoláról is tudtam, de ez semmivel sem állt távolabb hozzám, mint a

zsidó iskola, vagy a baptisták imaháza, fűtőszoba volt és távoli, de ép oly természetesség, mint a bunyevác beszéd. Mondom, ez a barátom mesélte, hogy szerb iskolába jár, mert az édesapja szerint meg kell tanulni ezt a fontos balkáni nyelvet, hiszen „ezen a tájon nagy jövője van”. A szavak furcsán belém te-

Erdely Sándor rajza

metkeztek és akkor keltek csak új életre, amikor sokkal később mint kisebbségi sorsba került újságíró. Újvidéken kerültem szembe a szerb világgal s emlékeztem vissza egykori gyermekkori pajtásom szavaira. S milyen furcsa, hogy csak ekkor, a Pribricevics-féle névvegyelemzős világban bukkant tudatra bennem, hogy pajtásom nem is volt szerb, hanem — Meisternek hívták. Harminc esztendeje ennek és senki ne higyeje, hogy csak én éltem ebben a boldog, szinte tu-

dataletti gyermekkorban, mert később rájöttem arra, hogy az akkori felnőttek legnagyobb része is ebben a tekintetben gyermeki életet élt, sőt mintha az az infantilizmus most lassan ismét visszatérne a lelkekbe. Az emberek szeretnek felejteni és életük élményeit is tanulság nélkül temetik el magukba. Megtanulni valamit nagyon nehéz dolog s ha tanul is az ember, már a megtanulás pillanatában elkezdődik a felejtést.

Itt, az Erzsébet-park mellett éltem mindaddig, amíg a sors a nagy alföldi városból Erdélybe nem vetett. A gyermekek életében a „Pál-utcai fiúk” korszaka volt ez, az angol-bur háború romantikus korszaka s bizony mi is hamarosan megtaláltuk a magunk „grundját”, ahol jó volt játszani a pirosak és fehérek háborúját. A Pál-utcai fiúkat csak jóval később olvastam, de a korszak nem is a betűkben élt, hanem az időben és a levegőben; az a romantikus, lovagias háborúsdí korszak volt ez, amely pár évvel később a nagyok világ-háborújában ütötte fel talán utoljára a fejét és azóta nyomtalanul eltűnt. Mi még pontosan ezt az eltűnt, elsüllyedt lovagias korszakot játszottuk és nem is egy Nemecek volt közöttünk, hanem a Nemecek egész sora. A mi gyermekkorunkban ez az önfeláldozó típus volt a vonzó s maradt meg élménynek egy egész életre bennünk...

Odahaza persze Petőfit szavaltuk s ilyenkor pirosfehérvöld nemzeti színű szalagot illett a vállunkra átvetni s március tizenötödikén kipirult arccal ünnepeltünk és lelkesen, tán ép azért, mert ekkor ez a nap még nem volt hivatalosan is ünnep. A negyvennyolcas magatartás ott volt a szabadkai levegőben s ha mai szemmel nézem, a bunyevácok magyarságát is őszintének látom, mert ez a magatartás közös volt a magyarokéval. Ugyanezzel a kipirult arccal néztük, mikor a huszárok daliás lobogó mentével, piros csákvál és piros nadrágban végigtáncoltatták lovukat a zombori úton s ha harsogó magyar indulókat fújva végigmasírozott a poros utcá-

kon a lábra feszülő nadrágos, piros-zsínóros honvédsereg. Petőfi és Kossuth nevei égtek a lelkünkben, mint a fáklyák és a Rákóczi-indulót úgy énekeltük, mintha a következő pillanatban már magunknak is a magyar szabadságért kelne tűzbe rohannunk. Nekifeszülős és kicsit szembefordulós volt ez a kuruckodás egy másik világgal, valahogy ép úgy, mint az ősi kálvinista zsoldárok éneklése a Galamb-iskolában, ahol a nagybaszú Barys tiszteletes úr összegyűjtött bennünket a város minden furcsanevű iskolájából a nagy katolikus városban szétszórt kálvinista magyar gyerekeket.

Palicsfürdő persze ép úgy hozzátartozott ehhez a régi, multbamerült Szabadkához, mint a szalonna a mindennapi kenyérhez. Mert kenyér az volt mindennap, de a szalonna, az már egy kicsit ünnepi jelenség volt a békebeli szegényember életében is. Szabadka, az alföldi nagy poros város vasárnaponként és ünnepnaponként aztán kinyújtózott, az emberek ezrei és tízezrei megrohanták a villamosokat, amelyek ilyenkor pótkocsikkal és párosával hordták ki a forró levegőjű város népét a „tündéri titkok tiszta tükre” mellé. Sokan persze alföldi pocsolyának csúfolták a tavat, amely azonban költők és gyermekek szemében tündéri szépségüvé nemesedett, a költői fantázia a valóságban is magával ragadta a város urait s parkkal, fürdőkkel, „kurszalonnal” s egyéb földi rekvizitumokkal siettek a költő és a gyermekek segítségére. Így rendezték a palicsi tavon a „velencei éjeket”, amikor lampionok ezrei gyulladtak a tó fölött a csónakokon, bengáli tüzek lobbantak a parton, vidám konfetti-csaták harapóztak végig a kacagó tömeg soraiban s mi gyermekek kerekre tágluló szemmel bámultuk a titokzatos és bimbózó világot. Iskolai ünnepségeink jórésze itt zajlott le a tó közelében, a század elején divatos hazafias verseket szavaltuk, kislányok feldíszített hófehér ruhája lobogott a szemünkben s oh milyen nagy élmény volt az első tánc a kurszalón nagytermében a borzongó pubertás sejtelmes,

kódszerű jelentkezésével. Ha Palics eszembe jut, ma is erre a régi, békebeli fürdőhelyre gondolok, a milleniumi korban keletkezett bicikli versenypályára, amely az első volt Magyarországon. (Legutóbb meglátogattam s mintha temetőben jártam volna, olyan érzésem volt, látván a földbe süllyedt betonpályát, arcán a csúf és nagy repedések, törések ráncaival.)

Három évtized mult el azóta s útam messzire kanyarodott Szabadkától. A hajdani gyermekkor élményei bennem maradtak s valahányszor később is vizsztatértem hozzá, mindig ezeket az élményeket keresgéltem, még fiatalkorom, újságíró esztendeim idejében is. Akkor már másik arca volt a városnak, a megszálló hatalom átfestette külső képét, idegen szó csendült az utcáin és a magyar beszéd nalkábbá vált. De ezekben az esztendőkből is érezni lehetett, hogy az ősi lényeg megmaradt s mindaz, amit azután kapott, a felület máza volt csak. A gyermekkor nem hazudott, Szabadka igazi lényege mégis a magyarság volt, a föld magyarul lélezett és szíve is magyarul dobbant. A bunyevác szó pedig körülbelül ugyanazt a helyet töltötte be, mint a hajdani magyar világban.

Távoli gyermekkorom egy éjszakájá-

ra emlékszem, ott künn a palicsei tó mellett. Már készülöben voltunk ekkor, jórészt miattam, mert szívhajom és tüdőcsucshurutom hegyeket kívánt s apám mindent megtett érettem, hogy életben maradjak. Egy éjszaka arra ébredtünk, hogy reng a föld, úgy dübörög és zeng a mélyben, mintha zivatar készülődne alattunk. S megrendült a ház, az ágy, az órák félreverték, az ablakok csörömpölve kiszakadtak. A békebeli Palics csendes éjszakájába belezörgetett a távoli földrengés, mintha egy eljövendő korszakot jósolt volna, egy korszakot, amelyben a földrengés mint égi jelszó végigkísérte életemet. Szabadka és a hajdani Palics talán eddig a földrengésig jelentette a békét és a gyermekkort s pár év múlva az emberek életében s Európában is megkezdődött a nagy rengés. Aztán két világháború következett s a két világháború között egy intermezzo, a fiatal férfikor. A cselekvés korszaka. De gyökerei ott vannak vén Szabadkán s egy titokzatos alföldi tó mellett, az alföldi homok varázslatos erdejében. Az öntudat kivilágosodott s lámpája végigjárja a gyermekkor titokzatos, multba-süllyedt berkeit. És sokszor most fedezi fel rejtett kincseit is.

Az ujvidéki szabadkikötő jövője

Irta és a Magyar-Bolgár Társaság ünnepélyén Ujvidéken elmondta Spóner Sándor, a M. kir. Nemzeti-Szabadkikötő és Ten-gerhajózási Vállalat igazgatóhelyettese.

A Dunának, mint kereskedelmi utnak fontosságát magyarázni ma már tuhlaladott álláspont, mert ha ennek fontosságához még csak egy csekély kétely is fért volna, akkor a németországi nagy csatornaépítkezéseknek a tervei, amelyekből a Duna felé való törekvést vesszük ki, minden kételyt eloszlatnának.

Ha ránézünk Európa térképére, látjuk, hogy a Duna a Fekete-tengert összeköti délkelet Németországgal, tehát önmagában is a Délkeletet és Délnyugatot összekötő víziutként mutatkozik. Ezt a víziutat a német csatornaépítkezések a Raĳna-Majna csatorna által nyugat felé egészen Rotterdamig, a Duna-Odera-csatorna utján pedig észak felé egészen Stettinig hosszabbítják meg.

A német csatornák építése, de különösen a Mittellandkanal és az Odera-csatorna óriási mértékben emeli a Dunának, mint közlekedési utnak fontosságát. Az egyik Regensburg és Bamberg között köti majd össze a Dunát a Rajnával, a másik Dévény vidékén érne a Dunába, míg az Oderat Ratybor vidékén hagyná el. Hogy ezek elsősorban a német nemzetgazdaságot szolgálják, az természetes. De ez által a magyar Duna fontossága és a mi kikötőink szerepe és fellődési lehetőségei is nagy mértékben növekednek.

A víziutak, mint olcsó szállító utvonalak a forgalmi politikában és a nemzetgazdaságban igen nagy szerepet játszanak. Ha a hajó gyorsaságban messze hátramarad a többi szállítóeszköz mögött — úgy, mint vasut, teherautó és repülőgép — óriási előnyt jelent, hogy nagy tömegek szállíthatók egyszerre egy-egy vontában és a szállítás olcsóságával, különösen tömeg- és olcsóbb áruk szállításánál mindig meg fogja tartani fontos szerepét és jelentőségét, bármennyire fejlődőnének előbbiek.

Ezért állíthatjuk azt is, hogy a víziutak nem jelentenek konkurenciát sem a vasutnak, sem a autófuvározásnak, mert egész más a forgalmi köre, mint azoké és aki racionálisan akar szállítani, mindig fogja tudni, mikor vegye igénybe az egyik vagy másik szállítóeszközt, mind-

egyiknek meg lesz az áruja és az utja is, amelyen a másíknak nem konkurensé, de kiegészítője.

Azonban a vízi szállításnak igen fontos tényezői a kikötők is. A kikötők, amelyek mint forgalmi gócpontok arra hivatottak, hogy a szállítóeszközöknek a változtatását lehetővé tegyék, kell, hogy elsősorban átrakások lebonyolítására alkalmasak legyenek; másodsorban, hogy a hajtót vagy továbbszállítást váró áruk tárolni tudjanak; harmadsorban a környező országokban elosztásra kerülő transit-árakat hosszabb-rövidebb időre felvegyék és manipulálását lehetővé tegyék, végül főleg azoknak az iparágaknak, amelyeknek nyersanyagai és készgyártmányai leginkább hajón való szállítást igényelnek. Letelepedésre lehetőséget nyújtsanak (ipari kikötők). Így a kikötőknek megfelelő medencékkel, átrakási eszközökkel (daruk, csuzdák stb.), raktárakkal, vasúti állomással és ipartelepek létesítésére alkalmas területekkel kell rendelkezniök.

Igen fontos egy kikötőnek a kapacitása is, mely természetesen geopolitikai helyzetéhez és ezáltal a rajta keresztül kívánkozó forgalomhoz kell, hogy igazodjék. Amennyire hátrányos a tulfejlesztés, ami a racionális gazdálkodás rovására megy, éppen olyan vétek (ez utóbbi én szeríntem mégis károsabb), ha nem adjuk meg egy ilyen forgalmi gócpontnak azokat az eszközöket (daruk, raktárak stb.), amelyek képessé teszik a feléje irányuló, helyzeténél fogva természetesen odakívánkozó forgalom lebonyolítására. Ennek a következménye, hogy az áruforgalmat nem tudja a kereskedelem által megkivánt gyorsasággal elvégezni és a forgalom elvándorol oda, ahol jobb és gyorsabb kiszolgálásra talál.

Amint a Dunának, mint víziutnak fontosságát az európai térben való helyzet adja meg, úgy az egyes kikötőknek a fontosságát is geopolitikai helyzetük szabja meg. Így pl. egészen rendkívüli geopolitikai helyzetet tulajdonítunk budapesti kikötőknek, de nemcsak mi, hanem külföldi szakemberek is felismerték ezt tény, amiről több külföldi újságcikkekben is ol-

vashattunk. Ezek a cikkek szemléltetően bizonyítják, hogy milyen központi helyzetet foglal el Budapest Európában, különösen Észak-Dél és Délkelet-Eszaknyugat között, a Fekete-tenger és az Északi-tengert összekötő hajóutak középpontjában.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy Rotterdam és Amsterdam vízi uton éppen olyan messze van budapesti kikötőnkől mint a Fekete-tenger. Hamburg éppen olyan messze, mint Istanbul s hogy Budapest majdnem abban a könyökben fekszik, ahol a Duna folyása nyugati irányból hirtelen délnek fordul, ami annyit jelent, hogy a délről és délkeletről észak felé szánt áruk dunai útja ott szakad meg és annak folytatására legelőnyösebb, ha a transitárukat Budapesten rakják át, hogy azt észak felé továbbítsák. Ez a központi fekvés Budapesten teszi arra legalkalmasabbá, hogy bármilyen áru számára, mely nyugatról vagy keletről jön, elosztóhelyül szolgáljon. Ez vonatkozik úgy a Balkán felől észak vagy nyugat felé irányított árukra mint fordítva, az észak felől délkelet felé törekvő árukra is.

A kikötő vezetősége régen tudatában van ennek és igyekszik mindent megtenni, hogy a kikötők fejlesztését a Dunán elfoglalt helyzetükhöz mérten előmozdítsa. Ennek a helyzetnek az előnyeit másodsorban komáromi kikötőnk élvezi és meg vagyok arról győződve, hogy Újvidék kikötőjére is nagy szerep vár a jövőben.

A geológiai fekvés predestinálja az egyes kikötőket arra a szerepre is, hogy mint szabadkikötők, tehát elsősorban, mint transit-kikötők működjenek-e, vagy pedig inkább, mint nemzeti kikötők, azaz az export és import, vagy helyi forgalomnak a lebonyolítását szolgálják.

A szabadkikötő elnevezés a magyar nyelvben eddig inkább olyan helyre vonatkozott, amelyen a Dunán bárki szabadon kiköthet, illetve az nem volt valami társaságnak vagy intézménynek kizárólagos használatára. Viszont szabadkikötő elnevezés, ahogy mi azt csevelik kikötőnél használjuk, a vámviszonyokra vonatkozik. Vagyis szabadkikötő elnevezés alatt tulajdonképpen vámszabad-kikötőt kell érteni.

A szabadkikötő intézménye már igen régi. 1547-ben Olaszországban rendezték be Livornot ilyen kikötővé, ami forgalmának nagy fellendülését hozta magával. Később hozzájöttek majdnem egy-egy évszázad

különbséggel Altona, Hamburg, amely 1727-ben transit-kikötővé fejlődik.

A mi budapesti kikötőnk 1928-ban épült meg, de szabadkikötővé csak 1937-ben fejlesztettük ki. Ebben is uttörők voltunk, mert az első szabadkikötőt az egész Duna mentén mi létesítettük. A szépen megindult forgalma és egyes ágazatainak (transitforgalma, elosztóraktárak, üzemek) fejlődése nagy lépésben haladt előre, raktárainak megkétszereződéséhez vezetett, amikor a háború egyes irányokban a megbénulást hozta magával, amivel szemben azonban az áruforgalom megnövekedése kiegyenlítően hatott.

Természetes, hogy a szabadkikötő nem kizárólagosan a transit lebonyolítását szolgálja, de a nemzetközi kereskedelemnek az anyaországba irányuló részét is. A külföldi árukat vámentesen tárolja, azok lassu lehívását teszi lehetővé.

A szabadkikötő általában magában foglalja az erre a célra kijelölt kikötőmedencéket, kapcsolatos területeket, valamint az azon létesített berendezéseket, raktárakat és üzemeket. A szabadkikötőbe külföldi árukat általában raktározás, feldolgozás vagy átrakás végett szokták beszállítani. A szabadterületről a vámterület többi részébe behozott áruk olyan elbánás alá esnek, mintha közvetlenül külföldről jönnének, viszont a szabadterületre kivitt áruk olyan elbánás alá kerülnek, mintha azokat közvetlenül külföldre vinnék ki.

A vámentesség annyit jelent, hogy a szabadterületre beraktározott áruk ott a tárolás bármilyen időtartama alatt mindenkeletű vám, ezzel kapcsolatos köztartozás, behozatali átmeneti díj, fogyasztási adó és egyéb közszolgáltatás alól mentesek.

A szabadkikötők a transitforgalmon kívül különösen azt a célt is szolgálják, hogy ott az árut kezelni lehessen, esetleg bizonyos változásokon lehessen keresztülvinni, így pl. a vámigazgatásunk körrendelete szerint a szabadterületen beraktározott árukkal mindenféle művelet, külön engedély és vámhivatali ellenőrzés nélkül szabadon végezhető. Az igaz, hogy a szabadterületen állagváltzáson átmert áruk magyar származási bizonyítványra vagy márkalegre igényt nem tarthatnak. Amennyiben a legkisebb mértékben szükség volna erre, úgy az állagváltoztatást felügyelet alatt kell végeztetni és erre minden esetben külön előzetes engedélyt kell kérni.

Mint fentiekből látjuk, a szabadkikötőben külföldi áruk transitálás közben bármilyen hosszú ideig raktározhatók és mindenféle manipuláción keresztül mehetnek, így átcsomagoláson, összekeverésen, öszszeszerelésen és így tovább.

A kereskedelmi ügyletek lebonyolítására vonatkozólag igen fontos az a tény, hogy azok a kereskedők vagy vállalkozók, akik a szabadkikötőben valamilyen bérelt területtel, raktárral vagy üzemmel bírnak, deviza-hitelkeretet igényelhetnek, amelyen belül önkompenzációs ügyleteket bonyolíthatnak le, természetesen a Nemzeti Bankkal szemben elszámolási kötelezettséggel.

A szabadkikötő igen fontos szerepet játszhat azáltal is, hogy ott ipari üzemekeket létesítenek, amelyek külföldi nyersanyagból gyártanak kész árukat külföldi rendeltetéssel. Ez munkaalkalmat jelent munkásainknak és vállalkozóinknak, kikötőinknek pedig forgalmat.

Ujvidék kikötője elsősorban, mint nemzeti kikötő jön tekintetbe, amennyiben hivatott hátországának terményeit a Dunára átvinni és viszont, a Dunán érkező árukat a hátországa számára fogadni és itt elosztóhelyül szolgálni. Ezek az utak vezethetnek a Dunán fel vagy le a tengerrek felé. Itt tekintetbe jönnek a mi Duna-tengeri hajóink, amelyek Ujvidék számára ugyanolyan nagyjelentőségűek a tengeri szállításokra vonatkozóan, mint Budapest számára.

Ezek a hajók vonalaikon úgy a Dunán, mint a Fekete- és Földközi-tengereken a balkáni országok számos kikötőit fogják érinteni, ami annyit jelent, hogy Ujvidék kikötője is közvetlen összeköttetésbe kerül ezekkel az országokkal, azok kereskedelmével és közvetlenül láthatja a hátországát azok terményeivel, de ugyanakkor export-központává lesz az utóbbinak. E hajók ut'ai a tervek szerint — és remélhetőleg valóban is — egész Brazíliáig fognak érni és így országunk termékeit, illetve gyártmányait közvetlenül szállíthatjuk arra felé.

Ezekből folyik, hogy Ujvidék kikötője fekvésénél fogva, mint szabadkikötő is fontos szerepet játszhat. Ha ma felszereléssel alig rendelkezik és így jelenlegi formájában csak, mint helyi jellegű kikötő jöhet számításba, fejlesztése esetén a háboru utáni forgalom lebonyolításából igen nagy részt vehet ki magának és vi-

rágzó kikötővé fejlődhet. Az adottságok megvannak azáltal is, hogy Ujvidék igen bőséges gazdasági terület közlekedési gócpontja és földrajzi helyzeténél fogva kiinduló állomása lehet a Balkán-országok felé irányuló transit forgalomnak, különösen az észak-nyugati irányból Szerbia és Görögország felé és viszont az onnan északnyugat felé törekvő áruk számára. További adottságai közlekedési szempontból a nemzetközi jellegű vasutvonalai és minden irányban jól kiépített közútjai.

Predestinálva van különösen Erdély számára az elosztóhely szerepét is átvenni, különösen ezen országrész most megindult iparosításának végrehajtása és hathatós fejlődése esetén.

Ilyen viszonylatban természetesen Bulgária felé irányuló forgalomban is szerepre van hivatva. Bulgáriával eddig is élénk összeköttetésben állottunk. Forgalmunkat különösen különböző takarmányfélék, magfélesek, állati bőrök, valamint ércék egyrészt, másrészt a mi oldalunkról ipari cikkek, félkészgyártmányok, gépek etc. képezték.

Több ízben tárgyaltunk oly értelemben is a bolgár illetékes körökkel, miként hasznosíthatnánk szabadkikötőnket ebben a viszonylatban. Nagyszabásu transit-raktár felállításáról volt szó, mely az említett áruk gyűjtését és tőlünk nyugat felé való szétosztását szolgálná. A tárgyalások folyamatban vannak és reméljük nemsokára meg is valósulnak, ami Bulgáriával fennálló forgalmunkat nagy mértékben növelhetné.

Másfelé irányuló forgalom kiépítése és felvirágoztatása is célszerűnek látszik, és komoly kilátásokkal kecsegtet. Sajnos azonban ezekről a mai világ-helyzetben beszélni, komolytalan lenne; terveket szöni azonban lehet, sőt célszerű is azokat előkészíteni, hogy adott esetben tisztában legyünk, mit akarunk és melyek azok az irányok, amelyekkel foglalkoznunk érdemes. Ha majd eljön a béke, hogy hamar megindulhasson a végrehajtó munka, megindulhasson a forgalom, mert akkor kezdeni a tervezetéseket késő lenne.

Ilyen értelemben foglalkozunk mi az ujvidéki kikötő kiépítésével, amely tervek magában foglalják a sóraktár előtti partok kiépítését, vágányokkal és darukkal való ellátását; a kikötő beáratának

megfelelőképen való kiképzését, a kikötő medrének nagyszabású kotrását, a kikötő területének körülkerítését, utak építését és így tovább.

A M. kir. Nemzeti-Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat vezetősége szíven viseli a kikötőnek a fejlesztését és mindent megtesz arra, hogy ez most is előrehaladjon. Sajnos a mai háborus viszonyok között olyan sok nehézség jelentkezik és hathatós okoknál fogva nem lehet terveinket végrehajtani olyan tempóban, mint azt mi szeretnénk, hogy magunknak is belátással kell lennünk, ha a munka gyorsasága nem üti meg azt a mértéket, amit mi kívánunk és amihez hozzá vagyunk szokva. De reméljük, hogy a város áldozatkészsége, vezetőségének előrelátása és közös fáradhatatlan munkánk meg fogja hozni a kikötő kiépítését, amint az lehetséges, fényes fejlődését a város és a mögöttes országrészek kereskedelmének javára, gazdaságának gyarapítására és meggazdagodására.

□□□□

TAVASZ

Lobogj, lobogj nap, lángolj, mint a fáklya,
szórd fényedet pazarlón, mert korán
sötétedik, kihuny a tűz, a máglya
s csönd ül a föld kihült hideg porán.
Emeld fel esett életem, ó kérlek,
ragyogjon, mint e fényes délelőtt
s ha lángoló szavakkal el nem érlek,
kítárom ablakom a fény előtt.
Jöjj napkirálynőm, nézd esendő szolgád,
ki porba hullt, ó szánd meg életét,
vondd fénykörödbe minden földi dolgát,
magányát, csöndjét, vágyát, énekét,
hadd fényesedjen, mint e roppant kongó
nagy űr az ég s a csillagunk között,
mielőtt este lesz s vadul sikongó
szelek lobognak háztetőnk fölött.
Ó süss le rám s míg hulló égi fényed
nyomán elszáll gond, bánat és panasz,
köszöntelek: üdvözlégy áldott élet
megújuló csodája — szép tavasz.

MÉREI SÁNDOR

ÉNEK A SÁRBAN

Március havában,
ha erre jársz, láthatsz
három mezítlábast
a dülő sarában:
hírnökét a tájnak!
Közelebbről láthadd,
hogy a sarat gyúrják,
dagasztják s mert fáznak,
szapora mozgással
foltozzák a gúnyát
s álmuk sonkát nyársal:
az éhség vad ráspoly,
még vadabb a nyáltól —
há! a sárra köpnek,
mert pogácsát s puskát
szakajtanak sárból,
sodorják meg vájják
s míg a sok új táncol,
a hideg sár lassan
felölti formáját —
aztán odavágják:
a pogácsa csattan
a puska meg durran!
s a bőrükig szél les,
mert lyukas a bársony.
— Csináld, de ne sárból, —
szól nekik egy béres.
Mehog még magában,
költi, ami tölti
lelkét bánatában
s a lovak közé ver.
S a három öklömnyi
alig győzi füllel,
annál jobban ésszel!
s ahogy szájuk biggyen,
benn van abban minden:
a leckéből vállal
ki-ki milyen éhes,
nem adják majd ingyen...
Gúnyájukba szél les,
bélése is éhez,
szekerén a béres
megy a kopasz fákkal.
Vakvarjúcska, vércse,
aki érti, értse!

Dudás Kálmán

Az okarina legény

ista:

Illés Sándor

Erdey Sándor rajza

A környékről verbuválták össze a munkásokat. Valamennyi szegény, ágrólszakadt csavargó volt, kirugott kanász, elbocsátott béres, vagy tönkrement törpebirtokos. Búzát hordtak a magtárból az uszályra, egész nap izzadtak, hajszolták őket, mint a barmokat. Lihegve cipelték a zsákokat, vállukat ferdére nyomta a teher, fejük félrenyomódott és mindig csak a földet nézték vagy a lépük alatt hajladozó deszkapallót, amely az uszályra vezetett.

Nagyokat káromkodtak, trágár szavakat mondtak egymásnak. Minden kimondott szónak ökle volt, ütött, vágott. Nagy indulatok feszültek bennük, amelyek vörös lángja néha a szemükben is fellobbant.

Nem volt megállás egész nap. Csak akkor zökkentek le a hüvösbe, amikor bekapták délben a falatka szalonját. Ilyenkor elnyúltak a gyöpös part mentén és szótlannal nézték a felettük elhúzó báránnyelűket. Térdüket felhúzták, kezüket összekulcsolták nyakuk alatt és pihentek pár percig, amíg az öreg Szimendics, a raktárnok hangja fel nem riasztotta őket.

Este behúzódtak a deszkabarakba, vagy a szabad ég alatt vackoltak meg.

Csak szombaton volt hangosabb a csatornapart és a dunai csárda. Fizetésük felét megitták azonmód, megsemelegedett zsebükben a garas. Ilyenkor néha össze is verekedtek. Ellátták egymást csúful, néha vér is folyt. A csendőrök minden szombaton errefelé cirkáltak, s ha nagy volt a láрма, benyitottak a piszkos, füstös, pálinkaszagú ivóba. El is vittek néha egy-két munkást. Senki sem törődött velük. Jött helyettük öt is, minden nap kínálkoztak, könyörögtek az öreg szerbnek, vegye fel őket, ha éhbéért is, mert elpusztulnak munka nélkül.

A nagy magtárba egész nap hordták a búzát a bácskai parasztok. Hosszú kocsisorok álltak az úton, a gazda a zsákok tetején vagy a koci hüvösében falatozott telhasú tarisznyájából. A búzát lemérték, aztán uszályokba hordták és leusztatták a Dunán. Minden nap öt-hat uszályal indult a gőzös.

A kormány vette át a búzát, hogy gondoskodják a hegyek között lakó szerbek élelmezéséről. De a fele katonai raktárakba és malmokba vándorolt. A munkások nagy része szerb volt. Egy-két egyenesvállú, keményarcú likai és pár mindenholnan kivert magyar is akadt közöttük, de ezekre mindig a fogukat

vicssorgatták a többiek.

Volt közöttük egy bezdáni talicskás, egy temerini béres és Moholról ideszakadt parasztember. Nem tudni mi kergette őket ideáig, hogyan jutottak el erre a legvégső állomásra, ahonnan fölfelé már olyan nehéz menni.

A ruha leégett róluk, cafatokban lógott nadrágjuk, az inget már régen elfelejtették, meztelen vállal vitték a zsákat. A kabát rongya jó volt takarózni, mert néha hűvösek voltak az éjszakák.

Szombaton mindig munkásfelvétel volt. Ilyenkor riadtan ültek a parton a többiek, szárítgatták rongyossá mosott fehérenmüjüket, s mindnyájan a magtár felé fordították fejüket. Sokszor tízen is vártak az ajtó előtt. Nem kellett írat, keresztlevél, bizonyítvány. Szimendics nem ezt nézte. Megtapogatta karjukat, szemükbe nézett és már döntött is. Az egészséges ember kellett. A hitvány, gyenge munkást nem alkalmazták. Aki a barakok felé tartott, az itt is maradt, aki a magtárból a csárda felé vette az irányt, vagy lehajtott fővel megindult a poros országúton a bezdáni torony iránt, annak már befellegzett.

Ma volt az ajtó előtt várakozó emberek között egy barna, mosolygósképű fiatalember is. Feltűnt, mert rendesebb ruha volt rajta, s cipője is irigységet keltett. Sárga cipő volt a lábán, olyan úri helyen már nélkülözhető holmi, amit zsihárusok visznek nagy zsákokban a falusi piacokra és vásárokra. Egész rendes cipőnek látszott, különösen ebben a környezetben, ahol megszokták már, hogy ócska, szakadozott bocskorokban vagy felemás cipőkben látják egymást az emberek.

Őt figyelték most mindannyian. Széles és fiatal ember volt az idegen, biztosan felveszi Szimendics. Most lépett be az ajtón, s pár perc múlva már mosolygva tartott a baraktábor felé. Amikor meglátta a parton heverésző munkásokat, hirtelen arra felé vette az irányt. Lassú léptekkel jött, ringó járása volt, mintha táncolna: hintázta magát és karját lóbázta.

Szerbül köszönt, de a többiek csak morogtak és elfordították fejüket. Erre a fogadtatásra a fiatalember hirtelen elkomolyodott és tanácstalanul megállt. A többiek most a Duna felé néztek. Egy gözös erőlködött felfelé és rekedten füttyült néha, mintha röhögne. Halász jött át mögötte a hullámgyűrűn, ingadozott laddikja és néha úgy látták innen a partról, mintha elnyelné a víz.

A munkás kisiideig álldogált a parton, aztán egyszerű mozdulattal leült és cipőjét kezdte oldozgatni. Lehúzta lábáról, a fűzöt egymáshoz csomózta és a cipőt a vállára dobta, majd hanyatt feküdt. Nem szólt senkihez és a többiek sem néztek felé.

Azután egyszerre, mintha eszébe jutott volna valami, felült, zsebébe nyúlt és kivett onnan valamit. Messziről nem látszott, hogy mi van nála, mert tenyerével eltakarta. Egy darab fának nézett ki, de lehetett kenyér is, vagy valami más.

Azután szájához emelte kezét és teleszívta tüdejét levegővel. Egy pillanat múlva feljajdult az okarinán a nóta. Szomorú, kesergő volt és a három magyar munkás szíve nagyot dobbant. Ismerték a nótát és szemükben meleg fények lobbantak.

Úgy fodrozott, hintázott a levegőben a hang, mint a hullámok tarajos fehér háta a partmenti köveken. Felszállt, aztán lebukott, a vízre simult, szívüket fűrösztötte, melljük telepedett, felemelte őket, hogy pillanat múlva visszaejtse a semmibe.

Az egyik magyarból kirobbant a bánat:

— Hej, a keservit neki . . .

A szerbek mozgolódtak. Egy kisiideig fogva tartotta őket a hirtelen feltörő muzsika varázsa, de aztán egyre dühösebben kezdtek a legény felé tekingetni. Az egyik fel is állt, pár lépést tett, aztán hirtelen megzökkent és leült. A ragyásképű Kuzmanics törte meg a varázst. Mély és rekedt hangjával nagyot kiáltott a legény felé:

— Bogati ludog . . . Elhallgass, bo-

lond!... Nincs nekünk kedvünk a furulyádát hallgatni... Ha furulyáznis akarsz, menj a kocsmába...

A legény nem is nézett arra, de a nótázást abbahagyta. Megtörölte az okarinát és visszatette zsebébe, majd hanyatt dőlt és egy fűszálat kezdett rágni.

A temerini béres melléje telepedett. Nem nézett rá, a tulsó oldal felé pillantott, s úgy kérdezte:

— Magyar vagy te is?

A legény csak hümmögött, de nem szólt. Úgy látszik, bántotta valami nagyon.

A tulsó partról áthallatszott a kisköszegi harangszó. A legény erre felült és felhúzta cipőjét. Ekkor szólalt meg először. Csak ennyit mondott:

— Barmok.

Az egyik likai munkás is odasettenkedett. A másik két magyar csak távolról figyelte őket. Azok is cihelődtek, szerettek volna beszélni a legénnyel, de az felállt és elindult a Duna felé. A szerbek is utánanéztek. Furesának találták, hogy nem a csárdába megy.

Látták, hogy a parton a legény az egyik halással beszélget, majd beül a csónakba és elindulnak a tulsó part felé. Azt is látták, hogy a kisköszegi dombok alatt, a Dunaparton lány várja a legényt és együtt indulnak el a kanyargós gyalogösvényen. A lány szoknyája piros volt, úgy villant fel minden lépésnél, mintha láng lobbanna.

Nagypál Ferencnek hívták az okarinás legényt. Úgy dolgozott, mint senki más. Mosolyogva vitte a zsákot meztelen vállán, s amikor a többiek délben lihegve dőltek ki a nagy cipekedés után, még viccelni is volt kedve. De az okarinát csak akkor szedte elő rongyos zsebéből, amikor egyedül volt. A magyarok ilyenkor közelebb húzódtak hozzá és beszélgettek vele. A likai is velük tartott, furesa fényű szemében tűz világított, amit a Karsztokról hozott magával, mint titkot és sóvárgó vágyat.

Ő nem értette az idegen nótát, de a szomorúság, ami kicsendült a dalból, megragadta lelkét és torkát megmagya-

rázhatatlan keserűség szorította össze.

Nagypál Ferenc, hacsak tehette, mindig átment a vizen. Tudták, hogy a lány várja a tulsó oldalon, piros szoknyája ide villan a naplementében és néha integet is. Kockás kendőjével jeleket ad, amit nem értett senki, csak a legény.

A magyarok szövetségeseivé váltak. A likai munkán csónakot szerzett, hogy mindig távozhasson ha kedve tartja. A barakot elhagyni szigorúan tilos volt, de senki sem törődött velük vacsora után. A szerbek tüzet raktak, hogy távol tart-

Erdey Sándor rajza

sók a szunyogokat, krumplit főztek és bánatos dalokat énekeltek. A legény ilyenkor csónakra szállt és eltűnt a sejtelenesen csillogó vizen. Reggelfelé jött csak vissza. Ilyenkor nehezebben ment a munka, ha délben ledőltek a gyepes partoldalra, nem volt kedve mókázni és mesélni. Pedig olyan szépeket mondott néha a jószívű gazdagokról és a tisztalelkű szegényekről. Az ő hősei mind jó emberek voltak, nem olyanok, mint az öreg Szimendics, meg a többiek.

Egy napon aztán csodálatos dolog történt. A legény elővette okarináját és ismét fújni kezdte. A szerbek felhördültek, de a legény nem törődött velük. Fújta-fújta, majd hogy a szíve bele nem szakadt. Azután hirtelen felugrott, s az okarinát az uszály oldalához vágta. Mindenki megdermedt, elsápadt, a szerbek elhallgattak és lesütötték szemüket, a legény pedig arccal a földre borult és csak a válla mozgott az indulattól.

Aznap nem ment át a Dunán. Lefeküdt a barak piszkos szalmájára, de szemét nem tudta lehunyni. Nem aludt, tudták a többiek is, akik mellette feküdtek. Egész éjjel nyitva volt a szeme. Másnap sápadtan térférgelt a parton, görnyedt testtel vitte a zsákokat.

A bezdáni talicskás meg is kérdezte tőle:

— Talán beteg vagy?

A legény csak a fejével intett nemet, azután hirtelen nagyon jó kedve támadt:

— Beteg a nyavalya... Nincs nekem semmi bajom...

Nem is szóltak többet. Amint este lett, a legény a parthoz osont és intett a likainak, aki elsieltett a füzések felé. Látták aztán, hogy megindul a csónak a tulsó oldalra.

Reggelre már megrikkultak a kocsisok a magtár előtt. A búza nagy részét behordták a magtárba és elszállították Szerbiába. Csak egy-két vidéki atyafi késcett el a szállítással. Ezeket szidta most Szimendics, de a parasztok csak vállukat vonogatták és egykedvű arccal néztek a Duna felé, ahol hajó úszott.

Olyan őszies volt már az idő. A felhők is ezt mutatták, s különös, furesa illata volt a földnek, a víznek és a fűszálaknak. Ez már az ősz. A csatorna partján álló ezüstlevelű fűzfák beleremegtek a Duna felől lengedező szellő lágy érintésébe. A szomszédos réten legelő tehének feltartották fejüket és a levegőben szimatoltak valamit.

Csak délben vették észre, hogy nincs a legény. A likai munkás nyugtalan tekintettel kutatta a fodros hátú Dunát.

A többiek is Kisköszeg felé néztek, de nem jött a csónak.

Rossz sejtés hasított szívükbe. Érezték: nincs valami rendben a legénnyel. Valami baj történt, nagy baj. Itt úszkál köröttük a levegőben, mint az ökörnyal.

Pedig most jó lenne, ha itt volna, mert az öreg Szimendics délután kifizeti őket és szélnek bocsátja a bandát. Nem kell már búzát hordani, s más munka után nézhetnek. Mindenki mehet, ahová akar. Ha élnek még jövőre, eljöhhetnek ismét zsákokat hordani.

Lassan szedték ócska gunyájukat, kimosták piszkos zsebkendőjüket és kapcájukat a vízben, amely most olajos és szennyes volt. Indultak már a magtár felé, amikor valaki elnyújtottan kiáltott:

— Heeeeej! Ovamo!... Gyertek ide emberek!...

A likai volt. Többen megmozdultak, de aztán csak a magyarok futottak a partig. Ott himbálódzott a csónak, fenekén a legény hetyke kalapja. Ő azonban nem volt sehol.

Nézték a vizet. A likai összeráncolta homlokát, tenyerét a szeme fölé tartotta és úgy kutatta át a Dunát. Egyszer csak a vízre mutatott és csendesen mondta:

— Ott úszik valami...

Oda néztek. Lehetett fatuskó is, ilyenkor irtják az erdőt a szigeten, de lehetett a legény is. Nézték, hogy sodorja a víz lefelé. Most hajó kapaszkodott fel a Dunán és rekedten kürtölt.

Hullámok dobálták az egyik halász kikötött csónakját, a hajó füstje lecsapódott a partra és meglapult a fűben.

A bezdáni talicskás butykos, csontos ujjával a partra mutatott:

— A lány.

Ott állt tényleg a lány, piros szoknyája lebegett a szélben és keservesen integetett kockás kendőjével. Kitaróan nézte az innenső partot, kutatott a fűzfák között, de senki sem válaszolt az integetésére.

Az egyikük felemelte a legény kalapját és lassan elindult a magtár felé.

A likai követte és később a többiek is utánuk szállingóztak.

A pénzt megkapták és mehettek. A három magyar és a likai együtt indult el. A kompnál tanácstalanul álldogáltak egy kisideig, azután a bezdáni megindult a falu felé. A temerini felcsapta a fejét, mintha eszébe jutott volna valami, de nem szólt semmit. Csak a likai arcára simult valami furcsa, zsibbadt fény:

— Idem prékó... — mondotta. — Átmegyek... A lányhoz... Megmondom.

Ott várja a parton az okarinás legényt...

A másik kettő kezefogott vele. Elbúcsúztak, s tudták, hogy soha többé nem látják egymást. Az egyik a likai kezébe nyomta a legény gyűrött kalapját.

— Vidd el neki, — mondta csendesen és elindult társa után.

Este volt már, a nap lebukott a vízbe és vörös volt a Duna, mintha vére folyna...

Virrasztó

Állok a nyitott folyosón,
hajam szíjasan csapdossa a szél,
kőnyocim már elsírtam az uton,
későn érkeztem: négy bronz gyertyafény
vigyáz már rád az öröklét tövén
a nagyszobában: erős, jó öcsém.

Állok a nyitott folyosón,
a vég után, éjfél előtt pár perccel.
Hallgatom, hogy dörömböl szívem,
mint nedves termék mélyén zug a gép,
hallgatnám tiéd is, mint magamét —
nem értem, hogy a tied már nem ver.

Nem értem. Éleven, kedves, dib-dáb
emlékek verődnek rendre körém,
homlokom érintik csengve s méginkább
nem értem, nem értem csended, öcsém!
Igy torpan meg roppant erőd hát!
a vér vesztig s az izmok dombora megfagy.

Kiáltanék: öcsmány árulá: tört r.a
erőd delén, konokul és orvul!
Még akkor sem értem, testvér, hogy nem vagy.
Csak meg-megránduló ajkam mordul,
imádkozik vagy valakit átkoz,
Keveset, keveset értünk a haldíhoz.

Állok a nyitott folyosón, magam.
Nagyon lassan megered az eső,
az istállóból lovaid nyugtalan
necsét hallgatom: a jószág remegő
idege előbb fogta fel talán,
mi enyémmek csak sikló, vak talány?

Ajtó csapódik, ló nyerit, lomb lebben,
a gémes csikordul, roppan a palánk —
Imre, te jársz itt? Csendesebben!
a könnyeivel utánafogódzó anyánk
most adudt el... Látom, hogy villan egy eke
vasán a lelked! és villan vele

e rög, a tájunk s valahol mélyen
a fájdalommal mozdul a titok:
»apánkhöz megyek — hangod szívenvág —
a hirrel, hogy hazatértünk!« — És benn
hosszu könnyekkel fogynak a gyertyák
s a nehéz fénybe némán benyitok.

DUDÁS KÁLMÁN

Miletics Szvetozár, a szerb Kossuth

Az elmúlt száz év alatt, amikor az öntudatra ébredő és ennek folytán nemzeti életre törekedő népek egymás embe-ribb megbecsülésére mind több hajlandóságot mutattak, sokszor adódott a maihoz hasonló korszak két helyzeténél fogva rokon nép: a magyarság és a szerbség külső tényezőktől annyiszor nyugtalanított életében.

Nem kell tehát századokat visszamenve elkalandoznunk kölcsönösen ismert és megbecsült multunkban, hogy megtaláljuk azokat a fordulokat, amelyek zajló események eredményeként adódtak, szinte felkínálva a tartós megegyezés lehetőségeit. Az önmarcangolásban elfáradt öreg Európa két feltörő nemzetének, a magyarnak és a szerbnek földrajzi helyzete, szabadság utáni vágya és lelkialkata megjelölte az érvényesülés útját az elavult, korhadt rendszerek összeomlása közepette.

Ez az ut fájdalom, csak egy ideig bizonyult járhatónak.

Mire kissé jobban megismertük hibáinkat és erényeinket, felbukkant a kiszámíthatatlan véletlen, hogy megint tépniük, gyötörniük egymást és évtizedekre visszavetve az utabbi adottságok felismerésében folytathassuk a megzavart közleledés előkészítését. Közben a megpróbáltatások könnyen kiadósan áztatta földjeinket, s mire visszatérhettünk a régi utra, kissé megfogyatkozva és megtépázva találtunk rá a tegnapi szomszédra, jobárra.

Most is a felismerések ilyen határmezgyéjén járunk, de éppen a tanulságok miatt óvatosabban tekinthetünk körül, hogy alaposabban építsük fel barátságunkat, amelyet többé soha semilyen eseménynek nem szabad megbolygatni. Száz éven belül kétszer is felsorakoztunk megtisztultan és hites meggyőződéssel, hogy néhány kapavágással elinduljunk egymás felé, s jó szomszédok váljanak belőlünk. A mi hibánk, amiért mind a kétszer idegen biztatásra már az első mozdulatokat eltévesztettük felkorbácsolt érzelmeink és indulataink hevességében. Nagy árat fizettünk ezért. Az eltávolodás kölcsönösen jelentékeny áldozatokat követelt. Harmadszor már nem szabadna megisméltö-

nie, s a mi feladatunk a veszélyt idejében elhárítani.

A magyarság betöltve dunavölgyi hivatását, talán valamennyi szomszéd népé: inkább kiállta a morajló idők nehéz csapásait. Minden gyökérszálával beieakaszkodva a Duna-Tisza közének földjébe úgy helyezkedett el, hogy megossa az életét minden jószándéku néppel. A magyarság multja és jelene a perdöntő koronatanu annak igazolására, hogy nemcsak azokat a másáku népeket védelmeztük meg, amelyek készséggel velünk tartottak, de az eltévedteket, a kísérletezőket is megbocsátón visszafogadtuk.

*

A törökök elől menekülő szerbség alig 250 éve Csarnojevics pátriárka vezetésével zártabb és jelentékenyebb csoportban menedéket talált a Délvidéken. Előtte és utána is eljutottak Magyarországra szállingózó családok, de ahogyan jöttek, úgy szét is szóródtak és csak a Csarnojevics-féle népvándorlásszerű megmozdulás adott történelmi jelentőséget felkerekedésüknek és változtatta meg letelepedésük színhelyének népi összetételét. Az Európa újabb meghódítására készülő török hadsereg ekkor már elvérzett, s a szerbség az új környezetben zavartalanul hozzáfoghatott otthonának megteremtéséhez. A szerbség fajtájának szívósságával, munkakészségével és a környezet megkedvelésével alig egy század alatt komoly tényezővé vált. Sorban virágzó falvakat létesített, s a meglévő városok arcán is elég gyorsan jelentkezett a szerb hatás. Mire az elnyomott európai kis nemzetek szabadság utáni vágya forradalmi megmozdulásokban jutott kifejezésre, a délvidéki szerbség is ébresztgetni kezdte lanyhuló nemzeti öntudatát. Alkalmazkodó készsége, a hállékot adó házigazda iránti megbecsülése ekkor még nem homályosodott el az új otthonban született és nevelkedett nemzedék előtt, de azért már más hangok is hallatszóttak. Amikor felvonultak az osztrák csizmától szabadulni akaró kis népek, elsősorban a magyarok, a szerbség is elérkezettnek látta az időt arra, hogy élete számára olyan lehetőségeket és kereteket terem-

sen, amelyek növekvő nemzeti öntudatának szabadabb szárnyalást biztosítanak. A népi öntudatot elsőnek egy ifjú ember, az akkor még egyetem hallgató Miletics Szvetozár éleszti a szerbség soraiban, s megragadja a kínáló alkalmat, hogy az üldözött és a vándorlás nyomait eltüntető és felejtető új környezetben megszerezze a szerbség számára azokat az előfeltételeket, amelyek a homályos és lanyha nemzeti élet helyett határozottabb nemzeti életre való átmenetet megkönnyítik.

Miletics Szvetozár, aki egyszerű szerb család nem mindennapi képességekkel rendelkező fia, Magyarország történelmének olyan korszakában jelentkezik, amikor a magyar nemzet a maihoz hasonló élet-halál harcát vívta. Megelégetve az osztrák befolyást és a Béctől való függőséget, a magyar nemzet szabad, független nemzeti életet akart, s ennek kivívására a forradalomtól sem riad vissza. Kossuth, a szabadságharc vezére ebben az elképzelésében a nemzetiségek támogatására is számít, hiszen az osztrák önkény túlkapasait a nemzetiségek is megérezték. A szerbségnek a 48-as forradalomban volt először alkalma arra, hogy a magyarság segítségével talán századokra is elrendezze a sorsát. Meg is indultak a tárgyalások, amelyek eleinte eredményesnek ígérkeznek, de amint Magyarország helyzete romlik Béccsel szemben, úgy hidegülnek el Budapestről a szerbek. A néhány százezer főnyi szerbség számára vezérei önálló Vajdaságot, szerb közigazgatást, a szerb nemzet elismerését követelik, letelepedésükör szerzett privilégiumokra hivatkozva. Kossuth az összes polgárokat egyformán megillető azonos jogokat kínálja, tartózkodva attól, hogy a magyarországi szerbséget külön nemzetnek elismerje. A szerb nemzet a Száván túl él és ha kicsiny is országa, törekedjék a még török uralom alatt élő szerb jobbágyok felszabadítására — tanácsolja Kossuth, akit még egy kis túlzással sem lehet más népek szabadságutáni vágyának elfojtásával megvádolni. Az a Kossuth, aki a magyarság számára önállóságot követelt, nem lehetett elnyomó más népek hasonló törekvéseivel szemben. Némileg azonban furcsának találhatta, hogy az alig 150 év előtt testvérként befogadott szerbség, amelynek a

magyarság a boldogulás összes kedvezményeit nyújtotta, kiszakítsa az államtalérból azt a Délvidéket, amelynek hovatartozandósága ezer éve nem vitás. Kossuth azt hitte, hogy az akkori felvilágosult gondolkodásnak és eszmeáramlatnak és a magyar érdekeknek megfelelően cselekszik, a szerbség viszont a Kormányzó állásfoglalásában tulzott nacionalizmust mutatott ki. A szerbség akkori vezetői már feleslegesnek tartották megismételni és kifejezésre juttatni hálájukat a magyarság iránt azért, mert a török elől üldözött magyar földön békés otthont találtak, s mind több érvet hoztak fel a magyar felfogás megdöntésére. Rámutattak arra, hogy a törökök ellen a szerb határvidékek is harcoltak, tehát viszonozták a magyar udvariasságot, vért ontottak a magyarságért, a magyar hazáért. A magyarság nagykorúsításával egyidőben ilyenformán joguk van arra, hogy önmagukat is nagykorúsítsák. Ma már tudjuk, hogy Bécs a szerb követeléseket állandóan táplálta, s a magyar-szerb ellentéteket mesterségesen szította, hiszen számításait keresztezte volna a magyar-szerb megegyezés. Ennek velejáró következményeként jött a fájdalmas fordulat: a bécsi ígéretekben inkább bizó szerbség szakított a magyarsággal, kikiáltotta a szerb Vajdaságot, nem törődve azzal, hogy harcbaszáll tegnapi vendéglátójával, a magyarsággal.

Kemény küzdelmek színhelye lett a Vajdaság, amelyet a szerbek Béctől és Zágrábtól támogatva sem tudtak álmaikban megfelelően berendezni és megtartani. Még azt sem érték el, hogy a közigazgatás szerb legyen, pedig tulajdonképpen ezért hívták életre. Ha már a szerb közigazgatás megszervezése nem sikerült, még kevésbé valósulhatott meg az a távolabbi vágyuk, hogy társországgént kerüljenek a Monarchiához. A szerbség érzékeny vagyon- és elveszteséggel fizetett ezért a kísérletért, s amikor a magyar honvédség letörte a szerb felkelést, a szerbség helyzetén már az sem segített, hogy ne sokára az orosz tulerő megfojtotta a magyar szabadságharcot és letiporta egy nemzet felemelkedési vágyának nagy-szerű megnyilvánulását. A magyarság és a szerbség egyformán érezte a Bach-korszak pusztítását és az osztrákokkal sokáig kísérletező Miletics Szvetozár, a gya-

korlati politikus szemével levonta a tanulságokat. A szerbség, amely idejében felismerte Mileticsben a hivatott vezért, nem hagyta el, akkor sem, amikor az egyetlen kézenfekvő lehetőséget választotta: a magyarsághoz való visszakanyarodást. Nem titkolta, hogy csalódott Ausztriában, amely a két »sorstársat« a szerbet és a magyart szándékosan összevezítette, hogy annál könnyebben elérje célját, a kis népek felletti uralmát. Miletics a szabadságharc leverését követő két évtizedben mindinkább közeledett a magyarsághoz, a magyar államgondolathoz, s ugyanakkor súlyának növelésével megszervezte a szerbséget. Ahogy Kossuth erős és független magyar nemzetet akart a Kárpátok medencéjében vezetőhelyen látni, úgy igyekezett Miletics a szerbséget alkalmassá tenni arra, hogy hivatását betöltve a török uralom alatt maradt szerbek felszabadítását elősegítse. Miletics beszédeiben és cikkeiben ezért találtak életrajzírói és politikájának magyarázói annyi hasonlatosságot Kossuth programjával. Amíg azonban Sztáics Vásza a nagymíveltségű történetíró Miletics jelentőségét méltatva egy osztrák megjegyzésre utalva Mileticset a szerb Kossuthnak nevezi, addig mások, így dr. Milutinovic Nikola a Szerb Matica főtítkára inkább az olasz Mazzinihoz hasonlítja azt erősítgetve, hogy Kossuthban tultergett a nacionalizmus, a magyarságot vezetőrétegek tekintette, más népek hátterbe szorításával.

A szerb népnek kétségtelenül dédelgetett és szeretett Kossuth'a volt Miletics, de nem olyan vonatkozásban, ahogy azt az osztrákok értelmezték. Szerintük forradalmi céljaik hasonlítottak egymáshoz. Miletics népszerűsége szerb kortársai népszerűségével össze nem hasonlítható. A bizalom előbb a karlócai száborba majd a budapesti parlamentbe küldi, s így alkalma van alkotmányos-uton hirdetni a szerbek követeléseit. Budapest nehezen tudja elfelejteni azokat a törekvéseket, amelyek a Vajdaságot el akarták szakítani és azt hiszi, hogy Miletics felforgató terveket forral. Ezért megnyugtatólag hatnak a Mileticssel szemben sokáig tartózkodó körökre cikkei és parlamenti felszólalásai, amelyekben minden félreértést eloszlatva ünnepélyesen kijelentette, hogy soha nem gondolt az elszakadásra. Még tovább megy amikor a parlamentben élete alkonyán

drámai hangon elmondja, hogy esze ágában sem volt néhány százezer délvideki szerb kedvéért a Szerbiával való egyesülésen dolgozni., hiszen ezzel megegyezően annyi más nemzetiségű polgárt szakítottak volna el nemzetétől. Az ő elképzeléseiben inkább egy kantonszerű rendszer, amolyan keleti Svájc megalakításának a lehetősége élt, s ezt igazolni látszik Sztáicsnak az a tanulmánya is, amelyet a Vojvodjani o Vojvodini, című nagy port felvert könyvben írt. Ebben Sztáics bátran kijelentette, hogy Miletics nem akarta az elszakadást. Sztáics ezzel választ adott azoknak, akik 1918-ban Ujvidéken kimondták a feltétel nélküli csatlakozást Szerbiához. Sztáics azok közé tartozott, akik a Miletics-féle elképzelésekből kiindulva, Zágrábbal együtt akartak Belgráddal államjogi megegyezést kötni. Ha Miletics akkor él, talán minden másként történt volna, hiszen Miletics évtizedekig harcba állott Belgráddal is. A szerb államrendszer, a balkániüzü közigazgatás nem elégíthette ki azt a Mileticset, aki még a fejlettebb középeurópai viszonyokkal sem volt kibékülve.

Bécs nem lett volna következetes hagyományos kétszínűségéhez, ha a Bach-uralom likvidálásakor, hogy Budapest kedvében járjon, meg nem szünteti a szerb Vajdaságot. Ha azt hitte, hogy ezzel a szerbséget felizgatja, tévedett, mert Miletics megelőzte tudandáni cikkében, s azt üzenté Bécsnek, hogy az osztrákok által igazgatott németnyelvű szerb Vajdaságot senki sem siratja.

Miletics a szerbség megszervezésével egyidőben folytatta Budapesttel tárgyalásait. Résztvesz a nemzetiségi törvényjavaslat előkészítésében s hitvallást tesz arról, hogy a délvideki szerbség Magyarországon akar boldogulni, de nemzeti életének megőrzéséhez ugynevezett szerb kerületeket kér szerb közigazgatással és szerb főispánokkal. A Vajdaságtól a szerb főispánságokig hosszú ut vezetett, s az utóbbi kétségtelenül nagy engedményeket jelentett. A megegyezés mégsem jött létre. Miletics és politikájának magyarázói szerint Bécs megint beleszólt a két fél dolgaiba. Deák Ferenc azért mégsem esik bele abba a hibába, hogy a szerb kérdés jelentőségét lebecsülje, csupán nem Miletics elgondolásai szerint kívánja azt megoldani. Deák úgy találta, hogy a nemzetiségi tör-

vény a szerbséget is ki tudja elégíteni, mert fennmaradásához, nyelvének ápolásához egyaránt hozzásegíti. Miletics viszont becsapottnak érezte magát kiábrándultán kiáltott fel: elvesztette a játszmat. A megbékülést és a megegyezést kereső szerb politikus, irányt változtatva, éles támadásba megy át, amely kétszer is bőrtönbe juttatja. A szerb nép, amely felsorakozottan mögötte áll, megtorpan, s pártjának keretei repedeznek. A papság, amely mindig idegenkedett Mileticstől erősítést nyert azokban az intellektuelekben, akik cserbenhagyják Mileticset, amikor politikája kudarcot vallott. A papság Mileticsben a vallás ellenségét látta és impulzív politikáért helyett az engedékenység hagyományos módszereit választotta.

Kossuth és Miletics törekvéseiben tehát kimutatható a rokonvonal: mind a kettő nemzete felemelésén fáradozott, de egyiknek sem sikerült élete főművét létrehozni: Kossuthnak az Ausztriától való elválást, Mileticsnek pedig a magyar-szerb megegyezést.

A gyászosemléki szabadságharcban és az azt követő kiegyezéskor kétszer is kinálkozott alkalom arra, hogy a délvidéki szerbség és magyarság többé ne ellenségként álljon szemben egymással. A magyar szabadságharcok a távolabbi, s ennek folytán nehezebben megvalósítható osztrák ígéretekre hallgattak a szerbek, nem elégedve meg a könnyebben megvalósítható és Kossuth által felajánlott nemzeti egyenjogúsággal és más kedvezményekkel. A második alkalommal a bécsi kiábránduláson okulva, engedékenyebbnek bizonyultak, s Miletics a gyakorlott politikus kétségbevonhatatlanul kereste a kiengesztelődést. Budapest emlékezetében azonban nyilvánvalóan akkor még élénken élt a délvidéki szerbség osztrák barátságának emléke, mégis Ausztriával likvidálva elintézetlen ügyeit, szabadabban és függetlenebbül kereshette a nemzetiségekkel, elsősorban a szerbséggel a tartós, a magyar érdekeknek is megfelelő megegyezés lehetőségeit. Az akkori lapokból és visszaemlékezésekből azt olvashatjuk ki, hogy a szerbségnek leginkább az fájt, hogy Budapest előbb Béccsel rendezte viszonyát, s ennek nyélbeütése után már másodrendű fontosságúnak tartotta a szerbség által elképzelt megegyezést. Miletics, hogy engedékenységét igazolja, a parla-

mentben tett hitvallást Magyarország és a közös haza mellett, bár ekkor már kétszer volt elítélve nyugtalanító cikkeiért. Már késő volt. Mint ahogy 48-ban sem lehetett visszatartani a sors lendülő kezekét, úgy most sem sikerült. Egyszer az egyik népet, másszor a másikat röpítette magával, hogy nemsokára hűvös, józan fejjel rádöbbenjenek: mégis csak egymás mellett a helyük, tehát harmadik nélküli kell megkeresniök azonos boldogulásukat.

A Délvidék huszonhárom évig elszakítva élt Magyarországtól; tovább, mint ameddig a szerb Vajdaság fennállott. A magyarságnak is akada sérelme a különülésre és az elszakadás körülményeire, de szándékosan nem rekriminál és nem kesereg elmúlt dolgokon. Inkább a tapasztalatokat mérlegeli és azt mondja: harmadszor talán sikerül az, amit kétszer elmulasztottak. Negyvennyolcban — mondják magyar részről — a szerbek inkább hittek a szöszegő, népeket összevesztő Bécsnek, 1867-ben pedig a magyarok — erősítgetik a szerbek — a hátukat Bécs felől bezabiztosítva mellékkérdéssé csökkentették a délvidéki szerbség problémáját. Harmadszor 1918-ban volt lehetőség a magyar-szerb megegyezést létrehozni, de meg sem kísérelték. A szerbség olyan lehetőséggel próbálkozott, amelyhez Délvidék-re való letelepedése óta nem nyult. Most ezen is tul vagyunk s amikor kölcsönös hibákra és tévedésekre utalunk, nem szoríthatjuk vissza azt a kívánságunkat, hogy kíséreljük meg harmadszor.

Két olyan nemzet, amelynek Kossuthja és Mileticse volt nem lehet közömbös egymás számára. Kétségbevonjuk azt a feltevést, hogy egyiknek el kell pusztulnia, mert kettőjük számára nincsen életheletőség földünkön. Történelmünk ennek ellentmond. Van élet és van boldogulási lehetőség ha visszafojtjuk az indulatokat és a lélek szava érvényesül. A magyarság és a szerbség politikai érettsége, azonos szabadságvágya, nemzeti sajátosságainak legyőzhetetlensége biztosíték arra, hogy egymás mellett boldogulni is tudnak.

A harmadik fél számításait azonban ezuttal ki kell kapcsolni érintkezéseikből. Egyedül abból a gazdag lelki forrásból merítsenek erőt az elmaradhatatlan kísértések legyőzésére, amely az örök és elpusztíthatatlan népből táplálkozik.

Csuka János

Szenteleky zombori évei

A város, amely nevelte, már csak úgy emlékezik Szenteleky Kornélra, mint a délvidéki Magyarországra nagy halottjára. Így temették el tíz esztendővel ezelőtt s így él ma is az emberek szívében. A matrózgalléros kisfiú, a félszeg, nyurga nagydiák fölébe nőtt egykori környezetének, egy elárvult kis népnek lett a hőse. Aki ismerte, akit barátjának fogadott, nem arra büszke, aki volt, hanem arra, aki lett belőle. A valóság képeit lassan elhomályosították a legendák, amelyeket szerepe és korai halála kéitettek életre, s ifjú alakját már én is csak a legendák nyomán tudom felidézni.

A mult opálos ködéből lép elénk a kisfiú, fején széleskarimájú, finom pamamakalap, amelynek kék szalagján a milleniumi idők jelszava büszkélkedik: Tengerre magyar! — Mellette lépdel piszeorrú nevelőnője, aki udvarias hangon fuvolózza feléje francia intelmeit. A kisfiú unottan, nyügösen felelget, gyakran megfélekedezik a jónevelésről, sőt olykor gorombáskodik is a kisasszonynyal, mert nyilván szívesebben játszana guszalé maszalét Szent Flórián szobra mellett az árokban szurtos, mezítlábas gyerekekkel, vagy akár sintérmétát a bezdániúti kis tisztáson Vancsek mester órákkal kirakott ablaka alatt. De ilyenmíróról most szó sem lehet. Ürügyereknek különben sem való az ilyen játék, most pedig az alispánékhöz kell menni zsurra, ahol a kisfiú majd négykezeszt játszik valamelyik esiesergő kislánnyal, aztán elmond egy alkalmi verset, lehetőleg németül, és vigyáz a ruhájára, nehogy lecsöpögtesse csokoládékrémrel.

S talán jobb is, biztonságosabb is itt a nevelőnő mellett, hiszen a gyerekek csak bántják, gúnyolják a finomkodó kisfiút. Nemesak arra figyelmeztetik, hogy kényes külsejével és érzékeny, félszeg természetével nem közéjük való, de olyat mondanak neki, amiért igazán szégyellnie kell magát: — Te rác vagy! — vágják a szemébe könyörtelenül és ő

hiába tiltakozik sírva. Hát igaz, a szakállas pópához jár hittanra, aki azonban vele magyarul beszél, hiszen gyakori vendég a házukban, ahol senki sem hallott még szerb szót és a pápa is boldog, ha felkéri, hogy játszon el valami édesbűs magyar nótát a zongorán. Híres, szép hangja van a szerb papnak s úgy issza a bort, úgy duhajkodik és nótázik, mint akármelyik magyar úr. S a család védszentünnepén, Szent György napján, amikor atyja reggeltől estig két szál égő gyertya között ül a roskadásig megterített asztal főhelyén, a gratulációs épp-úgy kuruckodnak és szidják a swarzelb világot, mint bármely zombori úriházban. Az urak között nincs különbség, nincsen ellentét, legfeljebb ha arról van szó, hogy hol mérik a jobbik bort: a Stebler-vendéglőben, vagy a Maczitznál. Akkor a lengeszakállú levéltárost kell megkérni, hogy döntse el a vitát, hiszen ebben a kérdésben ő az igazi szakember, lévén a vármegyének hivatalos elővédője és borkóstolója. — Én magyar vagyok, — ismétli a kisfiú konok elszántsággal és nem is sejtji, hogy életében hányszor kell ezt még majd hangosan megvallania: a vádaskodók, a figyelmeztetők, a csábító ajánlatokat hozók előtt hányszor kell kijelentenie egyszer nyugodt fölényvel és biztossággal, másszor kétségbeesett ragaszkodással: Én magyar vagyok.

Németül és franciául beszél a kisfiú, s Kisfaludy Sándor verseit tanulja, hiszen anyjának egyik öse volt a költő. Már gimnazista, amikor egy elegáns, barnabőrű, érceshangú úriember jár a házukba, akivel csak könyvekről, irodalomról, művészetről beszélnek szülei. Hosszú, izgalmas történeteket mond el ez az úriember, arca áttüzesedik, széles mozdulatokkal kíséri beszédét, aztán megcsendesedik, hangja olyan lesz, mint a gondokké: mélyenbűgő, mámorosan meleg. Csehovot és az orosz realistákat

dicséri és néha felolvassa saját írásait. Az ügyészség elnöke ez az úr, különben országoshíró, divatos író: Gozdu Elek a neve. Ekkortájt alakul meg Zomborban a Bács-Bodrog vármegyei irodalmi társaság is, pezsgő szellemi élet folyik, a város házán szabadszellemű előadások hangzanak el, de Zombor igazi arca nem ilyen. A nagy esemény mégis csak az, hogy Szemző Gyuszi, a legendás híró bácskai nábob ismét nagy mulatozást csapott az Elefántban. Jászai Mari vendégszereplésénél is érdekesebb, hogy a közjegyző három lánya kitől kapott tegnap éjjeli zenét.

A város még a századforduló mámorában él s magyar társadalma lelkesen visszhangozza Rákosi Jenő jelszavát a harmincemillió Magyarországról. A patika előtt a megyei urak ácsorognak s gúnyos megjegyzéseket küldenek a preparandia tanára után, aki mint a Novi Szrbín szerkesztője mindig egész sereg diákkal megy sétálni a ligetbe. Kosztics Lázó, a szerbek ünnepelt költője bozontos üstökével, elmaradhatatlan esernyőjével ugyancsak mulatságos látvány. Az pedig, hogy a törvényszék kopottkönyökű díjnokát, Schmitth Jenő Henriket a jénai egyetem díszdoktorrá avatta, újabb élekre ad alkalmat. Ha valaki megsejti a veszélyeket, csakugyan nem mondhat mást: — Le kellene csukatni ezeket a hazaáruló bitangokat. Hallatlan, hogy ezek a firkászok mit művelnek. Nem értem a kormányt!...

Ez azonban nem a komoly aggodalom hangja. Csak megsértődtek az urak, hogy még vannak olyanok, akik egy más életformát keresnek és nem tartják eléggé tiszteltem ezt a szép, nyugodalmas, mulatozásokkal tarkított gondtalan világot. A vármegye hangulata volt ez, s másnak nem is volt köze hozzá, csak azoknak, akik belőle éltek. Az irodalommal és művészettel szemben nem ellen-szenv nyilvánult meg, csak valami hallatlan, tunya közöny. Nemzetiségi kérdésben sem a gyűlölet uralta a lelkeket, hanem a nemtörődés. A cservenkai és bánáti szerb legények és lányok nyugod-

tan dalolhattak éjszaka összekapaszkodva az utcán, senkinek sem jutott eszébe, hogy emiatt felháborodjék. Lent a mélyben, a népi rétegekben azonban már hallatlan erők feszültek egymásnak. A város következőleg szerb képviselőket küldött a parlamentbe. A magyarság változatlanul kuruckodott, a szerbeknek viszont egyezségük volt a kormánnyal.

Az ifjú Szentlekyt nem foglalkoztatják az ellentmondások. Ő olyan nevelést kapott, amely elzárta a nyugtalanító kérdések elől s nemcsak családja társadalmi helyzete, de műveltsége és szellemi igényei is fölébe helyezték a nyers, valóságos életnek. Ő Bácskából akkor még semmit sem látott, a várost, amelyben élt, alig ismerte. Útja a gesztenyefák összeborult virágos lombjai alatt vezetett a Flórián-utcán át a zárda felé, az iskolába, a Bozsánszky-cukrászdába, amelynek kirakatából a mezei jogászok hada csodálta a korzó szépeit, a megyeházára, amelynek kapujában öles pandur állt ptykés dolmányban s olyan feszesen tisztelgett az uraknak, hogy megremegetek a tiszafák tüskés levelei.

A belváros volt az ő világa, hogyan is jutott volna el a rossz hírű Szelencséhez, a kőművesek, cserepezők és ácsok hazájába, akik szombat este felverték a Kalap-utca környékét, s akik a maguk módján, harmonikaszóval éppúgy mulattak, mint az urak. Ő nem látta a sir-dogáló, rojtoskendőjű asszonyokat a kocsmás éjszakákban ácsorogni, amint az urukra s a vékony bér maradékára vártak dideregve. Mit keresett volna Cservenkában, a hajnalt ébresztő vasútasok utcáiban, szek Julka háza környékén, ahova Darázi úr vonult ki hetenként egyszer fényes délben Trndó híres bandájával, hogy tiszteletéről biztosítsa a ház testes úrnőjét és az ablakban könyöklő festett lányait. A város ríktó színei, hibrid népi egysége, társadalmi összetétele sokáig ismeretlen maradt előtte. Ezt a gazdag irodalmi nyersanyagot ő már csak akkor fedezte fel és szerette meg, amikor kifejezéséhez már nem volt ereje.

A kamasz diák meghökkenti tanárait irodalmi és művészeti tájékozottságával. Olyan könyvekről beszél szenvedélyes elragadtatással, amelyekről azok soha sem hallottak. Kitűnően zongorázik, Chopin nyugtalan muzsikájáért rajong és az egyik dolgozatában leírott táját Cimabue képeihez hasonlítja. Az üveg-házban nevelt széplélek korai virágzása ez. Az iskolában még küzdök a hármakkal, de műveltsége már messze meghaladja a gimnázium tananyagát. A szegénygyermek oldalán a vesztély óráiban őrangyaluk áll, mellette Európa és a kultúra képviselőjében a francia vénlány lépkedett. Nevelése, amely későbbi életére is oly nagy hatással volt, szerepe vállalását is megmagyarázza.

Az érettségiző ifjú azonban még nem sejtheti, hogy mire szánta a sors. Egy ideig ugyan még habozik, hogy pedagógiai pályára menjen-e, vagy szabadabb foglalkozást válasszon magának, aztán mégis az utóbbi mellett dönt s beiratkozik a budapesti egyetem orvosi fakultására. Hogy író legyen, arra nem gondolhat még, hiszen a muzsika s a képzőművészet éppúgy foglalkoztatják, mint az irodalom. Írt ugyan már néhány verset, az önképzőkörben ismertette a nagyváradi antológiát, olaszországi útját is feldolgozta naplójában, csodálattal átfűtött mondatokban beszélt Firenzéről, a napsütésben pompázó Nápolyról, az izgalmas romániai rokoni látogatásról is érdekes jegyzeteket készített, de ez még nem irodalom. Alkotókedvét egyelőre guzsbakóti az a varázslat, amely a nyugati irodalom és művészet kisugárzásaként megejtette. De ehhez szülei hozzájárulását sem kapná meg, hiszen az írónak nincsen becsülete ezen a tájon. Az írók mind éhenkórászok és nyugtalanítják a békés embereket. Petőfi, Arany és a többi nagyok is csak a haláluk után lettek megbecsültek. S szembeszállni a köztudattal nincsen hátorsága. Ősztönére nem hallgathat, hiszen értelme mindig elől járt és felmérte a lehetőségeket.

De a városban folyó irodalmi élet sem csábíthatta. Volt egy-két ügyvéd,

aki üres óráiban a múzsa szekerét tolt; a magyarruhás Vértesi Károly, aki egy tucat hazafias egyesületnek volt tiszteletbeli elnöke, március tizenötödikének és a Schweidell-szobornak ünnepi szónoka, aztán néhány parlagi filozófus, akik ugyancsak önmaguk szórakoztatására és ahogy öntelt határozottsággal állították, „a kultúra ápolása érdekében“ forgatták tollukat. A lomha vidék szürke porában álltak ezek a derék férfiak, ő pedig már megpillantotta a szellem tisztá, havas orkait. Nem alkudozhatott.

Az egyetemi évek hozzák közelebb az irodalomhoz. Környezete felbátorítja, verseket küld a Hétnak, s bókölcs levélben kap meghívást a szerkesztőtől. Állandó munkatársra lesz a lapnak. Elbeszéléseket ír, színházi és képzőművészeti beszámolókat, sőt belekezd egy regénybe is. Most már, úgy gondolja, van hozzá mondanivalója, hiszen ismeri már az életet. Az természetes, hogy a kisvárosról szól a regény, amelyben gyermekkorra és ifjúságának egy része telt el, a kisvárosról, amelyet oly tüneményessé álmódott pesti nosztalgiája, s amelyben első, úgy érzi, örök szerelme él. Gyakran látogat haza, nemcsak az anyai szeretet hívja most már, hanem a hatványakú leányzó is, akit egyetemi polgárhoz illően dandys eleganciával, sétapálcával a kezében, gomblyukában margarétával látogat meg a szőke ifjú. Szerelme éppúgy, mint regénye is, irodalmi reminiscenciákkal van tele. Szindbádként szereti a hollóhajú Vandát és Krudy Gyula modorában írja regényét. A költészet finom fátyolán át mégis az ő városát látjuk, a regény alakjaiban közismert zombori figurákat fedezünk fel, Speizer Gusztit, a nyomorgós öreg gavallért, aki kétméteres csontvázát eladta a múzeumnak, a karszti Koczár-lányokat, akik oly sok bánatos férfiú szívében éltek reménytelenül akkoron, a jázmin-felhőkbe burkolt Rákóczi-útra vezet el a regény, a gyan-taillatú fenyvesbe, amelynek gubacsait tavaszi vasárnap délelőttökön finom selyemcipellők tapodják, este pedig kimenős bakák és százszoknyás gombosi szol-

gálók népesítik be padjaít, a zöldvíví csatornát mutatja be hátán mámoros úritársaság lomha csónakjaival, — a régi jó békebeli bácskai várost idézi fel mégegyszer, mintha sejtene, hogy tünöben van már a szép világ s ezután borzongós, rideg napjai következnek.

De a szöke fiatalember, a kezdő író csakhamar kénytelen rájönni, hogy sem a szerelem, sem a regény nem volt az igazi. Alkotókedve egy pacifista regény körvonalait bontogatja, s szíve akkor a körülrajongott vidéki színésznő felé húzza. Háború van, az ellene tervezett regény sohasem születik meg, a színésznő, Pálffy Nina, pedig könnyen vesz búcsút tőle. Közben Moravcsik professzor klinikáján figyelni hogyan borul el a józan emberi ész s mily bizonytalan a lélek világossága. Aztán helyette már csak gyűrt táboriglapok örvendeztetik meg öreg édesanyját, mert a költő ismét Itáliában van, de nem Dante városát csodálja, hanem fiainak golyói előtt keres menedéket.

Mire hazakerül egy dermedt karácsonyestén, a város már idegenek birtokában van, a kihalt utcák csendjét üdvölvések zaja és hangos kurjongatások verik fel. Egy este számadást csinál önmagával s apró gömbölyű betűivel jegyzi fel vallomását: „Én író vagyok és magyar vagyok. Itt kell maradnom, nem követhetem a menekülőket.”

A fiatal orvos a Zomborhoz közelefekvő, háromnyelvű Ószivácot választja letelepedési helyéül. Ha csak teheti beutazik a városba, amely egyre közelebb kerül a szívéhez. Gyakran tesz kirándulásokat külföldre, Párisban, Egyiptomban, Olaszországban jár, az Akropolisz kövei között bolyong, vágyai és igényei viszik, nevelése kívántalja meg vele Európa tágabb térségeit, de hű marad a

másik nevelőjéhez is, a városhoz, amely láthatatlan erővel segítette egyéniségét formálni. Most ismeri meg igazában Zombort a maga népi és társadalmi tarkaságában, most látja mennyire szerves összetételű: urak és parasztok, munkások és polgárok lakják örökzöldbe takaródzó széles utcáit. Vannak polgári, paraszti és tisztviselői várostípusok, de Zomborra nem illik egyiknek jelzője sem. Egy kicsi ország lappangó politikai indulatokkal és nemzetiségi versengéssel tarkítva. Miniatur Európa. A megváltozott viszonyok a magyarságot is összeforrasztják benne. Idegenben megkeresik egymást a testvérek. Itt érzi Tolsztoj Romain Rollandhoz intézett levelének igazságát: „Minden jó, ami közelebb hozza egymáshoz az embereket és minden rossz, ami elválasztja őket.” Ebben a városban tanulja meg a mélyebb emberséget s itt edződik magyarrá.

Utolsó éveiben már ritkábban járhatja kedves utcáit, az utóbb róla elnevezett Zöldfa-utcában csak nagynéha kopognak kimért, nyugodt léptei, a Benyakocsmába sem mehetünk el csendes szemlélődésre, mert nem bírja a füstöt. Aztán már az életet is mind nehezebben bírja. A lélek még széles horizontokat keres, vértelen ajka még szüntelen suttogja a biztatásokat, a test azonban már megtörtetett és nyugalomra vágyik.

Tíz esztendővel a halála után már csak legendák élnek róla a városban, hajlott alakja kiegyenesedett, megnőtt, fölébe nőtt falunak, városnak, őrző szárnyai alatt biztonságot találhatnak a délvideki népek s békés szelleméből szeretetet és megnyugvást; mindent, ami a gyarló élet boldogságához szükséges.

Herceg János.

Nyelvészkedés a Bácskában

Nyelvészeti értelemben vett bácskai nyelvtájról aligha beszélhetünk. Ezen a vidéken hiányoznak az eleve megkülönböztető és élesen elhatároló nyelvtáji jellegzetességek. Amint Bácska geográfiai arcéle sem különbözik a magyar alföldétől, hegy és vízrajzi vonatkozásban annak szerves kiegészítője, sőt része. Úgy nyelvészetileg sem különbözik az átlagos alföldi magyar nyelvtájtól. Legfeljebb azt állapíthatnók meg, hogy amilyen arányban súlyosodik, becsesedik a humusz, majdnem olyan arányban veszt izben, hőfokban, életerőben a magyar népnyelv. A silányabb kunsági homok magyarjának ízesebb a beszéde, kifejezőbbek, árnyalóbbak a fordulatai, mint bácskai testvéreinek. Természetesen ebben közrejátszik némileg a többnyelvű vidék fakító hatása is.

Nyelvtájról nem eshetvén szó, nem beszélhetünk tájnyelvről sem, de különösen Közép- és Délbácskában feljegyezhetünk nyelvi jellegzetességeket. Sajnos sokkal inkább a kipécézés szándékával, mint tanulásul és egyetemes nyelvi gazdagodás jeleként. Főleg a kifejtés pongyola és következetlen változatai tűnnek visszásnak az ép nyelvérzékűek előtt. Ritka a méltóságosan nyomatékos ejtés, színtelenné bágyadnak a hangsúlyozásnak, a hangot hangba öltésnek azok az utánozhatatlan árnyalatai, amelyek a különböző magyartáji nyelvjárásokat oly ízesekké, utánozhatatlanokká és zeneiekké, hamisítatlanul magyar-zeneiekké varázsolják. Sokszor van az az érzése a nyelvésznek, hogy a bácskai magyar nyelven a népmesék, a fonók patyolatát valami torz városiaság újságpapírja takarja el. Nem lehetetlen, hogy az ismertnél nagyobb nyelvi kincs rejtőzik lappangó tájszavak, szókötések várnak felfedezőikre a bácskai magyar falvakban.

*

Szenteleky Kornél, akinek mindenre kiterjedt a figyelme és akinek tehetsége

könnyedén ívelte át az irodalomszervező és a nyelvész közötti távolságot, erre is gondolt. Sokszor fájlalta a népnyelv elsőkélyesedését, a pallérozás idejét azonban nem látta elérkezettnek. Mélán. Amikor az irodalomteremtés elemi kérdéseivel kellett vívódnia, a „nihil“ halálközönyéből kellett alapokat teremteni egy eljövendő táji irodalom számára, valóban nem volt ideje és módja differenciáltabb, fejlettebb létszakok részletkérdéseinek: nyelvészeti problémáknak fejtegetésére.

Egy alkalommal mégis nyelvészeti vitába keveredett, amelyet azután a nála megszokott hévvel és alapossággal végig is vezetett. Helyi érdeklődést bírt a téma. Arról volt szó, hogyan írják, illetve nyomtassák magyarul a szerb „*ić*“ családnév-végződést. Szenteleky kezdett az addig megszokott és polgárjogot nyert „*ics*“ helyett „*ity*“-et írni abból a megfontolásból indulva, hogy miután a szerbek maguk tisztán és félreérthetetlenül „*ity*“-nek ejtik a leggyakoribb szerb családnév-képzőt (amely mellesleg a magyar *-fi*, *-ffy* képzőnek felel meg), semmi ok sincs arra, hogy a hangzást meghamisítva „*ics*“-et írjunk a magyar szövegben, annál kevésbé, mert rendelkezésünkre áll a magyar betűsor tökéletesen megfelelő hangzású „*ty*“-je. Ez a természetes és megokolt álláspont azután vitát termelt. Ellenfelei azzal érveltek, hogy századok óta írjuk az „*ics*“-et és az egyik alaposabb készültsgű vitázófél (ha jól emlékszem egy azóta elhalt jobb újságíró) azzal érvelt, hogy a *ty* betűnek a magyar nyelvben bizonyos kicsinyítő, fitymáló, paródizáló melléklöngője van és megkockáztatta azt az állítást, hogy azok a magyar szavak, amelyekben a *ty* előfordul, majdnem kivétel nélkül tréfás, huncutkodó, vidáman hangutánzó értelműek.

Égész csinos hírlapi esetepaté kerekedett a dologból és szaporodtak a hoz-

zászólások is. Ez volt az első és, emlékezetem szerint utolsó nyelvhelyességi-polémia a kisebbségi sajtóban. Szenteleky mindvégig éles dialektikával és gazdag készültséggel védte álláspontját. Jó magyar szavak egész seregével bizonyította a „ty“ egyenjogúságát a magyar hangzók sorában. Semmi okot sem látott a változástól való hagyományos irtózáson kívül arra, hogy *Nikolics*-ot *Kosztrencsics*-et, *Palics*-ot, vagy *Ivanovics*-ot írjunk, amikor félreérthetetlenül *Nikolity*-ot, *Kosztrencsity*-et, *Pality*-ot és *Ivanovity*-ot, ejtenek és írnak maguk az érdekeltek.

Maga a vita nem vitte dülőre a kérdést. A sajtó egyrésze elfogadta az újítást, de sokan írtak és írnak azóta is *-ics*-et. Szenteleky mindvégig következetesen ragaszkodott az *-ity* használatához mind a nyilvánosságnak szánt írásaiban, fordításaiban, mind pedig terjedelmes magánlevelezésében.

*

Jellegzetes kiejtési hiba, amelyet igen gyakran észlelünk a *cs* és a csak itt élő *dzs* derűre-borúra való félrehangoztatása. Lépten-nyomon megüti füllünket a *kucsá*, a *mondzsa*, a *csúk* (leírni is szörnyű), a *gondzsa*, a *dzserek* (kutya, mondja, tyúk, gondja, gyerek). Szabályba szedve ezt az ejtési szörnyszülöttet: szívesen ejtünk *cs*-t a becsületes *ty* helyett és méltatlanul mellőzzük a *gy*-t, meg a *dj*-t, a gyökértelen *dzs*-be hajló *zs* kedvéért. Eredetet, okot kutatni hasztalan lenne, maga a sajnálatos tény azonban fennáll. (Valószínű itt valamelyes szláv hangzóhatás.) Aki beszélt már tösgyökeres zomboriakkal, gyakran csóválhatott fejet ilyen hangzatok hallatára: *Mondzsa* nincs más *gondzsa*? Nem volt mámi *csúk* a hetipiacon. Kinek a *dzsereke* vagy?

Mindenesetre kártékony ez a magyartalan, furesz hangzóhasonulás a nép ajkán. Indokolatlan is, mert a nehézkes *dzs* és a kemény *cs* semmivel sem könnyebb, kényelmesebb, hogy úgy mondjuk „ajakraesettebb“ a száműzött hangoknál.

Ennél is visszafetszőbb a magyarul ragozott szláv igék hovatovább veszedelmes elharapózó járványa. Nem tudjuk használták-e ilyen mértékben az első világháború előtt is ezeket, vagy az elmúlt huszonnégy esztendő termelte ki divatjukat, való azonban, hogy úton-útfélen hallunk ilyeneket: *treszík*, *gnyavizík* (még ikes igékké is előlépnek) *zsderül* stb. (tréti = futni, sietni, gnyaviti = kínogni, zderati = mohón enni, falni). Tucatszámra írhatnók ide ezeket a setesuta szláv-magyar ígekeresztezéseket. Tessék most ezeket mondathá illesztve képzelni állítmányi ranggal és kész a megmosolyogtató (vagy inkább elgondolkoztató) nyelvészeti „salto-mortale“.

Egyet külön kiemelek főleg feltűnő gyakorisága miatt és azért, mert ez a szláv ige, vagy főnévi alakja nyomtatásban is polgárjogot igyekszik nyerni. Az „*uszkocsizásról*“, az „*uszkocsizik*“ ról van szó. Többször olvastam már bácskai újságokban, hogy ennek vagy annak a módos gazdálkodónak feltűnően szép lánya „*uszkocsizott*“ a szomszéd faluból való deli legénnyel. Az *uskočiti* igét talán „*megugrani*“ -val lehetne legjobban fordítani. A közhasználatban a lány-szöktetésnek azt a különös, csaknem népszokásnak minősülő módját jelenti, amikor a fiatalok sokszor hallgatólagos szülői jóváhagyással, vagy legalább is jóakarató szemethúnyás mellett „szöknek el“ hazulról néhány napra valamelyik közeli faluba, vagy városba, nem azért mintha egybekelésük elé bármilyen oldalról akadályok tornyosulnának, inkább csak a forma és főleg a virtus kedvéért. Haza is térnek izibe és nagy ünnepélyességgel ülnek meg a lakodalmat, miután a formának, a romantikának és talán valamiféle atavisztikus ösztönnek is, eleget tettek az „*uszkocsizással*“.

Vegyeslakosságú falvakban magát a szokást is átveszik néha a magyarok, a kifejezés pedig nemcsak szoros, hanem átvitt értelemben is terjed. Igaz, hogy a „*szökés*“, „*szöktetés*“ nem fedi teljesen a fogalmat, ez azonban még nem igazolja a szókeresztezést.

Nem kedvezőbb a helyzet a főnévi fogalmak arcvonalán sem. Sok háziaszszonynak nem a vizesember hozza dőcögő kordéján az artézivizet, hanem a *vodár*, ha a fejünk fázik, nem kucsmát, még kevésbé szőrmesapkát, nem is főveget vásárolunk a szücsnél, hanem *subarát*, színét se látjuk pattogatott kukoricának, de kedvelt csemegénk a *kókica*, akadt (ma talán már kevesebb) olyan gyerek, diák, vagy felnőtt is, aki életében nem ízelt fagyaltot, de hév nyáron lelkes fogyasztója a *szladolédnak*, nem moziba jár, hanem *kino*-ba, nem nagyapának gratulál hetvenötödik születésnapján, nem is a nagytátnak, mégkevésbé öregapónak, hanem a *dedát* keresi föl a köszöntővel és ajándékkal, nem a kacsá-, liba- esetleg lóúszató-pocsolyában hancúrozott kölyökkorában, hanem a *barában*.

És így tovább. Végtelenségig folytathatók a sort. Magyar fülnek rosszul hangzó és ellenszenves fogalmat takaró szó a *trošarina*, amelynek egykori fényes pályafutásáról a hírlapok tanuskodnak. Városi fogyasztási különletéket jelent és ekörül annak idején heves várospolitikai harcok zajlottak le Szabadkán. Az egykori lapok öles cikkeiből: „A trošarina-ügy hullámairól”, a „trošarina-tervről” és a „trošarina-kérdés közgyűlési viharairól” jóeskan hozzájárultak a szó térhódításához. A trošarina (*trošarina*) otthonosan mozgott húsz éven át a magyar beszédben.

Ide kívánczik még a „hajde” és a „hajdemo”. A noszogatás, biztatás, indulásra készítettségében különösen gazdag magyar nyelvünk nem bírt ezzel az imperativusos igealakokkal. Úton-útfélen halljuk a „gyerünk”, „gyere”, „induljunk”, „nosza”, „rajta”, „mozgás”, stb. helyett.

Sovány vigasz, de vigasz, hogy voltaképpen kölesönös nyelvi egymásrahatalásról van szó. Hallottam már ugyanis bunyevác asszonyt is imígy beszélni: „Kupila sam magasszaru cipele” (Magasszárú cipőt vásároltam.) Sőt a *kupiti*

(venni) ige helyett is gyakran halljuk: „*vašariti*”.

*

A szerb nyelvben tudvalevően igen sok az idegen, főleg latin és görög eredetű kölcsönző, különösen a modern élet fogalmainak jelölésére. Ezeket a szavakat a fonetikus ejtés törvényeinek megfelelően használják. Hivatalos jellegű kifejezések, amelyeket kizáróan szerbül lehetett olvasni és hallani, így kerültek át a magyarba. A kisebbségi ember csaknem elfelejtette, hogy *kalauz* is van a világon, jegyét a *konduktor*, — sőt a szerb fonetikának megfelelően — *kondukter* kezelte, *legitimációját* váltott, nem igazolványt, stb. Így került a Budapestben vagy Debrecenben lóvasúti reminiszcenciákat keltő, biedermyeresen ódonhangzású *konduktor* a modern bácskai élet gőzparipájára.

*

Külön említést érdemel a szerb iskolát járt magyar diákok furcsa hbaréknyelve, amely akkoriban állandó visszatevészt és aggodalmat keltett a gondolkozók körében. A diák otthon magyarul beszélt ugyan, de az iskola, az iskolai élet száz meg száz külön fogalmára csak a szerb kifejezést tudta, ismerte és használta. A mindennapi élet, a háztartás, a családi hétköznapi sovány szótára magyarul idegződött belé, de a tanulás hasonlíthatatlanul tágasabb fogalomkörét már szerbül tette magáévá. A latin, görög nevek a szerb ejtésnek megfelelő formában rögződtek emlékezetébe. *Herostat*-ról és *Demosten*-ről beszélt és meglepődött, ha *Herostratest*, vagy *Demosthenest* hallotta emlegetni. Nem az osztályzatot, vagy évnegyedet várta „drukkolva”, hanem az „ocenát”, nem az évközi értesítőosztás hozta izgalomba, hanem a „*knjizsica*” íratta alá szülei-vel, az órarend fogalmát pedig a *csaszovnik* jelentette számára.

A nyelvtan számtalan műszava, a ragozás, hajlítás igéi és főnevei, alany, állítmány, tárgy stb. kifejezések ismeretlenek maradtak előtte magyarul.

Természetesen ma már többé-kevésbé a multéi ezek az aggodalmak, de való, hogy így volt és hogy — nem volt jól így. A mai iskolásnemzedék pótolni tudja a mulasztottakat, de kétséges, hogy a már végzett és az életbe kikerült generáció nem fogja-e hiányolni valamilyen vonatkozásban magyar szókincsének ezt a szegényedését. Az! ugyanis nehéz elképzelni, hogy — legalább is a szerb iskolát végzettek többsége — a mai élet ezer gondja-baja közepette időt és ideget áldozhat pótló tanulmányokra.

Amit főntebb az iskolai fogalomköről mondunk, többé-kevésbé természetesen a jogi frazeológiára, s a társadalmi és közélet sok más területére is áll, ahol szintén feledésbe merült, vagy fel sem merült számtalan jó magyar szó. Olyan szavak, amelyek Budapesten, Debrecenben, vagy bárhol másutt természetesen és nélkülözhetetlenek, mint a levegő.

*

Az általánosítás minden téren szűkegképpen igazságtalan. Természetesen, hogy a felhánytorgatott nyelvi anomáliák jórészt városi eredetűek és illetősé-

gük. A bácskai Tiszamellék magyar falvainak, általában a bácskai magyar falunak hibátlan beszédét, egészséges nyelvérzékét kétségbevonni — esztelen dolog lenne. Vidékünk néprajzi tarkasága nem elég ok és nem elég magyarázat a nyelvi senyvedésre. Gondoljunk Erdély folklorisztikai mozaikszerűségére és vessük egybe ezzel az erdélyi magyar népnyelv ezeregyéji gazdagságát, csodálatos színeit és kábító illatát.

Nyelvszűpség és nyelv gazdagodás szempontjából egyébként sem lehet meddő az a vidék, amely Kosztolányi Dezsőt, a korszakot jelölő lírikust, századunk vitathatatlanul legaktívabb nyelv-művelő lángelméjét és rajta kívül is egész sor ragyogó íróművészt adott az egyetemes magyar szellemiségnek.

Kétségtelen: sok a pallérozni való, de a problémák legtöbbször megoldja maga a megváltozott élet, a magyar újság, a magyar könyv, a rádió magyar szava. Rejtett nyelvészeti kincsek feltárását pedig bizonyára hatásosan segítik majd elő a magyar nyelv gondozás jól bevált szervei és intézményei.

Tátrai András.

Bezdáni hajósok

Irta: Muhi János

Amikor kétszáz évvel ezelőtt a mai Bezdán lakosságát, mint szabad bérlőket, az akkori Sterbác, Paka, Merkopja és Bezdány nevű pusztákon letelepítették, még vízerekkel gazdagon átszótt mocsaras terület volt a mai község egész határa. A Duna számtalan mellékága és a Mosztonga vízere táplálta ezt a számtalan kisebb-nagyobb mocsárból álló nagy árterületet, amelynek lakossága jórészt halász és pákász életet élt. Azóta a mocsarakat lecsapolták, felépült a Ferencsatorna, nagy lépésekkel haladt előre az árvízmentesítés és ma dús vetések és ki-

terjedt erdőségek nyúlnak el az egykori mocsarak helyén, Bezdán lakosságának egy része azonban megmaradt a vízi-ember életmódja mellett és a pákász és halász életmód korszerű változatát: a hajós életet éli.

Nincsenek adatok arról, hogy a bezdániak mikor kezdték a hajózást, tény azonban, hogy a mai hajósok dédszülei is már hajósok voltak, ma a község lakossága 40 százalékának a hajóséletmód ad kenyeret és a bezdániak százai járják a végtelen vizeket. A háborús helyzet korlátozta viszonyok között is öt or-

szág vizeit járják a bezdániai Regens-
burgtól a Duna torkolatáig és Titeltől
Szolnokig. A 7.000 lakosú községben 800
hajóscsalád él, az összes családok két-
ötöde. A bezdáni hajósok ismertek az
ország határain kívül is. Világjárt embe-
rek ezek és a hosszú hajós élet alatt
majdnem kivétel nélkül megtanulják
azoknak az országoknak nyelvét, ame-
lyek vizein életüket lelik.

A hajósélet rányomta bélyegét a köz-
ség lakosságának életére minden vonat-
kozásban. A hajósok 18 éves korukban
kezdik meg a vízi életet és 60 éves kor-
ban térnek vissza állandó tartózkodásra
a községbe. Mivel azonban a hajós fog-
lalkozás apáról-fiúra öröklődik, úgyhogy
valóságos „hajós dinasztiák“ alakultak
ki, a vízi életmódot nem akkor kezdi a
hajós apa hajós fia, amikor szolgálatot
kap valamely hajón, hanem legtöbbször
már a hajón látja meg a napvilágot is.
A fiatal hajósok ha megnősülnek ma-
gukkal viszik feleségüket is a hajóra és
a hajón születnek a gyermekeik. Az asz-
szonyoknak is tetszik a víziélet — ha-
jóslegény rendszerint hajós leányát veszi
feleségül — és az asszony és gyermekei
mindaddig járják a végtelen vizeket,
amíg a gyermekek annyira meg nem nő-
nek, hogy iskolába kell járattatni őket.
Közben a szülők takarékoskodnak, félre-
rakják a nélkülözhető filléreket és jórés-
szűk abba a helyzetbe kerül, hogy há-
zat vásárolhat magának, mire az asz-
szony az iskolaköteles gyermekek isko-
láztatása miatt a faluba kényszerül. A
gyerekek, akik rendszerint ugyanazon a
hajón, de más-más országok vizein szü-
lettek, most már anyjukkal távol élnek
apjuktól, aki sokszor hat-nyolc hónapig
sem tér haza. Azután elvégzik az isko-
lákat, felnőnek és ők is hajósok lesz-
nek. Mert így van ez ebben a faluban:
a hajós két-három fiatal hajóst nevel
maga helyett. A vén hajós kiöregszik a
szolgálatból, amelyet családjától távol
töltött le és nyugdíjas lesz, de akkor
sem élhet együtt gyermekeivel, mert azok
közben felnőttek és most már ők járják
a Duna és Tisza kígyózó csikját és ők

azok, akik csak 6—8 hónapoként tér-
nek vissza rövid szabadságra a község-
be. S az öreg hajós, aki ki tudja melyik
hajón és melyik ország vizein született,
a jól kiérdemelt nyugdíjas korban senki
tud más lenni, mint ami lényege. Szü-
letett víziember és az is marad. Hű ma-
rad a vízhez, amelyen egész életét lelte
és ringó csónakon, vagy a partmenti ná-
dasban megbújva naphosszat bambusz-
náddal a kezében lesi: pedzi-e a hal-
Horgász lesz. A bezdáni csatorna-par-
ton és a Duna-szakaszon mindig találni
ilyen horgászó öregeket, akik megigézet-
ten hámulják a vizet, amely letűnő éle-
tüket ringatja.

A hajósok 18 éves korukban mint
hajóslegények, „matrózok“ kezdik pá-
lyafutásukat. Életük delére kormányo-
sok lesznek. Az iskolázottak a hajóskapitány
büszke nevét viselik. A bezdániaiak
közül jelenleg öten parancsnokai egy-
egy hajónak, de mint egy öreg hajóstól
hallottuk, legalább még öt olyan bezdáni
származású hajós van, aki elérte a ha-
jóskapitányi rangot. Ez utóbbiak ugyan
nem bezdáni illetőségűek, de a bezdáni-
iak maguk közé számítják őket, mert
itt szívták magukba a víz és hajó iránti
szeretetet. A jövőben széles lehetőségek
nyílnak majd arra, hogy a bezdániaiak
magasabb rangot érjenek el a hajóstár-
sadalom rangsorában. Tervbevétték
ugyanis, hogy Bezdánban hajós főisko-
lát létesítsenek, amelynek az a célja, hogy
a háború utáni idők várható követelmé-
nyeinek megfelelő számú személyzetei
képezzen ki a tengerjáró hajók számá-
ra. Az iskola megvalósítása új korszakot
nyit majd a bezdáni hajósnép életében.
Nagy lehetőségek nyílnak majd a sza-
badkikötő tervének megvalósításával is.

A hajósnép külön társadalmi réteget
képez a községben. A hajós fiát hajós-
nak adja és hajósnak lenni megkülön-
bözött rangot jelent. Más foglalkozású
szülők gyermekei számára a felemelke-
dés útját jelenti és kitüntetésnek számít,
ha hajós lehet. Béke időkben, amikor
könnyebb volt a megélhetés, olcsóbbak
voltak a közszükségleti cikkek, a jól ke-

resők közé számítottak a hajósok, a nyugdíjasok pedig szépen meg tudtak élni nyugdíjukból. A háborús áralkulás folytán azonban megbomlott az egyensúly az árak és bérek között. A matróz keresete havi kétszáz pengőig, a kormányosé 350 pengőig terjed. Akad mellékkereset is. Abban az időben, amikor a béke bőségszarujából olcsóbban tellett mindenkinek, nagyon szép fizetés volt ez, ma azonban már megnehezült a megélhetés, bár ma is megélnék belőle szerényen. Panaszt keveset hallani, a bezdániak tudják, hogy lesz még jobb is.

Az öreg hajósoknak nemcsak házuk, hanem földjük is van Bezdánban. Egyiknek több, a másiknak kevesebb, aszerint ki milyen fizetésért dolgozott és hogyan takarékoskodott. Egészséges kisbirtokos osztály képződött belőlük az idők folyamán. Ebben az egészséges szellemű, szorgalmas, törekvő magyar faluban a víz és a föld szeretete szabja meg az élet kereteit. S mire a hajós elhagyja a vizet, mindegyiknek van egy darab földje, amelyen szilárdan megvetheti a lábát. Amíg a férj a hajón van, az asszony és gyermekek munkálják, ha pedig nyugdíjba kerül, maga műveli, hogy megtermelje azt, amire családjának szüksége van. Tíz holdig terjed a hajósok földjének nagysága. A legjobban keresők sem tudtak ennél nagyobb földbirtokra szert tenni takarékoság útján.

Az öreg hajósok érdekes régi meséket regélnek a régi időkről. Ezek a mesék a hajózás hőskorát idézik vissza,

amikor még nem gőz hajtotta a hajókat, hanem lovak húzták, vagy emberi erő vontatta az erdővel benőtt, szeszélyes partok mentén. Ez a munka alaposan igénybe vette az ember és állat erejét, nem is volt nagyon biztonságos, hiszen a partok mentén elterülő ősréngetegből sokszor veszélyeztették a hajót és hajóst egyaránt az erdőségek szegénylegényei. A bezdániak mégis százszámra mentek hajósoknak és minden hajós új hajókat nevelt.

A bezdáni hajósoknak egyesületük van, amely képviseli érdekeiket és ápolja a víziemberek összetartozásának szellemét. Az egyesületnek 420 tagja van jelenleg. 182 család nyugdíjat vagy kegydíjat élvez. Nagyon sok bezdáni származású hajós telepedett le nyugdíjas korában más városokban és községekben a jugoszláv uralom alatt, mert nem akartak idegen uralom alatt élni. Jellemző azonban, hogy csak víz mellé telepednek le. A hajósok egyesülete élénk kulturális munkát fejt ki, szociális téren is szorgalmasan tevékenykedik és jelentős ténnyezője a község társadalmi életének.

A bezdáni hajósok minden évben nagy ünnepélyességgel ülik meg védőszentjük, Nepomuki Szent János ünnepét. Május 16-án kisereglenek a vízre, gyertyákat gyűjtanak, tűzijátékot rendeznek és díszes koszorút dobnak a vízbe, hogy a nagy Szent, aki ismeri minden víziemberek lelkét, kegyesen öröködjék a végtelen vizek utasainak élete felé.

Színház

A magyar színjátszás küzdelmei a megszállás alatt

Irta: Garay Béla

A nagy világegés után szomorú napokra ébredt Bácska magyarsága. Amikor a forradalmi hadügyminiszter ajkairól elhangzott a végzetes szó: »Nem akarok katonát látni!« a forradalmi jelszavaktól félrevezetett katonák megindultak a frontokról és nem volt, aki megállítsa őket. Nem volt aki megvédje határainkat a köröttünk éhes farkasokként gyülekező hordák ellen. Így történt, hogy egy szomorú őszi napon arra ébredtünk, hogy idegen kürtök süvítettek a szomorú bácskai éjbe. Könnyes szemmel hallottuk a »felszabadítóként« érkező szerb csapat vezérétől, hogy »kulturát hoztunk, a Dél kulturáját hoztuk ide...« És ennek a kulturának első ostorcsapásaiként éreztük, hogy semmit sem szabad, ami kulturát jelent. A színpadokon lehullott minden függöny, minden rivalda valamennyi lámpája kialudt és valódi könnyeket sirtak a színészek, de akkor velük sirt a nagyérdemű közönség is. A cigányzenészek kezéből kiűtötték a vonót, temetői csend ült a városokon és a falvakon. Itt már nem volt senki és semmi, csak sötétség és szomorúság és akkor, mint valamikor régen, akadt néhány fiatal leány és néhány fiatal ember, akik vállalkoztak az uttörésre, vállalkoztak arra, hogy felülnek az ekhós szekerre és elindulnak virágot ültetni: magyar virágot a magyar földbe himes virágokat, százszor színeseket, százszor szépet, ezerszer hiteselet.

És felragyogott ismét a szívárvány a bácskai, mégis, mindörökre magyar égen...

*

Hát nem volt éppen könnyű.

Itt nem maradt csak néhány politizáló ügyvéd: itt nem maradt egyetlen író, innen elment jóformán minden hivatásos színész, minden muzsikus, elment a tanítók javarésze és itt nem maradt egy tömegben olyan tradícióktól és ősi kultúrától megszentelt magyarság, mint Erdély-

ben, vagy Felsőmagyarországon. Szegény elhasznált zsellérnép a bácskai magyarok nagyjából és a városokban kis iparosok, kis tisztviselők, néhány orvos és néhány ügyvéd: ez volt minden, ez volt a mag ez volt az idők kezdete.

Érzem, furcsa most a kabarét ünnepelni, pedig Jugoszláviában kabaré volt az első magyarnyelvű műkedvelő előadás: 1919 február 8-án, a szabadkai »Műpártolók körének« kabaréja. De hiszen mindegy volt az, hogy kabaré-e, vagy az Ember tragédiája: magyar előadás volt és csak ez volt a fontos. A Városi Színház színpadán ismét megszólalhattak az előadók, a színészek, akik nem voltak ugyan színészek, de magyarok voltak és magyarul beszéltek és magyarul nevettek. Furcsa erre vissza emlékezni ma, amikor szinte már nem is tuduk elképzelni, hogy másképpen is lehetett a megint Szabadkán... Akkor bizony, nagy dolog volt.

Egy ilyen kis kabaréért mozgósítani kellett minden összeköttetést a rendőrségen, főszolgabírószékhelyen, városvezetőségben. Egy ilyen kis kabaré tréfát komoly, pirosцеруzás urak vizsgálgattak, szorgolgtak, kóstolgtak, farigcsáltak addig, amíg megfelelt minden államvédelmi és többség-politikai szempontnak. Ez nem kabaré volt és ezt tudta a rendőrség, de tudta a közönség is. Ez az első magyarnyelvű színelőadás volt és itt sírni lehetett és itt sírni is kellett a tréfákon...

Aztán következtek... a Régi szerető, a Piros bugyellár, a Cifra nyomorúság... és lassan, nagyon lassan, de egyszer csak lettek már színészeink és volt már közönségünk.

És ezek a színészek, akik az anyaországi fogalmak szerint csak játékos, nehézbeszédű, ügyetlen kis műkedvelők voltak talán: itt papok lettek hordók fellett és szűrők alatt, kocsmákban és kávé-

házakban: papok, a magyar szó és a magyar hit papjai.

Nem sokkal később, néhány »igazi« színész is visszajött, ki a katonaságtól, ki otthagya az anyaországi deszkákat, a sikert, csak azért, hogy itthon hirdesse a magyar szót és, hogy tanítson ott, ahol alig maradt tanító. Így jöttek haza Garay Béla a pécsi Nemzeti Színházról, Nyáray Rezső a kécskeméti színházról, Deák Kornél a nagyváradai színházról, Szabó Márton, Berczik Margit, Doktor Margit, Zsigmond Ferenc, Köhalmi Pál és végül Vincze Mihály, aki az amerikai Magyar Színház tagjaként hirdette a magyar kultúrát az úvilágban.

Új színeket kapott a kis magyar virágoskert velük, és ők lettek a kertészek is ebben a virágos kertben. Volt idő és nagyobbbrézt csak ilyen idő volt, amikor csak a színpadokon lehetett magyarul beszélni, amikor egy-egy operett előadása iskola, pártgyűlés, tüntetés és dacos felkiáltás volt: hiszen kémlelő szemek lestek minden magyar megmozdulást, belefurakodtak a cigányok hegedűjébe, a papok imakönyvébe, megzavarták a szerelmek csendes esti sétáit és a gyermekek jókedvét is. Csak a »színházakban« jöhettek össze hosszú éveken át a magyarok és csillogó szemekkel csak a színházakban nyelheték a magyar igét, a magyar kultúra néhány cseppjét. Tanyákon, kis falvakban csak a színházakban lehetnek részesei munkásai és gyermekei a nagy magyar családnak. Szomorú lelkük csak ott telhetett meg örömmel, sirással, nevetéssel... Oh több, sokkal több volt egy előadás, mint akár a dicsőséges budapesti Nemzeti Színházban is. Nem szórakozni, sorsot vállalni jöttek össze nézők és színészek, szomorú sorsot, de magyart.

1920 elején kezdte meg ismét működését a szabadkai Katolikus Legényegylet műkedvelő csoportja. Az előadóterem tönkre ment a háború alatt, még a padlót is feltűzelték és a diszleteket is. Bizony a csupaszon maradt nagytermet csak a forró lelkesedéssel díszíthették 1920 május 23-án, amikor is a Sárga csikót mutatták be a szabadki magyaroknak. Mint ha mesében olvasnánk, még székek sem voltak a teremben és a tisztelt publikum maga hozta hazulról az üllőhelyeket. A piaci árusoktól kölcsönként karbidlámpák

világították a világot jelentő deszkákat és így is nyolcszor került színre a Sárga csikó és utána hosszú sorban a Gyimesi vadvirág, Buzavirág, Cigány, Cigányprímás, Gül Baba, Málnás Miska és a budapesti színházak más ujdonságai. A Katolikus Legényegylet színpadán kezdte meg husz esztendő szerepléseinek sorozatát Raczkó Ilonka, a szabadkai műkedvelés dédelgetett primadonnája

Aztán... betiltották a Legényegylet működését, azzal a furcsa indoklással, hogy Szabadkán nemcsak a magyarok katolikusok, de vannak katolikus szlávok is és így egy katolikus egyesület nem rendezhet magyarnyelvű előadásokat.

A szabadkai színátszás irányítását ekkor Szabó Márton vette át, aki együttesével végigjárta Bácska és Bánát valamennyi községét és ahol csak lehetett meg is szervezte, be is tanította a helyi műkedvelőket. És hiába produkált táblás házakat az együttes valamennyi előadása, a lehetetlenül magas adókkal nyomorított magyar kulturmunka bizony nagy ráfizetéssel végződött... Együttese mintegy ötven színdarabot mutatott be Szabadkán, Ujvidéken, Zomborban Zentán, Nagybecskerekén, Belgrádban és mindenhütt, ahol várták és ahová hívták a magyar szó papjait. Raczkó Ilonka, Weisz Irén, Czibor Julia, B. Török Margit, Deutsch Janka, Kelemen Margit, Garay Béla, Köhalmi Pál, Garayné Pénez Sári, Koncz Dániel Kiss Jenő, Keresztesi Sándor és Vincze Mihály voltak a társulat crösszéi, de ki is tudná felsorolni a huszonhárom esztendő valamennyi nevét, akik valamennyien egyforma lelkesedéssel állottak a magyar ügy szolgálatába és fáradhatatlanul járták a Bácska és Bánát magyar közégeit, kis kocsmák füstös sőtét dobogóin magyar mesevilágot teremteni.

Szabó Márton társulata 1933-ban oszlott fel és az együttes tagjai a Magyar Olvasókörben nyitottak új fejezetet Bácska magyar színjátszásának.

A régi Függetlenségi Kör jogutódja, a szabadkai Népkör, majd betiltása után Magyar Olvasókör előadásai már tulnóttek a műkedvelő jellegen: állandó társulattal állandó közönséget teremtett és egy-egy bemutatójára szívesen és lelkesen jöttek el a magyarok a messzi vidéki községekből is.

A Magyar Olvasókör agilis elnöke, Nojcssek Géza tette lehetővé, hogy modern, minden követelményeknek megfelelő színpadot kapjon az egyesület és a színházi bizottság, amelynek Szánthó Róbert, a nemrégiben tragikus körülmények között elhunyt evangélikus lelkész állott az élén, Garay Bélát, a pécsi Nemzeti Színház volt tagját bízta meg az előadások rendezésével. Itt került színre Ibsen drámája: a Kisértetek, a Csókvásár, Dr. Szabó Juci, Te csak pipálsz Ladányi, Aranyember, a Noszthy fiu esete Tóth Marival, Iglói diákok és 1928 őszén, a Népkör új, nagy színpadán ünnepi előadásban került színre Zilahy Lajos szép darabja, a Süt a nap.

Négy esztendő kényszerszünet után, csak 1932-ben folytathatta működését a népköri gárda és az újászervezett színtársulat — ismét Garay Béla vezetésével — 1933-ban a Népkör állandó társulatává alakult. Sajnos, ismét rövid időre, mert 1934-ben Jugoszlávia rövidlátó hatóságai betiltották a Népkör működését.

1936 decemberében a most már Magyar Olvasókör néven engedélyezett Népkör azonnal hozzákezdett az együttes megszervezéséhez. Zsigmondy Cathry Ferenc vette át az együttes vezetését és nemsokára lelkes szeretettel ünnepeltük Cathry bácsi színészi működésének 45 éves jubileumát. Aztán... elment tőlünk Cathry bácsi, akinek nem adatott megérni a boldog magyar Husvét ünnepi ragyogását.

Jugoszlávia utolsó négy esztendeiben aránylag zavartalanul működött a szabadkai Magyar Olvasókör. Garay Béla és Szabó Márton együttesen vezették a társulatot, amely a vidéki nivót messze túlhaladó pompás, színes előadásokkal gyönyörködtette a Vajdaság magyarjait. Az Olvasókör színpadán mutatták be többek között Cziráky Imre, a kitünő délvidéki író Muskátli című énekes darabját, amely Garay Béla művészi rendezésében több mint 50 előadásban került színre a most már boldog Délvidéken.

*

Azt irtuk: aránylag zavartalanul... Nos, minden szindarab elsősorban is a rendőrkapitány piros ceruzája elé került, aki néha már a naivitás határán mozgó óvatossággal húzigált ki mindent, ami irritálta nagyszláv ábrándokat kergető

fantáziáját. Így, Ujvidéken, a Néma levente csak »Néma lovag« címmel kerülhetett előadásra, mert tiltott szó volt itt a levente 23 esztendeig. Ilyen tilos szó volt még a »Budapest«, a »pengő« és a »huszár« is.

Mi persze igyekeztünk átjátszani a tilalmakat úgy, hogy amikor csak lehetett, Budapest helyett nem Belgrádot, de »fővárost« mondtunk: száz pengő helyett nem száz dinárt, hanem »százast« és minden néző tudta, hogy most mégis Budapesten van, igazi és örök fővárosában és csak azért is pengővel fizet. A »Tátrjárás« huszárjai bizony olyan egyenruhát viseltek, amely nem hasonlított egyetlen hadsereg egyenruhájához sem, mégis a magyar huszárokat látta mindenki a színpadon és mégis feldübörgött a magyar huszárokat köszöntő fergeteges lelkesedés.

Egyszer egy színpadi bírósági tárgyalás során, éppen gyertyát gyújtottak a színen az eskütételhez, amikor a nézőtérben felugrott a szegedi nyomdászsegédből lett detektívönök, Blázscs, és megakadályozta az előadás folytatását. A kitünő Sherlock Holmes irredenta tüntetést álmódott, a gyertya piros lángja, fehér törzse és a bírósági asztal zöld posztója a rettegett magyar színeket juttatta eszébe, ha ugyan szabad azt a kevés valamit, amit a fehéren tartott, így nevezünk.

Különös, szinte tréfás dolgok ezek ma. Tegnap még nagyon komoly dolgok voltak... Tegnap még kék, piros, lila, vagy akármilyen pántlikát tűzhettek a hajukba a magyar lányok, csak zöldet nem a piros mellé. És akkor a zöldláb's magyar legény mellé csak azért is piros-pruszkos magyar leány állott a színre... külön-külön mindegyik mást mutatott, de együtt mégis piros-fehér-zöldet mutattak a színpadon. Így lehetett, de így sem mindig...

Például 1932-ben sem lehetett, amikor valamennyi engedély birtokában Nagybecskerekre ment vendégszerepelni a társulat. Ott a harmadik előadásban kitért a háború. Szerb nacionalista diákok tüzilármával és bűzbombával zavarták meg az előadást. Egyik nemzetmentő nacionalista kicsavarta az egyik biztosítékot, úgy hogy az egész színház sötétbe borult. Ebben a pillanatban a karzatról

éles fütty sivitott fel, ordítani, lármázni kezdtek és valaki elkialtotta magát: »Tűz van!« Ennek a két szónak szörnyű hatása volt. A közönség felugrott, mindenki menekülni kezdett és a sötétben egymást taposták az emberek. Mintegy tíz percig tartottak a tumultuózus jelenetek, közben megkeresték a hibát és a villany kigyuladt. Ebben a pillanatban egy súlyos vaszékét röpitettek a zenekar felé és kevés híján agyonsujtottak vele egy muzsikust. A vasszék lezuhanása csak fokozta a zürzavart. Rövid szünet után egy kis gyermek-szánkó repült át a széksorok fölött a szinpad felé, majd ammoniákkal telt üvegeket dobáltak, mire nemcsak a közönség, hanem a színészek is felháborodva erőlyesen védekezni, sőt támadni kezdtek, a szerb hősök belcezkedtek a jügoszláv himnusz éneklésébe és a helybéli rendörök és rendörtiszték mosolygó asszisztálása mellett mindaddig énekeltek, amig végleg le nem hullott a függöny.

A himnuszt, természetesen, köteles volt állva, vigyázz-állásban hallgatni mindenki, hiszen éppen ezt akarták a tüntetők, hamar székekkel és botokkal nem tudták megfélemlíteni a magyarokat.

Céljuk mindenestre sikerült: Nagybecskerekben nem volt aztán magyar színház sokáig....

*

Szinte hőskölteménybe való, amikor a szabadkaiak a baranyai Lőcs községben vendégszerepeltek. Elvitték a baranyai szörvány-magyarságnak a »Földindulást«. Vitték a szó igazi értelmében, hiszen Lőcsnek vasutja sincs és a színészek felszerelésüket kocsikra rakva, ők maguk gyalog tették meg a mintegy harminckilométeres utat a legközelebbi vasútállomástól. Megérte. A nyolcszáz lakosu községben ezeröttszáz ember jelent meg a darab szabadtéri előadásán, ezeröttszáz olyan magyar, aki még színházat sem látott. Soha hálásabb közönség színésznek még nem tapsolt, szerző szaván még nem lelkesedett.

*

A Magyar Olvasókör előadásainak jelentőségét alig lehet felmérni. Mindenentul, ezek az előadások jelentették az Olvasókör egyetlen jövedelmi forrását, a tagdíjakon kívül. Színelőadások tették lehetővé az analfabéták oktatását, a könyvtár bővítését, irodalmi esték rendezését,

a szegény magyarok támogatását és Szabadka tanyavilágának magyar megszervezését.

És a szerbek számoltak ezzel. Legalább az anyagi sikert igyekeztek megakadályozni minden eszközükkel. Amig a szerbnyelvű és egyébként is szubvencionált előadások teljesen adómentesek voltak, ingyen színházterem és vívilágítás szolgáltatással; a magyar nyelvű előadások után 46°/_o (később 33°/_o) adót kellett fizetnünk a bruttó bevételből. Fizetni kellett, holott törvényük szerint a kulturális egyesületek minden előadása adómentes volt. Az Olvasókört — amelynek egyetlen feladata éppen a kultura fejlesztése ápolása volt — nem fogadták el kulturális egyesületnek. És ez még nem volt elég. Szabadkán, ahol a lakosság túlnyomó többsége magyar, külfön 300 dinárt kellett fizetni előadásonként, mert ennyi volt az idegennyelvű előadások adója. Idegen nyelv volt tehát a magyar, a magyar Szabadkán... a magyar színházban. De csak ott és csak akkor, ha a rendöröknek módjukban állott idegen nyelvvé tenni. Mert utcákon, kávéházakban és a kapuelőtti kispadokon bizony végig magyarul folyt a szó és éjszakánként, a sokszor megvert cigányok, bizony magyarul muzsikáltak. Nem tartozik a színházhoz, de mert éppen színházi cenzor volt ez az ur, talán szabad elmesélnünk, hogy a félelmetes rendörkapitány, aki irodájában durván kikelt, ha valaki magyarul szólította meg, bizony néhány pohár bor után neki is csak magyar nőtágra nyílt a kedve...

Külön fejezetet érdemelnének az Olvasókör gyermekelőadásai, hiszen a névvellemzéssel és a jügoszlávjai »magyar iskolákkal« sított apróságok alig-alig tanulhattak meg magyarul és csak így és itt ismerkedhettek meg a magyar mult mesealakjaival és a magyarság költőivel. Ezeket a mesedélutánokat Lévayné Alakker Anna tartotta, míg később a nagy költő huga, Kosztolányi Mariska vette át a mesedélutánok irányítását.

De be kell még számolnunk a János vitézről, illetve János vitéz ének- és zeneszámairól, mert a mesejáték bemutatását Szabadkán nem engedélyezték semmiképpen. Így is felejthetetlenül szép volt. Hatalmas szimfónikus zenekar és az Olvasókör száztíztagu vegyes énekkara

ünnepi est keretében szólaltatta meg Kacsóh Pongrác gyönyörű melódját, Fehér Ödön karnagy betanításában és vezénylésével. Ott lelkesedett akkor is Szabadka és a környék jóformán minden magyarja...

És ha Szabadka elsikkaszthatatlanul hatalmas magyarsága a legtöbbször magához is ragadta a kezdeményezést és ha színészi, vezetői, kulturálisai talán többet, nívósabbat is produkáltak a vidék műkedvelőinél nem maradt messze tőle Bácska és Bánát egyetlen magyar községe sem, hiszen ugyanaz volt a cél: megtartani, megerősíteni és tanítani a magyarságot, különösen a fiatalokat, akiket a hivatalos apparátus minden erőfeszítése igyekezett bizonytalanná, félnépbé és magyartalanabbá tenni. Az akadályok és lehetőségek is ugyanazok voltak mindenütt. És minden városban és minden faluban akadt néhány lelkes magyar és nem törődve anyagi áldozatokkal, rendőri okvetetlenkedéssel, komoly kellemetlenkedéssel, sőt néha börtönnel sem, mindent megtettek, amit csak tehettek. Ez a minden talán ma nem látszik soknak és ez a minden ma talán kevés is valóban. Akkor azonban nagyon sok volt, akkor a lehetőségek teljes kihasználása, becsületes, építő, komoly magyar munka volt.

*

A szabadkai, valamint az egész jugoszláviai magyar műkedvelés jelentősége nem a színészi munka és nem lehet

akadémikus szemekkel bírálni a sokszor kapa-kasza mellől érkezett műkedvelő színészek teljesítményeit.

Csak egy könnyű operett bemutató... és mégis hányszor harsogó csatakiáltás volt: vagyunk: Vagyunk a meghamisított statisztika, az elfojtott szó, a lehetetlenő tett megmozdulás dacára is. Vagyunk akkor is, ha nem tudnak rólunk és magyarok vagyunk akkor is, hacsak a lelünk legmélyén loboghat is a piros-fehérvörös lobogó tüzpompája.

Csak egyetlen kabarétréfa, de gyaragul ágál a dobogón a színész és csupa-csupa magyar petróleummal töltött kocsmalámpák alatt és a jóízű nevetés a lelkes tapsok után össze lehet ülni az asztalok körül és beszélgetni, jaj beszélgetni, arról, hogy mikor...

És vitték a magyar szót és magyar szívüket dőcögő vicinálisok harmadik osztályán uriaszonyok, ügyvédek, földbirtokosok, orvosok, tisztviselők, földmunkások és iparosok. Vitték vonaton, ha lehetett és gyalog is, ha úgy kellett, ingyen vagy fillérékért, ahogy a színészet ősi mesevilágában és körmölték a színlapot és tanultak és tanítottak... lelket adtak és bennük is kigyúlt a lélek a tapsok magyar tűzviharában.

Talán nem is voltak színészek, de katonák voltak. Ott voltak valamennyien a tűzvonalban, ott voltak valamennyien a háromszínű lobogó alatt és meghalt a gárda számtalanszor, de nem adta meg magát soha...!

Könyvek

Takáts Gyula:

VÁGJAK A BERKET.

Thurzó Gábor:

A BRAZILIAI KÉRŐ.

(Diárium könyvtár. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.)

Az Egyetemi Nyomda a Diárium Könyvtárral egy »sajátágosan magyar műfajt« éleszt föl: a kisregényt. Középen áll a regény és a novella közt, s zaklatott, siető korunk szükségletét igyekszik kielégíteni: utazásra, villamosra alkalmas olvasmányt ad. A sorozat két legújabb könyve szerencsésen szolgálja a célt.

Takáts Gyula elbeszélése egy balatonvidéki csatorna építésével párhuzamosan vezeti a falusi emberek kis tragédiáját. Nem is egy, hanem két tragédiát él át, Péter, a főszemély, két leány között. Sorsa hullámvonalban emelkedik és zuhan. Primitív életereje mindenem átsegíti s mindegyik mély ponttól újra felfelé lendíti. Az író, mint gondos rendező, menetrendszerű pontossággal beállítja a fordulatokat, az egész történetet körre formálja, kiinduló pontjához vezeti vissza. Kerekén perdül az elbeszélés, vonalából nem is moccan ki. Az író éppen csak rávillant a szociális háttérre, s a kétnyelvű két falu magát rontó villongására. Nem vesztí szemé elől a gazdaságosságot, amelyet a regény terjedelme parancsol. Takáts Gyula ezt még a stílusába is átviszi: egy-egy szóba, képhe sürít leíró vagy elbeszélő tényorosozatot. Nyelve egyéni, magyaros, tájbeszéddel szinezett. Csak itt-ott döccen egy-négy szava, mondata.

Thurzó Gábor mindvégig eleven fészkeltségben tartja történetét. A négy fiatal, amint erős gyermeki önzésből s ösztönös megérintésből, amely messzebb lát, mint az anya, sorra fellázadnak az új apajelölt ellen — együttérez az olvasó. Értetlenséggei gyeli azonban a fiatal özvegy anyát, amint ő maga sem érti sajátmagát. Küzd benne az anya, ragaszkodik testének négy fiatal hajtásához, hogy ne szakadjanak ki az életből, mint a férje. De az asszony is megszólal. Nem szenvedélyes, regényes az összeütközés: talán csak kíváncsiság van benne, talán az egyedüllet bizonytalansága, talán apát keres gyermekeinek. Voltaképpen maga sem tudná megmondani, miért hat rá a braziliai kérő, s tehetetlenül sodródik egy elrontott élet felé. Csak egy váratlan fordulat menti meg mindannyiukat. S a tragikomikus kifejelet elválaszthatatlan egységbe fonja össze az élőket és a holtat.

N. B.

Tatay Sándor: CSIPKE. — Elbeszélések

— A Bolyai akadémia kiadása. —

Az író fejlődésének kétségkívül vannak olyan állomásai, amelyekhez a végső célnak csupán annyi a köze, hogy át kell haladni rajta. Ilyen állomása a regényírónak az elbeszélés, holott a novella maga is külön műfaj, méghozzá a legnehezebbek közül való.

Tatay Sándor sem verbéli novellista. A BETŰ ŐL és a CSIPKE kivételével elbeszélései a regényíró próbálkozásai regénytöredékek és nem: novellák. Pedig Tatay meglepő könnyedén hasznosítja az írás mesterségbeli eszközeit és talán ő az egyetlen, akin Zilahy vonásokat fedezhetünk fel. Jól szerkeszt, okosan bánik az anyaggal és — ez a legjellemzőbb Zilahy vonás — a cselekményt hatáso; jelentékké formálja. A NAGY PARK HELYÉNben az eddig mozdulni is képtelen apa kint áll a kertben, füstölgő fegyverrel és kedves vadászkutyaát gyilkolja, az ÁRVA LELKEKben a vénkisasszony fejét ráhajítja egy tuskóra és a hóhér tarkón csókolja, az ÁLMOS DÉLUTÁNban a kifosztott két gyengeelméjű megindul meztláb a nincstelenség, a semmi felé és így tovább. A vizuális jeleneteket Tatay egyénisége tölti meg pesszimizmussal, humanizmussal, realizmussal és szentimentalizmussal; mert Tatayban kaotikusan és kialakulatlanul megtaláljuk mind e négyféle szellemi alkat csirait és lehetőségeit.

A belső többfésűség nem mindig belső elment. Tatayban is jól megférnek a különböző ösztönök és ha vannak is problémái, vívódásai, azt elintézi önmagában, az irodalomból kívül. Elbeszéléseiben hiába keresünk felvetett kérdéseket és elvont bölcsességeket. Tatay nem elemzi sem az embereket, sem a jelenségeket végső részeire és nem filozófál. Valami józan egyszerűség jellemzi látásmódját. Alakjai becsületes teremtesek; gondolkoznak, éreznek és cselekszenek. Nincs bennük ismeretlen mélység, az ösztönök korpuskuláris és érthetetlen felbukásai. Kissé közhelyszerűek: az olvasó is hamarosan megunná őket, ha nem történe velük valami. Tatay író-ösztone azonban együttérez az olvasóval és tudja mit lehet, vagy mit kell, alakjai tehát beváltják a hozzájuk fűzött reményeket és megteszik azt, amit abban a helyzetben minden átlag ember megtenne.

Stílusa, nyelve plasztikus, de kicsit pongyola. Fiatal írónál mindez érthető, sőt biztató is, hiszen minden korai megmerevedés belső gyengeségre vall. Tatay Sándor pedig fiatal és határozottan tehetséges és fejlődésre képes író.

Szönyi Kálmán.

Szitnyai Zoltán új regénye érdekes kísérlet arra, hogy a magyar-szlovák viszony kérdését szépirodalmi keretek közt szólaltassuk meg. A magyarság és a szlovák nép immár egy ezredév óta el egymás szomszédságában a történelmi végzet parancsa folytán, de irodalmunkban ugyszólván semmi nyoma ennek. Ha Mikszáth felvidéki tárgyú műveit leszámítjuk, a magyar-szlovák viszony alakulásának hiteles írói rajzát hasztalan keressük irodalmunkban. E hiányérzetet a Felvidék felszabadulása sem tudta kiküszöbölni, mivel a felvidéki írók javarésze a felszabadulás után visszavonult az írói pályától vagy a pusztán szórakoztatásra adta magát. Sitnyai Zoltán igényes és felelősségteljes feladatra vállalkozott, amikor regényének tárgyát a világháború utáni husz éves cseh megszállás idejéből merítette. Regényének eszmei alapja, mondhatnánk: drámai magja ötletnek elsőrendű. A budapesti fiatalember, festőművész egy szép napon látogatába érkezik a Felvidék egy elbujtatott falujába, valahová Selmecbánya köré. A véletlen bejuttatja egy félig szlovák-félig magyar családba, ahol beleszeret az erdőtanácsos Milka lányába. Az erdőtanácsos a régi világ higgadt embere: szlovák születésű, de megszerette a magyarokat és az új világ kedvéért sem hajlandó ellenük állást foglalni. Felesége magyar leány s kettőjük házasságából két gyermek, két lelki magatartás nevelődik: a leány az érzelmek szavára hallgat s az érzelmei a magyar festőművészhez vonzzák, a fiú azonban prágai nevelés, gyűlöli érthetetlen vak gyűlölettel a magyarságot s hogy megakadályozza a készülő házasságot, képes erőszakosságra is. A két oldal között ott állnak a szlovák városka betelepült urai: a csehnek a maguk rideg, kizsákmányoló szellemével, magyart és szlovákot egyaránt gyűlölö rideg sovínizmusával. Félreértésen keresztül végül mégis győz a szerelem és a fiatalok összekelnek.

A regény esemény-magva s a jól megválasztott környezet valóban azt ígéri, hogy a magyar-szlovák-cseh együttélés immár történelmi két évtizednek életmű képét kapjuk. Az erdőtanácsos régmúltba visszavezető napló-részletei kitűnően adják meg a regény eseményének hátterét, minden elő van készítve ahhoz, hogy egy drámai küzdelem tanúi legyünk. És mégis minél tovább olvasunk, annál kedvetlenebbül látjuk, hogy Sitnyai a pompás drámai lehetőséget kiejti kezéből s a regény veszedelmesen siklik oda, hogy egy modernizált Courts-Mahler szerelmi regényé silányuljon. A szerző környezetismerete hivalkodón és újságírói közlékenységgel tör elő a lapokon, közhelyeket hallunk, a cseh idők jellemzésének megint frázisait, elsőrendű élmény helyett riporteri értesüléseket a husz év viszonyairól. Mintha az író egy-két hetes nyári week-end

idején szedte volna össze anyagát. Az alakok sem tudnak lábra állni: zörgő papiros úgurák, egy-egy nekik indukált tulajdonság vagy szenvedély békés hordozói, nem a maguk nyelvén beszélnek, az író bábként rángatja őket. Típusok akarnak lenni, de az élet melege, egyenisége hiányzik belőlük. Sitnyai propaganda-regényt írt és nem tudta rászanni magát arra, hogy mélyebben nézzen bele alakjaiba és a kérdés lenyegébe. A magyar-szlovák viszony elméleti vonalat jól látja, művének irodalmon kívüli, eszmei célja helyes és dicséretreméltó, csak a megvalósítás nincsen arányban a szép elképzeléssel. A könyvből nem érezzük a megszállás alatti Felvidék lehetét és a valószerű nevek sem felelgetnek velünk, hogy a mű mögött vajmi kevés az élményanyag. A csehek szerepeltetése teljesen embeázott. Ugyanigy sematikus és semmitmondó az, amit a szlovák fiatalaság neveléséről a szerző elmond. A regény erősebb fejezetei azok, ahol az író igazi élménye: a háború előtti felvidék jut szóhoz. Az 1918 utáni viszonyok rajza azonban hézagos vagy elnagyolt.

A magyar-szlovák együttélés epikai lehetőségeinek gazdag bányája továbbra is kibányászásra vár.

Kovács Endre.

Veres Péter: *Szűk esztendő.*

Magyar Élet kiadása

Veres Péter minden írása irodalmi esemény azok számára, akik a magyar szellemi élet, de különösen a népi irodalom fejlődését, gazdagodását, irányát, kibontakozását figyelemmel kísérik. Nem könnyű feladat ez a „számadás”, mert egy lassan önmagát is föl-számoló kor és irodalmi látásmód helyett kell egy új életszemléletet, művészi felfogást teremtenünk. Két korszak meggyéjén állunk; a nagy tömeg szűk perspektívája még belevész a mába, a jelen káotikus forgatagába, az előrelátó örökös szellem azonban már a holnap feladatait kutatja.

Valahogy ilyen holnap-jellegűnek kell tekintenünk Veres Péter irodalmi munkásságát is. Bármily meglepő fordulatokat hozzanak is a ránkövetkező évtizedek, amikor a minden-irányú átértékelés szigorú rostája haszontalan csuként dobja ki magából a ma még bálványként tisztelt állnagságokat és álműveket, izmusokat és irányokat, annyi bizonyos, hogy Veres Péter néhány könyve megmarad a jövőendő számára. Miért? ... Azért, mert a magyar életközösség és társadalmi-faji-népi-nemzeti kibontakozás és szellemi élet olyan problémáival foglalkozik, adottságainak megfeleltéleg: irodalmi sikon, amelyek létkérdések számunkra s habár ezeket a problémákat sohasem lehet »végleg« megoldani, mert az egyike megoldást rögtön követi az új igény, az új követelmény, az új szükséglet, Veres Péter írásaiban mégis valami állandó törvényszerű-

séget, az egyén és a társadalom örök viszonyulásrendszerének az alapjait keresi és tárja fel. S ez nemcsak a szociológiai vonatkozású írásaira érvényes, hanem a kimondottan szép-irodalmiakra is.

Ilyen önmagán-tulmutató írás legújabb könyve: a *Szűk esztendő* is. Két naplóból áll ez a kötet. Az első rész: *»Egy földmunkás naplójából«* címen feltárja, megrajzolja, plasztikusan elbékvetíti az alföldi magyar földmunkásság sanyaru életét és küzdelmeit. Senki nem ismeri nála jobban ezt a réteget, mert jómaga is közülök indult el. Arra akarja felhívni a figyelmünket, hogy ennek a rétegnek a felkarolása, földhöz, kenyérhez és kultúrához juttatása minden magyar gondunk között a legelső legyen, mert fennmaradásunk parancsa ezt követeli tőlünk. Az író nem tehet mást, mint művészi, irodalmi eszközökkel felvázolja a helyzetet: lme, ilyenek vagyunk, ezek vagyunk, így élünk, így gondolunk, így küzdünk a mindennapokkal, a napszámmal, a szegénységgel, az elhagyatottsággal, a »nincsennel«. Akartok-e bennünket fölismelni, hogy veletek együtt mindnyájan fölemelkedhessünk?

Eppen ezért ez a könyv jóval több, mint »irodalom«, a szó nálunk szokásos értelmében. Lényegfeltáró, hibamegmutató, mértékletes, igényelmezett, művészi igényű, igaz írás ez: a magyar parasztsors első nagyszabású megrajzolása, amely a maga könyörtelennek látszó realizmusában is tulmutat az anyagon s ha a materiális eszközök kiharcolását sürgeti is, valóságban mégis szellemi hatása és célja: a magyar földmunkásság milliós tömegeinek az anyagi és szellemi szükségleteire hívja fel a figyelmünket irodalmi eszközökkel.

A könyv második része a tulajdonképpeni *»Szűk esztendő«*, egy sanyaru, aszályos évnek a hűséges megrajzolása, naplószerű elbeszélése, ahogyan az a tiszántúli parasztember életében olyan gyakran lezajlik. Nem egyéni történet ez, hanem típus-történet; sok-sok ezer alföldi szegényparaszt számolhatna be hasonló élményekkel. Városi gondolkozása ember pl. el sem tudja azt képzelni, hogy egy ilyen ágrólszakadt napszámos családnak mit jelent egy fejős tehén, vagy hogy milyen keservesen tud az ilyen ember családja számára egy pár holdnyi bérletet ragasztani! Milyen ióleső érzés az, ha a parasztember a magát szánthatja, vetheti, arathatja s nem mindig a másét! Milyen nehéz megszabadulni a napszámos tarisznyától! S ami aztán egészen nagyszabású megjelenítés az egész könyvön keresztül: Mit jelent a szántóvető parasztember, valamint a napszámosember életében az időjárás, a szél, a vihar, az eső, a szárazság, általában a természeti környezet! S mindezeket átfonja, előadja egy magasrendű, őszinte és igaz paraszti nyelvezet, amely pártját ritkítja az ilyenírányu kísérletek között. A *»Szűk esztendő«* egyike a legjobb, igazán nagyigényű, művészi megjelenítő erejű, őszinte hangú irodalmi naplónak a tiszántúli szegény parasztság, amely

rádöbönt bennünket arra, hogy milyen eleven, fordulatós, kifejezésekbén, szólás-mondásokban valamint szókincsben mennyire gazdag a magyar paraszti nyelv, ha azt vérbeli író használja!

A *»Szűk esztendő«* nemcsak irodalmi »olvasmány«, mint ahogy a legtöbb könyv csak olvasmány szokott lenni, — hanem az alföldi szegény parasztság sorsának, küzdelmeinek az igazi, hűséges, megrázó, lelkiismeretébresztő művészi ábrázolása, azaz: *cselekedet*.

Kordás Ferenc

Zimándi Pius:

A MAGYAR TANÍTÁS AZ ÖTÖDIK OSZTÁLYBAN

Tanárnak készültem az egyik vidéki egyetemünkön s bár nem jutottam el a katedráig, ma is szívesen foglalkozom olyan kérdésekkel, amelyek nevelési és oktatási rendszerünkkel összefüggnek. Egyrészt ezért olvastam örömmel Zimándi Pius gödöllői premontréi tanár tanulmányát a magyar irodalom tanításáról a gimnázium ötödik osztályában, másrészt mert a szerző közülünk való: Bácskából s megérdemli, hogy — sajnos — kevés értékeink között számontartsuk. Mint pedagógust s mint kritikust egyaránt. Most megjelent írása szerves kiegészítője egy korábbi tanulmányának s gyakorlati értéke jóval fölötte áll annak a frázis-halmozásnak, amellyel középiskolás korunkban szinte elriasztottak bennünket az irodalomtól. Még jól emlékszem magyar tanárom előadásaira, amelyekben minden író és költő egyformán a »legnagyobb« volt s minden irodalmi hagyaték a »legértékesebb«. S egy kielégítő felelethez elegendő volt a tankönyv szükségességére szorítkoznunk. Ilyen oktatásban részeseül nem csoda, ha valaki érettségien a leghetetlenebb irodalmi csodabogarakkal lepte meg a vizsgáztató urakat s a legnagyobb tájékozatlansággal hagyta el az iskola padjait. Még ehhez járult az a többnyire tulzott óvatosság is, amely bizonyos időkre vonatkoztatott távlatok hiányában nem mert a mai, élő irodalomhoz nyulni, hanem megállt Herczeg Ferencnél, mint végső határnál. Mennyivel más: bátrabb, eredetibb és átfogóbb ennek a fiatal pap-tanárnak a módszere. Felvázolt olvasmányjaiban megtárgyalja az egész magyar irodalmat s körülbelül háromszáz olyan dolgozatcímét közöl, amelyeket részben saját leleményéből, részben az iskolai évkönyvekből merített. Igen érdekesek a tantervre és az érettségire vonatkozó sorai is. Zimándi tanulmánya hasznos utmutató: kívánatos, hogy elolvassák mindazok, akik az irodalomtól egyre távolodó ifjúságunk sorsát intézik és irányítják.

Mérei Sándor

A Kalangya és a Szenteleky Társaság hírei

Az idei könyvnapon (Budapesten május 31-én, június 1-én és 2-án) nemcsak a székesfővárosban jelennek meg a Délvidék magyar írói, hanem a felszabadulás óta első ízben Kolozsváron is. Mint ismeretes, Erdély fővárosában, Kolozsváron, nem ugyanazokon a napokon tartják meg a könyvnapokat, mint Budapesten, hanem valamivel később (az idén június 4-én, 5-én és 7-én), azért, hogy az írók megjelenhessenek a budapesti könyvnapokon, de megjelenhessenek a magyar művelődésben oly nagy szerepet játszó kolozsvári könyvnapokon is.

A budapesti és kolozsvári könyvnapokon a Délvidék az idén Szenteleky Kornél emlékeztetének jegyében fog szerepelni. A könyvnapokra elkészül Szenteleky Kornél fő életműve, irodalmi levelezése is, melyet Bisztray Gyula és Csuka Zoltán rendeztek sajtó alá és amely a magyar könyvpiac egyik legnagyobb ideji érdekessége lesz. Ugyancsak elkészül két vagy három kötet Szenteleky műveinek abból a szorozatából, amelyet Herceg János gondozásában a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség ad ki. Szenteleky irodalmi levelezése a Szenteleky Társaság kiadásában kerül a közönség kezébe és a Társaság könyvkiadói működésében ez lesz a méltó beköszöntő.

A kolozsvári könyvnapokkal kapcsolatban az Országos Magyar Ujságíró Egyesület kolozsvári tagozata a délvidéki magyar írók részére kolozsvári irodalmi estet rendez és ezzel lehetővé teszi, hogy a Szenteleky Társaság tagjai első ízben mutakozhassanak be Kolozsvár közönségének. A délvidéki ma-

gyar írókat a kolozsvári esten Kemény János báró, az Erdélyi Helikon megteremtője fogja köszönteni, aki annak idején Kuncz Aladárral együtt szoros kapcsolatot tartott fenn Szentelekyvel és a kisebbségi sors legnehezebb éveiben lehetővé tette, hogy Szenteleky Kornél regénye, az Isola Bella az Erdélyi Szépíves Céh kiadásában Kolozsváron megjelenhessen. Az erdélyi üdvözlésre a Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság nevében Dr. Reök Andor, Szabadka és Baja főispánja, a Társaság elnöke íg válaszolni, míg az esten az elbeszélők közül Cziráky Imre és Herceg János, a költők közül Csuka Zoltán és Fekete Lajos szerepelnek személyesen, Draskóczy Ede dr. a Társaság társelnöke Szentelekyről tart előadást, Kiss Lajos a Szenteleky Társaság tagja délvidéki népi zenéről beszél, gyűjtéséből pedig a kolozsvári Zenekonzervatórium kórusa mutat be egyes dalokat. A kolozsvári Magyar Nemzeti Színház egyik legjelesebb művésze, Berényi János, Dudás Kálmán, Kosztolányi Dezső, Létmányi Czákó, Timár Ferenc és Szenteleky verseiből fog szavalni. A kolozsvári napilapok már ezekben a hetekben szemelvényeket mutatnak be a délvidéki írók műveiből és Kolozsvárcn már most érthetően nagy érdeklődéssel várják a délvidéki írók első bemutatkozó estjét.

Itt említjük meg, hogy a Szenteleky Társaság pártoló tagjainak gyűjtése nagy lendülettel és a délvidéki közönség teljes megértésével folyik és ugyancsak nagy eredménnyel halad előre a Kalangya olvasótáborának szervezése is.

BIZTOSÍTÁSAI ELHÍLYEZESÉNÉL CONDOJLJON A

Gazdák Biztosító Szövetkezetére

Alapítása óta keresztény és magyar. Mindent biztosít!

Központi igazgatóság:

Budapest, IX., Üllői-ut 1. Telefon: 187-870. Központi székház ugyanitt. Ezenkívül 21 ingatlan Budapesten és az ország különböző városaiban.

Erdélyi Flókiigazgatóság:

Kolozsvár, Horthy Miklós-ut 6. Telefon: 36-85.

Délvidéki Kirendeltség:

Ujvidék, Andrassy-ut 2. Telefon: 23-47.

Vezérképviselőségek:

Budapest, Balassagyarmat, Debrecen, Érsekújvár, Győr, Kaposvár, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Marosvásárhely, Miskolc, Nagyvárad, Pécs, Szatmárnémeti, Szeged, Szekszárd, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Ungvár, Zombor. Fő- és helyképviselések az ország egész területén minden városban és községben.

A Szövetkezet előnyös feltételekkel köt:

tűzkár, jégkár, betöréses-lopás elleni, állat-, szavatossági banyag-, gépjármű-, baleset-, szállítvány- és üvegbiztosításokat, élet- és takarékbiztosítást, temetkezési, gyermek-öszöndji és kiházasítási biztosításokat.

A Gazdák Biztosító Szövetkezte szoros kapcsolatban működik valamennyi agrártársadalmi szövetkezettel.

Szerződéses biztosítója a Hangvának, az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, a Mezőgazdasági Kamaráknak, a Faluszövetségnek, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének, a Baross-Szövetségnek, az Országos Központi Hitelszövetkezetnek, a Vitézi Széknek, a Vöröskereszt Egyletnek, a Vasutasok Családgondozó Országos Egyesületének, a Postások Jóléti Csoportjának, a Katolikus Népszövetségnek, a Református Egyetemes Konventnek, az Erdélyvárszi Hangvának, a »Szövetség« Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központjának Kolozsvárott és számos egyéb intézménynek. A Magyar Örkereztény Malmok Szövetségével is a legharmonikusabb együttműködésben dolgozik.

Legyünk hívei és istápolói a szövetkezeti biztosításnak!